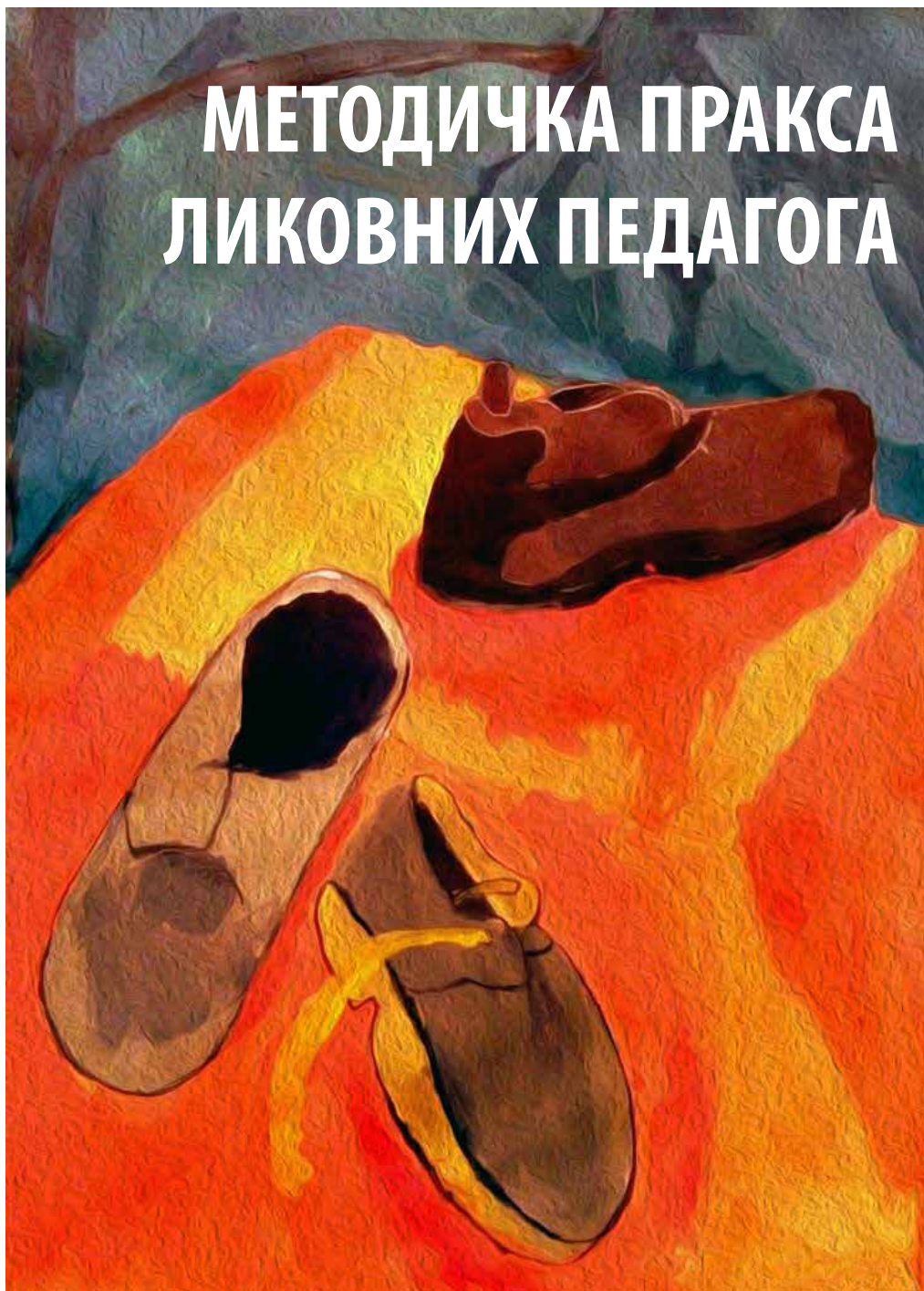

Сања Филиповић

МЕТОДИКА ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

МЕТОДИЧКА ПРАКСА ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

МЕТОДИЧКИ УЏБЕНИК

ФЛУ • Београд • 2016.

Рецензенти

Др Бојана Шкорц, редовни професор, психологија, Факултет ликовних уметности, Београд
Др Јелена Станисављевић, ванредни професор, методика наставе, Биолошки факултет, Београд
Мр Јелена Тијанић Савић, наставник —ментор, ОШ „Јован Поповић”, Београд

Уредник

др Саша Радојчић, ванредни професор, филозофија, Факултет ликовних уметности, Београд

За издавача

мр Димитрије Пецић, редовни професор, декан

Издавач

Факултет ликовних уметност у Београду

Прво издање

Београд, 2016.

ISBN 978-86-88591-15-7

Необична џланеџа, дечји рад, комбинована техника, међународна манифестација, *Рагосџ Евроџе*, Србија, 2012.

Насловна страна: *Мрџва џрџрога*, темпера, Марко, 14. година, 2016.

ВОДИЧ КРОЗ УЏБЕНИК

Уџбеник представља систематизована знања из области друштвено-хуманистичких наука, посебно области ликовне педагогије, методике васпитно-образовног рада, као и теорије и праксе ликовне уметности. На мењен је студентима високих струковних школа и факултета за образовање васпитача, наставника разредне наставе и наставника предметне наставе, као и запосленима у образовању — ликовним педагозима, васпитачима, учитељима, стручним сарадницима и осталим стручњацима који се баве теоријом и праксом ликовног васпитања и образовања деце и младих. Конципиран је према поглављима са следећим садржајима:

I ПОГЛАВЉЕ — МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ ЛИКОВНЕ ПЕДАГОГИЈЕ

Прво поглавље је посвећено методичким аспектима васпитно-образовне праксе. Разматрају се концепти и приступи ликовном васпитању и образовању, као и дефинисање циљева, компетенција и образовних исхода у складу са природом области и развојним потребама деце и младих. Посебна пажња посвећена је основним елементима савремене методике као што су: индивидуализација у ликовном васпитању и образовању, интердисциплинарност, тематско планирање и проблемски приступ, као и значај личности и компетенција ликовног педагога у процесу ликовног васпитања и образовања.

II ПОГЛАВЉЕ — ИНИЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ И МЕТОДИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

У другом поглављу се указује на значај иницијалног образовања и компетенција које стичу студенти за будући рад у области ликовног васпитања и образовања на свим нивоима. Разматра се и значај личности и компетенција наставника и васпитача у процесу ликовног васпитања и образовања. Један од важних сегмената је свакако методичка пракса као интегрални део иницијалног образовања ликовних педагога којој је посвећен сегмент у овом поглављу, улоге ментора у образовању студента, а разрађени су и кораци у реализације методичке праксе.

III ПОГЛАВЉЕ — МЕТОДИЧКИ ЕГЗЕМПЛАРИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

Треће поглавље садржи примере из методичке праксе студента, као и захтеве за планирање часа и организацију процеса учења. Приказан је пример плана часа у структурираној табели са кратким упутством и дефинисањем основних појмова. Преглед ликовних активности у оквиру методичке праксе обухвата више васпитно-образовних нивоа и циклуса — предшколско, основна и средња школа, као и установе које остварују посебне инклузивне програме. У примерима је дат кратак опис активности у којој се огледа основни концепт, као и репродукције са примерима ученичких радова насталих у конкретној пракси, а у сарадњи са студентима, наставницима менторима у школама, као и са професором методичке праксе на факултету. У оквиру овог поглавља указан је значај организације изложби дечјег ликовног стваралаштва, врсте изложби и њихове специфичности, а као пример изложбе дечјег ликовног стваралаштва приказана је традиционална дидактичка изложба *Мудроси Чула — дечје ликовно стваралаштво*.

УВОД

Ова публикација је њоклон аутора студентима, беслајна је, некомерцијална и користи се искључиво у образовне сврхе.

На Факултету ликовних уметности у Београду (ФЛУ) последњих година остварује се облик методичке праксе студената који је представљен у овом Уџбенику, а који се реализује и на другим уметничким факултетима у Србији, као што су Факултет примењених уметности у Београду (ФПУ) и Академија уметности у Новом Саду (АУНС). Конципиран је на идејама о наставнику као рефлексивном практичару и ликовном педагогу који координира учење и креативни процес, стварајући услове за напредовање сваког детета. Програм методичке праксе студената отворен је за иновације, а континуираним и систематским праћењем свих фаза и аспеката, програм и активности током праксе су живи процес, који се прилагођава потребама и захтевима васпитања и образовања у нашој средини.

Фазе, односно кораци у припреми и реализацији методичке праксе студената подразумевају:

- припрему студената у области теоријских знања из предмета психологија, педагогија и методика ликовног васпитања и образовања;
- избор наставника/учитеља/васпитача као ментора који ће учествовати у практичној настави студената у васпитно-образовној установи према одређеним критеријумима,
- координационе састанке професора који води методичку праксу, наставника и координатора праксе на којима се планирају и анализирају активности студената и наставника и проналазе начини за превазилажење недостатака уочених током једног циклуса и унапређивање рада;
- опредељивање студената за одређену васпитно-образовну установу у којој ће реализовати задатке у оквиру методичке праксе;
- одлазак студената у школу, договор и планирање са наставником-ментором и реализовање задатака;

- консултативни рад професора методике и студената везан за задатке које студент обавља у току праксе – посматрање тока часа и других облика наставног и ваннаставног рада у школи, истраживачки задатак, планирање часа, евалуација активности, као и акциони план за будуће активности;
- одлазак студената у школу, договор и планирање са наставником-ментором и реализовање задатака;
- евалуацију студентске праксе од стране наставника-ментора, који даје повратну информацију студенту и професорима на факултету;
- самоевалуацију активности студената, које, уз резултате истраживачког задатка и радове ученика настале на часу који је припремио и водио, и уз план будуће акције презентује осталим студентима у пленуму где се воде дискусије, размењују искуства и изводе одређени закључци;
- формативно и сумативно оцењивање укупних активности студента, које подразумева вредновање постигнућа током процеса наставе, а у складу са задатим циљевима и исходима предмета, као и дефинисане критеријуме за евалуацију и вредновање постигнућа студента и препоруке за њихово унапређење уз помоћ структурираних протокола за посматрање часа студента током праксе, евалуационим листама са јасно дефинисаним критеријумима, као и кроз студентски портфолио, као и
- заједнички рад студената, наставника и професора на припреми дидактичко-методичке изложбе са репрезентативним примерима продуката насталих током праксе и њихово представљање широј и стручној јавности.

Модел који је развијен у овом Уџбенику није готов методички образац "како треба" нешто чинити, већ представља један од могућих приступа у процесу образовања наставника, отворен је и флексибилан за континуирано унапређивање свих његових аспеката.

Напомена: У Уџбенику се користи генерички мушки род (ученик, учитељ, наставник, студент, професор, директор, родитељ и слично). Реч родитељ се користи у значењу биолошки родитељ(и), старатељ(и) и сви који воде примарну бригу о детету.

Како идентификујемо изврсност у педагошкој пракси?

„Добра педагошка пракса одликује се богатством и садржајношћу емоционалних односа које одрасли успоставља и негује са децом у васпитно-образовном процесу.“

Академик Емил Каменов, 2006.

I ПОГЛАВЉЕ

МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ ЛИКОВНЕ ПЕДАГОГИЈЕ

МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ ЛИКОВНЕ ПЕДАГОГИЈЕ

Приступи и концепти у процесу ликовног васпитања и образовања су условљени бројним факторима; примарно су повезани са различитим филозофијама образовања из којих произилазе и васпитно-образовни модели, циљеви, програми и садржаји које наставник примењује и остварује у свом раду. На успешност овог процеса свакако утичу и његове стручне компетенције, разумевање смисла и функције ликовних активности у дечјем развоју, као и стручне компетенције и особине личности наставника.

1. **КОНЦЕПТИ И ПРИСТУПИ ЛИКОВНОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ**
2. **ЛИКОВНО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ — ЦИЉЕВИ, АСПЕКТИ РАЗВОЈА, КОМПЕТЕНЦИЈЕ И ОБРАЗОВНИ ИСХОДИ**
3. **ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ**

1.1. КОНЦЕПТИ И ПРИСТУПИ ЛИКОВНОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

Богомил Карлаварис (1924—2010) је био истакнути сликар, теоретичар, методичар и професор. Својом *Новом концепцијом ликовног васпитања* (1960) креирао је савремене методичке моделе који се и данас примењују у педагошкој теорији и пракси ликовног васпитања и образовања, како код нас, тако и у свету. Аутор је бројних стручних и научних публикација преведених на више светских језика.

Рад предшколског детета — Бугарска, темпера, *Рагосиј Евроје*, 2013.

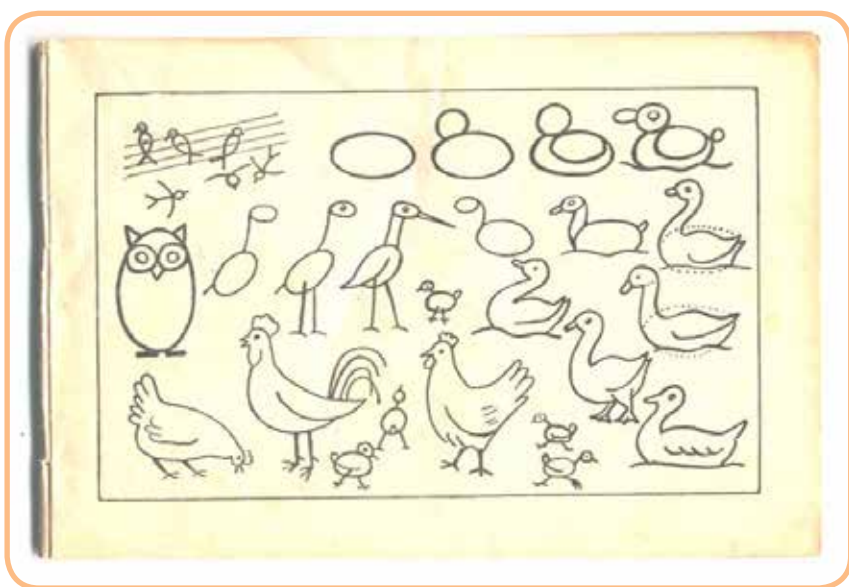
Посматрајући уметност са педагошког становишта може се сагледати и ликовно васпитање и образовање које је еволуирало кроз различите развојне фазе, пратећи културне и уметничке токове цивилизација кроз историју, као и утицаја уметности и образовања на само друштво. Ликовне активности су одувек биле значајан садржај програма васпитно-образовног рада. Оно што се мењало то је била *концепција*, како ликовног, тако и васпитања и образовања уопште и *улога одраслог* у том процесу. Традиционална концепција васпитања је развила одређене конвенције у приступу и најчешће их карактерише усмереност на процедуре и резултат, а мање на проблемско-истраживачки рад и процес ликовног изражавања. Овакав приступ се дефинише још и као "академски модел". У ликовном васпитању и образовању, академски модел, често полази од установљених процедура у којима се кроз инструкције "корак по корак" дете води кроз процес без мотивације и објективног ангажовања дечјег искуства, маште, емоција, већ је тежиште на вештинама руковања прибором и материјалима и са очекиваним исходом продукта у складу са задатом "темом". Овакав рад најчешће је заснован на критеријумима и естетици "од споља", естетици која малом детету још увек није блиска, нити је резултат аутентичног дечјег израза, већ унапред планираног продукта, диригованог од стране одраслог.

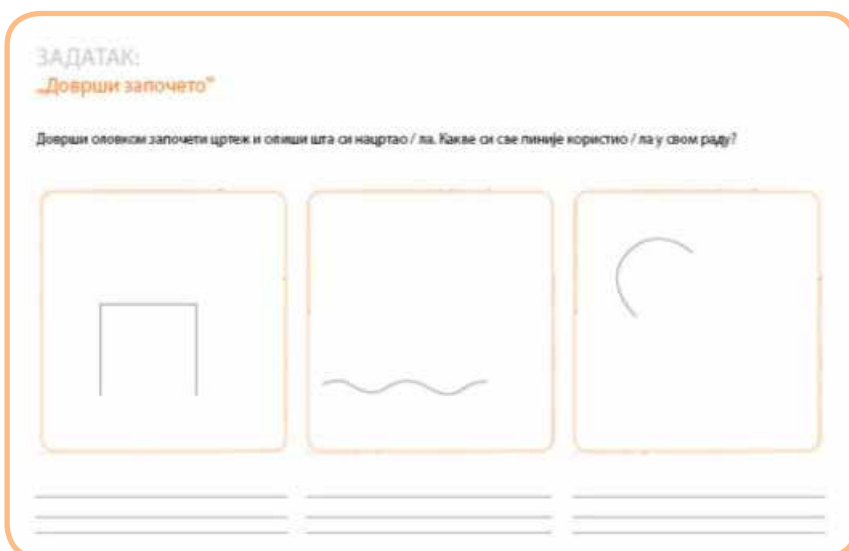
Имитативни приступ — "научити" децу да буду креативни; објаснити им како шта изгледа на овоме свету и пренети на њих свој идеал лепоте и вредности.

Нова концепција ликовног васпитања — неговање стваралаштва и еманципација дечје личности од свих врста наметања, ометања и манипулација.

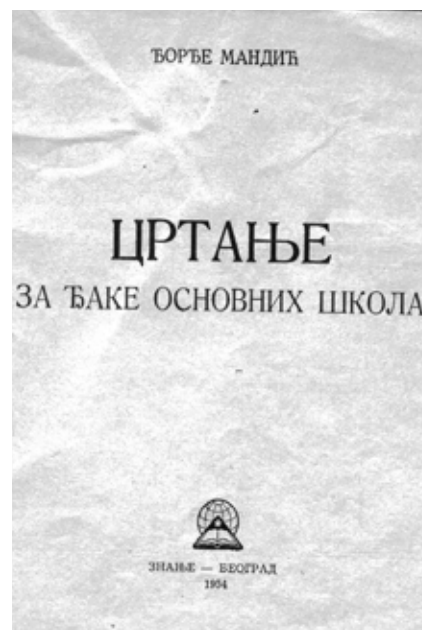
Кроз програме и приступе васпитно-образовног рада, засноване на одређеним стратегијама, преламају се питања произашла из дилеме: да ли препустити дечји развој механизмима сазревања или га „повући“ (деловати на њега)? Које поступке применити у оквиру подршке развоју, водећи рачуна да се уваже дечја права на сопствени пут у животу и лична опредељења? Развој детета је интегрални процес, па се ликовно васпитање и образовање не може свести само на естетске основе и усмереност ка продукту. Основни циљ ликовног васпитања и образовања јесте да својом концепцијом развија ликовну и визуелну културу деце и еманципује њихову личност, чиме се афирмишу принципи демократије и људских права, гради и негује хуманистичка оријентација друштва.

Пример активности цртања у уџбенику ликовне културе за ниже разреде основне школе са конвергентним задатком цртања "по моделу", *Знање*, Београд, 1954.

Пример активности цртања у уџбенику ликовне културе за први разред основне школе са дивергентним задатком "Доврши започето", *Клет*, Београд, 2014.

Конвенционална настава има академски карактер и доминантно трансмисивну улогу, односно преношење знања које у мањој мери активира различите облике перцепције, доживљаја и мишљења онога ко учи.

Савремена настава има конструктивистички приступ и развојно-формативну улогу, односно да потпомаже изградњу квалитета личности, конструисање знања, вештина, ставова и вредности онога ко учи.

Жан Пијаже (1896 — 1980) био је швајцарски психолог и филозоф, који је дао значајан допринос афирмацији и развоју теорија развојне психологије кроз *теорију когнитивног развоја*. Извршио је бројна експериментална истраживања о менталним способностима деце у раном развоју и развио „конструктивистичку“ теорију о развоју детета. Међу многобројним делима, посебно се издвајају *Језик и мисао код деце* (1923), *Логичко расуђивање и размишљање код деце* (1924), *Порекло интелигенције код деце* (1948), *Рани развој логике код деце* (1964).

Када се говори о учењу у процесу ликовног васпитања и образовања, важно је поменути и неке од значајнијих теоријских полазишта које су утицале на савремене концепције и приступе учењу, у свету и код нас, а које представљају окосницу методичког приступа у овом Уџбенику.

Ж. Пијаже (J. Piaget, 1954) дао је значајан теоријски допринос когнитивном развоју деце. На пример, према мишљењу Пијажеа, важно је схватити да интелектуалне функције детета од 2 године нису умањена копија интелектуалних функција десетогодишњака, који опет није мање издање интелекта одрасле особе. Он когнитивни развој види као процес настајања, својеврсно исказивање неколико квалитативно различитих когнитивних структура или интелигенције кроз које дете успоставља и креира своје односе са светом. Ове структуре су карактеристичне за четири главна нивоа когнитивног развоја: *сензомоторни ниво* (од 1. године старости) као развојна фаза у којој дете савладава свет предмета и појава и себе доживљава као засебан ентитет у свету који га окружује; *интелигентна* или *симболичка фаза* (између 2. и 7. године старости) као период када дете активно истражује и савладава симболичке системе, перцептивне обрасце и комуникацијске вештине које му одређена културна средина налаже; *конкретно-оперативна фаза* (од 7. до 12. године старости) представља период када симболичке представе о физичкој стварности (на пример језик) постају елементи и средства логичког мишљења и *фаза формалних операција* (у узрасту ране адолесценције па надаље), као фаза у којој дете савладава и комплетира логичке представе апстрактног мишљења, у којој употребљавање речи и других симболичких представа постаје инструмент за инвенцију нових (сопствених) светова, представа и визија (E. R. Tanay, 1989, 54).

Пијаже је поставио два веома важна психолошка питања о узроцима ране манифестације естетских активности код деце, али и указао на одређене препреке њиховог развоја. Естетске активности код деце према његовом мишљењу представљају самоизражавање и прве стваралачке експресије које помажу сазревање и доприносе успостављању контакта детета са стварношћу. Оно тако задовољава своје унутрашње потребе, па самим тим се може рећи да естетске активности имају фундаментални значај за развитак дететовог поимања света и концептуалне мисли. Тако дечје „ја“ не остаје затворено, већ има могућност да се изражава на конкретан и реалан начин. Пијаже такође сматра да развој дечје креативности и естетских способности није континуиран као код интелектуалних способности и има својих варијација, на шта значајно утичу и одрасли због својих конвенционалних форми васпитања, као и традиционални систем учења (Пијаже, 1954, 25).

Лав Виготски (Л. С. Выготский) један од утемељивача совјетске психологије и оснивач културно-историјске психологије (Културно-историческая психология) који је предложио социокултурални модел менталног развоја, чиме је и утицао касније на развој савремених социо-когнитивних теорија. Дело Виготског се може сагледати у више фаза, кроз логику развоја његових психолошких идеја. У делу *Психологија уметности* (1925), Виготски се окренуо проучавању психолошких механизма естетских реакција код човека, кроз социјални контекст (Виготски 1996: 338). Он је покушао да изврши објективну анализу уметничког дела и објективно-материјалистичку анализу људских емоција које настају при рецепцији тог дела (Виготски 1996: 13). Виготски сматра да је порекло знања друштвено, док је развој детета социјално посредован и у великој мери представља продукт његовог деловања у друштву. Васпитање и образовање детета према Виготском представља прилику да се интелектуалне могућности детета дижу на виши ниво, односно могућност да дете уз подршку пређе „са онога што уме, на оно што тренутно не уме“, чиме образовни процес формира *зону наредног развоја* (Каменов 2006).

Џером Симор Брунер (J. S. Bruner, 1980), позивајући се на Виготског, поставио је културу у центар васпитно-образовног процеса, сугеришући когнитивно-развојни приступ васпитању. „Култура осигурава оруђа за организацију и разумевање наших светова“ (Bruner 1980, 67). Конструктивизам Брунеровог приступа видљив је и у његовим ставовима о структури у процесу учења, где каже да „Разумети структуру неког предмета значи савладати га тако да смо у стању да уз једну чињеницу вежемо читав низ других, које са овом стоје у блиској, разумљивој и смисаоној вези“ (Брунер 1976, 278). Он такође истиче и вредност друштвеног и емоционалног развоја детета, и улогу школе у том процесу, чија је основна улога, према Брунеру да "образује појединца за живот у демократски уређеном друштву и за живот унутар складне породичне целине, јер ако школа ставља претежни нагласак на интелектуалну страну образовања, то не значи да су његови остали циљеви мање значајни" (Брунер 1976, 279). У својим теоријама, Брунер је такође дао велики допринос развоју идеја о спиралном курикулуму, мотивацији за учење, утицају социо-културне средине, и важности интуитивног и аналитичког мишљења које се активира у процесу учења, истичући значај репрезентације знања и комуникације кроз демонстрацију, односно иконографски начин посредством визуелних и менталних слика, као и симболичко представљање кроз вербално изражавање.

Лав Виготски (1896 — 1934) истакнути је руски психолог и оснивач социо-културног модела менталног развоја. Дао је значајан допринос у области психологије стваралаштва, посебно неговања креативности деце и младих. Међу многобројним делима, посебно се издвајају *Психологија уметности* (1925) и *Проблеми културног развоја деце* (1932).

Џером Симор Брунер (1915 — 2016) истакнути је амерички психолог и зачетник конструктивизма. Дао је значајан допринос у развоју когнитивне психологије и психологије учења. Његова најзначајнија дела су *Студија о размишљању* (1956), *Дечији говор* (1983), *Процеси когнитивног развоја* (1968), *Култура образовања* (1996).

Јасмина Шефер — психолог, научни саветник и ванредни професор, која се бави истраживањима у области развојне и школске психологија, а посебан допринос дала је у области подстицања и неговања креативности у настави. Међу бројним радовима, посебно се издвајају публикације *Евалуација креативних активности у електронској настави* (2008) и *Креативна настава у пракси: теорија и истраживање* (2012).

Бојана Шкорц — психолог, редовни професор на више факултета у земљи и иностранству, бави се истраживањима на пољу психологије стваралаштва. Објавила је значајан број научних радова и публикација из ове области, а посебно се издвајају публикације *Креативности у интеракцији: психологија стваралаштва* (2012) и *Наше намере и осећања* (2012).

Kreativnost u interakciji

Psihologija stvaralaštva

Dr Bojana Škorec

Вредно је поменути и резултате бројних истраживања на пољу неговања креативности и стваралаштва у образовању, а која су обављена последњих деценија код нас, чиме су отворена важна питања и осветљени одређени проблеми везани за различите методичке приступе образовања на пољу уметности.

Јасмина Шефер (2012) истиче значај систематског методичког приступа процесу учења кроз игру и мотивацију деце за стваралачко изражавање унутар школског програма, чије су реперкусије праћене у једном од квалитативних истраживања спроведених последњих година у нашим школама. "Постојање организованог подстицања креативности у школи, које је позитивно доживљено, по логици ствари, даје добре гаранције да ће се креативан процес поновити и у будућности личном иницијативом ученика", што би, према Шефер требало да буде резултат одређених услова за такве процесе које обезбеђује одрасли. Такође, Шефер указује и на „школске оцене“ као спољног мотиватора који је у супротности са подстицањем унутрашње мотивације, а која је „кључна у остваривању педагошког циља нашег програма и представља суштински предуслов за креативан рад“ (Шефер, 2012: 18).

Бојана Шкорц (2012) се, у једном ширем контексту проучавања креативности и стваралаштва, кроз бројна научна истраживања и студије у својим радовима и публикацијама бави, између осталог, проблемом подстицања креативности код најмлађих, посебно применом креативних модела у настави. Посебан допринос ових истраживања огледа се у проширивању схватања неговања креативности у школском окружењу, које, према Шкорц, не би требало да буде засновано само на сазнајним процесима и образовним утицајима који развијају претежно когнитивни приступ, мишљење и учење. Шкорц се позива на лонгитудинална посматрања учинака оваквих концепата где се, у неким од истраживања, дошло до сазнања да деца која примењују научене стратегије постизања успеха „за школску оцену“ инхибирају њихову креативност, а што се огледа у конформизму и неспремности деце да прихватају ново (Шкорц 2012: 78). Такође, Шкорц као проблем наводи и неуједначен приступ поимању процеса образовања и метода у настави. „Изгледа да појам образовања није јединствен. Пре се ради о ставовима и убеђењима о томе шта је природа детињства, учења и образовања, него о приступу или наставној методи. То значи да начин на који разумемо дете, развој или учење одређује шта ћемо добити на крају образовног процеса. Неки се истраживачи залажу за стандардне институционалне облике рада, а неки за алтернативне и иновативне“ (Шкорц 2012: 82). Овде су значајни и резултати које Шкорц наводи, а према којима „отворена и демократична образовна атмосфера има позитиван утицај на креативност код деце, чиме се 'условно' и разликују отворени и традиционални модели у образовању“ (Шкорц 2012: 82).

Процес осавремењивања активности из области ликовног васпитања и образовања, последњих деценија 20-ог века текао је веома брзо, али су га ипак успоравали теоретско-идејни нерашчишћени или супротни ставови о појединим васпитним проблемима у оквиру ликовног васпитања и образовања. Педагошке концепције бројних стручњака код нас имају различите импликације на образовне стратегије које су карактеристичне за наш образовни систем. У складу са схватањима образовања, у пракси су имплементирани различити програмски модели, у оквиру којих је значајно поменути и допринос академика Емила Каменова, као и академика Богомила Карлавариса, који су поставили основе за развој савремене методике ликовног васпитања и образовања, у свету и код нас.

Богомил Карлаварис, визионар, научник, професор, истраживач и ликовни стваралац, Богомил Карлаварис је још у другој половини 20-ог века јасно сагледао будуће стратегије и правце развоја ликовног васпитања и образовања (његове идеје су прогресивне чак и за савремено доба), истичући значај ликовне културе не само као наставног предмета већ и шире, као један од важних чинилаца друштвеног развоја и њен утицај на формирање социјалне, моралне, етичке, културне и укупне свести друштва у њеном константном трансформисању.

Емил Каменов (2006) сматра да се све више прихвата став да је креативност, као општељудски потенцијал и потреба, присутна у сваком детету, а да деца која не испољавају креативне особености су на неки начин омететна или угрожена. Он сматра да потпомагање целовитог развоја личности детета подразумева и хармоничан однос развоја интелектуалног и емоционалног аспекта личности детета. „Будући да је стваралачки израз близак уметничком, који је глобалан, интуитиван и метафоричан, он има инегративну функцију у односу на дечје емоције и искуство“ (Каменов 2006). Дакле, захваљујући стваралаштву, према Е. Каменову, деца имају прилике да боље упознају своје могућности, стварајући позитивну слику о себи за шта је услов слобода у изражавању и стварању. Каменов сматра да деци треба омогућити, понудити им и подстаћи их на активности које погодују развоју свих особина креативне личности, да је свако дете стваралац, при чему је задатак одраслог да га прихвати као таквог и обезбеди му, колико је могуће, насметано испољавање и развој те људске способности. „Организовани утицаји су неопходан услов његовог успешног развитка, од чега не може бити изузета ни креативност. Она представља општељудски потенцијал који треба подстицати и усмеравати на одговарајући начин (водећи рачуна да се не оштети или не потисне), у складу са променама које карактеришу развој, као и са специфичностима сваког узрадног периода“ (Каменов 2006).

Емил Каменов (1940 —) наш је истакнути академик — педагог, теоретичар и професор. Дао је велики допринос у области предшколске педагогије, посебно у области подстицања и развијања дечје интелигенције, опажања и стваралаштва у свим уметничким областима — говорно, драмско, плесно, музичко и ликовно. Креирао је различите методичке моделе који се и данас примењују у педагошкој теорији и пракси, како код нас, тако и у свету. Аутор је бројних стручних и научних радова, монографских публикација, методичких приручника и практикума, као и дидактичких материјала за децу. Његова најпознатија дела су *Васпитање предшколске деце* (2006), *Образовање предшколске деце* (2006) као и едиција од пет публикација *Мудроси чула* (2009).

1.2. ЛИКОВНО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ — СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ЦИЉЕВА, АСПЕКТА РАЗВОЈА, КОМПЕТЕНЦИЈА И ОБРАЗОВНИХ ИСХОДА У САВРЕМЕНОЈ НАСТАВИ

1.2.1. Општи васпитни и образовни циљеви ликовног васпитања и образовања и аспекти развоја

Важно је напоменути да настава ликовне културе није оријентисана само на естетске компоненте, свдећи тако уметност само на ниво чулних сензација, већ представља култивисан или виши ниво комуникације ученика са окружењем, као и учење кроз активирање метакогнитивних нивоа мишљења. Изузетан значај овог предмета и домете утицаја на развој личности¹ могуће је сагледати у структурираној табели (страница 16) која приказује везу предметних компетенција са кључним аспектима развоја личности у процесу ликовног васпитања и образовања. Општи васпитни и образовни циљеви ликовног васпитања и образовања на којима се заснива васпитно-образовни рад у овој области на свим нивоима су:

- целовити развој личности и њених квалитета;
- развој креативности као компоненте личности;
- еманципација и социјализација личности;
- развој емпатије, толеранције и хуманих ставова;
- способност комуникације визуелним средствима;
- развој посматрања, опажања, визуелне перцепције и рецепције, визуелног мишљења, креативног мишљења, интелигенције, емоција, маште, моторике, посебно координација ока и руке;
- развој воље, пажње, доследности у раду, корисних навика, критичности;
- развој свести о сопственом бићу, потребама и могућностима задовољавања тих потреба кроз креативни рад, способност доживљавања и изражавања кроз ликовно стваралаштво;
- стицање знања и практичних ликовних искустава кроз самосталан стваралачки рад;
- упознавање са светском и националном традицијом и културном баштином;
- стицање знања из историје уметности (дела, аутори, епохе и стилови) и теорије ликовне уметности;
- усвајање и развијање ликовног језика (ликовни елементи и принципи компоновања);
- упознавање са подручјима ликовних уметности, ликовним средствима, техникама и материјалима;
- развијање аналитичког и критичког мишљења и формирање естетских критеријума;
- самостално ликовно изражавање и стварање кроз креативну продукцију;
- примена стечених знања, вештина и ставова у свакодневном животу и будућим занимањима (Филиповић 2011).

¹ (Што сада у новим условима захтева и другачији однос према значају овог предмета као и бољој позицији у нашем образовном систему — већи недељни фонд часова по угледу на друге напредне системе, интердисциплинарно повезивање са другим предметима кроз пројектну наставу и тематско планирање, боља наставна средства и опремљене кабинете, стручан кадар за матичну област уметности на свим нивоима образовања у улози предметних наставника или стручних сарадника у нижим разредима као стручна подршка наставницима разредне наставе, подела школских одељења на мање групе као код предмета вештина, нпр. настава техничког и др.)

У школи, основни циљ *настава* ликовне културе јесте развој, подстицање и неговање креативности као компоненте личности, способности комуникације и стваралаштва, као и ученикове способности да своје креативне идеје практично реализује. Ликовна култура подразумева поседовање различитих знања, вештина, ставова и способности које се примењују у уметности, као и у другим подручјима рада, људске егзистенције и стваралаштва. Она се стиче и развија у контакту с уметношћу, као и самосталним стваралачким радом. Знања и вештине који се стичу на часовима ликовне културе односе се на:

- ликовни језик и начине његовог коришћења у сопственом ликовном изражавању;
- познавање ликовних техника и материјала и начине њиховог коришћења;
- познавање уметничког наслеђа и традиције различитих култура, у контексту времена у коме су се развијале;
- познавање и коришћење места (музеј, галерија, атеље, библиотека...) и извора (интернет, репродукције...) где могу проширити своја знања везана за ликовне и визуелне уметности, праћење културних догађаја и активно учествовање у јавном и културном животу заједнице.

Ученик кроз предмет ликовна култура развија стваралачке способности креативност и естетску осетљивост. Такође, развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника. Ученик стиче способност да користи своје искуство, да експериментира и развија идеје кроз самосталан рад и рад у групи; развија машту и апстрактан начин мишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења. Ученик у настави ликовне културе има прилику да уочава специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, литерарне, драмске, музичке итд.) али и њихове заједничке особине. Ученик упознаје вредност сопствене културе и културе других народа повезујући знања из различитих области или предмета. Знања и искуства стечена кроз предмет ликовна култура ученик примењује у друштвеном животу, у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју (НОК, 2015).

У *Националном оквиру курикулума*, у делу документа посвећеном настави ликовне културе (Филиповић 2015) приказана је повезаност најважнијих аспеката развоја личности и предметних компетенција у настави ликовне културе:

Мој друг, дечји рад — Србија, комбинована техника, међународна манифестација *Рагоси Европ*, ДКЦБ, 2012.

Мртва њприрода, цртеж оловком, Марко, 14. година, 2015.

Систематизација наставе ликовне културе за различите аспекте развоја личности ученика —

Ученик/ца у складу са индивидуалним и узрастним могућностима:

Развој чула и физички развој —

- развија чулну осетљивост и способност субјективне прераде чулних утисака кроз призму јединствене и непоновљиве личности ученика;
- развија општу спретност, визуелну и моторну координацију, посебно ока и руке;
- вешто примењује различите ликовне технике, материјале, средства и процедуре у кретивном раду.

Когнитивни развој и развој интелигенције —

- познаје основе ликовног језика (ликовни елементи и принципи грађења ликовне структуре) и примењује их у самосталном или тимском кретивном раду;
- развија знања из светског и националног уметничког наслеђа (опсег уметничких дела, аутори, епохе и стилови);
- познаје својства различитих ликовних техника и материјала, процедуре и методе њиховог коришћења;
- показује радозналост и способност у развијању различитих стратегија и приступа решавању ликовних проблема;
- користи своје искуство, знања и доживљаје у кретивном раду, истражује, експериментише и развија маштовите идеје;
- повезује на интедисциплинаран начин стечена знања, вештине, ставове и вредности из различитих области вршећи трансфер из једне области у другу кроз кретивни рад и истраживање.

Социо-емоционални развој —

- има развијену сензитивност за одређене појаве и феномене у уметности и окружењу;
- показује емоције у сопственом кретивном раду користећи различита изражајна средства (покрет, слика, звук, реч);
- самостално или тимски планира, доноси одлуке, истражује у ономе што је започео и спреман је да преузима одговорност за своје поступке;
- показује способност тимског рада и сарадње, емпатије и толеранције на различите приступе у мишљењу и кретивном изражавању других;
- развија свест о сопственом бићу, потребама и могућностима задовољавања тих потреба кроз кретиван рад;
- развија способност и потребу уношења квалитативних промена у своје природно и друштвено окружење путем стваралаштва;
- развија способност саморегулације и иницијативе, доследност и истрајност у раду и хуманистички однос према животу и људима;
- стечена знања, вештине, ставове и способности примењује у свакодневном животу, као и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.

Ликовно–обликовни развој —

- развија индивидуални израз, методе и личну поетику у кретивном раду;
- уочава специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, аудитивне, кинетичке...) као и њихове заједничке одлике и повезаност;
- самостално или у тиму истражује технике, процедуре и изражајне могућности у дводимензионалним, тродимензионалним и новим медијима.

Развој комуникације и стваралаштва —

- развија способност ликовног изражавања идеја, односа према свету, другим људима и себи, уз извесну прераду и уопштавање ових односа;
- примењује различите медије и технике, као и савремена средства (ИКТ) у комуникацији и креативном раду;
- повезује знања из уметничког наслеђа, теорије уметности и медија са њиховом применом кроз самостално ликовно изражавање и стварање;
- истражује, експериментише и комуницира идејама и значењима примењујући различите методе и изражајна средства у креативном раду без страха од грешке;
- самостално или у тиму истражује, проналази и систематизује информације из различитих извора;
- развија стваралаштво као став и особину личности која је конструктивна, продуктивна и осетљива на људе и ствари око себе.

Развој креативности —

- развија креативност која се огледа кроз способност маштања, дивергентног мишљења и креативне продукције;
- тежи за променама и иновацијама кроз проблем-истраживачки приступ;
- развија апстрактно мишљење које примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.

Развој критичког мишљења и естетских критеријума —

- развија способност опажања и доживљавања естетских феномена у природи, уметности и народној традицији;
- познаје, разуме, уважава и негује вредности националног и светског културног наслеђа;
- разуме и вреднује уметничка дела у контексту времена и културе у коме су настала;
- користи контекст културног наслеђа као информације за сопствено креирање и стварање;
- развија способност критичког мишљења, рационалног и разложног просуђивања и изражавања ставова о естетским феноменима окружењу, уметности, сопственом стваралаштву и стваралаштву других.

Мртва њрирода, цртежи и слике, Марко, 14. година, 2015.

1.2.2. Компетенције и исходи у ликовном васпитању и образовању

ШТА СУ
КОМПЕТЕНЦИЈЕ?

Компетентност је нов појам који проистиче из појма компетенције али се односи само на професионалне компетенције и дефинише се као: обележје појединца које се испољава у изванредном извршавању пословних задатака и односи се на уочљиве компетентности у погледу знања и вештина, као и на кључне/основне елементе компетенција, као што су особине и мотивација. Компетенције дакле представљају динамичну комбинацију когнитивних и метакогнитивних вештина, знања и разумевања, међуљудских и практичних вештина и етичких вредности. Специфичне компетенције које се развијају у процесу ликовног васпитања и образовања подразумевају различита знања, вештине, ставове и вредности, као и способности, посебно у домену креативности и стваралачког изражавања (Anderson, Krathwohl, Airasian, Cruikshank, Mayer, Pintrich, Raths, Wittrock, 2001).

Европска унија (EU) је дефинисала осам кључних компетенција у образовању као оквир из кога се дефинишу специфичне предметне и међупредметне компетенције. То су: *комуникација на матерњем језику, комуникација на страном језику, математичка писменост и основна знања из наука и технологија, дигитална компетенција, учење да се учи, међуљудска компетенција, предузетништво и смисао за иницијативу*, као и *културно изражавање*.

Комуникација на матерњем језику — Способност разумевања, изражавања и тумачења мисли, осећања и чињеница у усменом и писаном облику у одговарајућем низу друштвених и културних садржаја (образовање, посао, кућа и слободно време) и у складу са жељама и потребама појединца.

Комуникација на страном језику — У великој мери има исту димензију вештина комуницирања на матерњем језику. Комуникација на страном језику захтева и вештине посредовања и међукултурног разумевања.

Математичка писменост и основна знања из наука и технологија — Математичка компетенција је способност сабирања, одузимања, множења, дељења и израчунавања размеара при менталном и писаном израчунавању у циљу решавања низа проблема у свакодневним ситуацијама. Нагласак је на процесу, а не на резултату, на активности, а не на знању. Она укључује и способност и спремност коришћења математичких облика мишљења (логичко и просторно размишљање) и приказивање (формула, модела, конструкција, графика/дијаграма) који имају универзалну примену код објашњавања и описивања стварности. Научна компетенција је способност и спремност да се употреби склоп знања и научних методологија да би се објаснио свет природе.

Технолошка компетенција подразумева примену знања да би се променило природно окружење у одговору на људске жеље и потребе.

Дигитална компетенција — Дигитална компетенција подразумева сигурну и критичку употребу електронских медија на полу, у слободном времену и комуникацији. Она је повезана са критичким размишљањем, вештинама управљања информацијама и комуникације са другима. На најнижем нивоу информационо-комуникациона технологија (ИКТ) укључује употребу мултимедијалне технологије за проналажење, примање, похрањивање, производњу, представљање и размену информација и комуницирање у Интернет мрежи.

Учење како се учи — „Учити како се учи“ представља способност и умеће организовања и уређивања сопственог учења, било појединачно или у групама. Оно укључује умеће располагања временом, решавање проблема, стицање, процесирање, оцењивање и асимилирање знања, те примену новог знања и вештина у различитим контекстима. Оно значајно доприноси целоживотном учењу и успешном управљању сопственом каријером.

Међуљудска и грађанска компетенција — Међуљудска и грађанска компетенција обухвата облике понашања којима треба овладати да би појединац делотворно и конструктивно могао учествовати у друштвеном животу и решавати проблеме када је то потребно. Она је нужна за интеракцију између људи у јавном и приватном домену. Опсег грађанских компетенција је шири од међуљудских и може се описати као скуп компетенција које појединцу омогућавају учешће у грађанском животу друштва.

Предузетништво и смисао за иницијативу — Предузетништво има активну и пасивну компоненту: оно укључује склоност да сами уносимо промене, као и способност да прихватамо, подржавамо и прилагођавамо иновације које долазе од споља. Предузетништво подразумева прихватање одговорности за сопствене поступке било позитивне или негативне, развијање стратешке визије, постављање циљева и њихово постизање те мотивисаност за њихов успех.

Културно изражавање — „Културно изражавање“ подразумева прихватање важности стваралачке комуникације, односно креативног изражавања идеја, искустава и осећања у читавом низу медија, укључујући музику, телесно изражавање, књижевност и ликовне уметности.¹

¹ Оквир националној курикулума — основи учења и наставе, Развионица 2014.

1.2.3. Веза међупредметних компетенција и компетенција за предмет ликовна култура

Предмет ликовна култура са једне стране, усмерен је на учење и развој компетенција — различитих животних вештина, а са друге стране развија предметни програм који укључује достизање жељених исхода и остваривање стандарда постигнућа. Полазећи од основног циља учења у оквиру предмета Ликовна култура у основној и средњој школи, а који се односи на оспособљавање за визуелну комуникацију и развијање креативности, естетских критеријума, критичког мишљења и одговорног односа према очувању културе и уметничког наслеђа, потребно је дефинисати основе појмове у процесу васпитања и образовања на којима је између осталих и овај предмет заснован (Филиповић 2014).

Наставни процес предмета ликовна култура заснован је на следећим појмовима:

Циљ програма = конкретна изјава о намери наставног процеса, шта се програмом жели постићи (намера поучавања = очекивано учење и развој личности).

Садржаји и активности = програмски садржаји који омогућавају остваривање циљева и исхода, односно изграђивање компетенција/кометентности ученика.

Компетенције / компетентност = циљ васпитно-образовног процеса; функционална комбинација особина/својстава личности, као и знања, вештина, способности и ставова.

Исход = шта се од ученика очекује да зна, разуме и/или уме да примени након завршетка процеса учења

Ликовна уметност = област и садржај васпитно-образовног процеса/наставе.

Ликовно васпитање и образовање = процес усвајања/учења садржаја и изградње компетенција ученика кроз одређене методе и облике рада.

Ликовна култура = квалитет/особина личности која се стиче ликовним васпитањем и образовањем; основни циљ ликовног васпитања и образовања.

Кроз предмет ликовна култура, ученик развија опште предметне компетенције: креативан, радознао и истраживачки дух; способност да истражује, експериментира и развија своје идеје кроз самосталан и тимски рад; визуелно и апстрактно мишљење које примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења; способност уочавања и разликовања специфичности заједничких принципа и сличности, као и специфичности сваке од њих; разумевање и уважавање вредности сопствене културе и културе других народа повезујући знања из различитих области или предмета.

Као специфичне компетенције ученик кроз предмет ликовна култура развија стваралачке способности, креативност као компоненту личности, естетску осетљивост и способност изражавања својих идеја, емоција и ставова језиком уметности. Учешће младих у друштвеним процесима и активностима захтева да се они кроз школовање припреме за одговоран живот у уређеној заједници и продуктивној економији уз поштовање свих права и разумевање повезаности човека и животне средине. Кроз образовање треба да стекну свест о себи и другима, самопуздање, самопоштовање и поштовање других, креативност и иницијативност.

Све ове наведене вредности и вештине дефинисане су међупредметним компетенцијама. Предметно распарчана знања више нису довољна. Широко структурирана, систематизована и функционална знања и компетенције које превазилазе уске оквире школских предмета, неопходне су за развој младе личности оспособљене за живот у модерном друштву, што се огледа у холистичком приступу и интердисциплинарности савремене школске праксе. Полазећи од циља учења у оквиру предмета ликовна култура у основној школи и средњој школи може се успоставити функционална веза између различитих нивоа компетенција дефинисаних у документу *Националној оквиру курикулума и Приручника за ликовну културу* (Развионица 2014). Да би се могла уочити корелација између општих (међупредметних) компетенција и предметних компетенција у настави ликовне културе, у Табели 1. приказани су примери којима се то илуструје:

Компетенција за учење

Учење је процес стицања знања и вештина, развијања свести и ставова неопходних за лични и професионални развој и активно учешће у друштвеном животу. Способност за целоживотно учење обухвата све компетенције које се стичу образовањем. Компетенција за учење основа је целоживотног учења. Ученик треба да:

- Буде оспособљен и мотивисан да схвати значај учења.
- Изабере одговарајуће методе.
- Прати сопствени напредак током учења и усмерава учење у складу са намерама и циљем који има.
- Стиче нова знања и вештине, примењујући претходно учење и ваншколско искуство.
- Развија свест и о стваралачкој природи учења.
- Буде истрајан је и превазилази тешкоће у учењу.
- Има позитиван и одговоран однос према учењу.
- Мотивисан је и оспособљен да самостално планира, организује, спроводи и вреднује учење.
- Разликује битно од небитног, изражава и образлаже идеје.
- Користи различите изворе информација и има критички однос према њима.
- Примењује одговарајуће начине учења у складу са циљевима, садржајем, интересовањима, условима и временом.
- Способан је да самостално и у сарадњи са другима истражује, открива и повезује нова знања;
- Користи могућности ваншколског учења.

Естетичка компетенција

Ученик влада основним значењем појмова култура и естетичка вредност. Естетичку вредност не узима само и искључиво за уметност, већ и за друге садржаје: природне или биологистичке (нпр. непоновљивост природе), социолошке или идеолошке (човеково деловање на природу, односи унутар заједнице), емотивно-афективне (креативност и стваралачко мишљење и понашање како појединца, тако и групе) и практичне (појмови, модели, поступци, теоријске основе игре, литерарних, ликовних, музичких и сценских облика и сл.)

- Препознаје естетичке елементе у различитим контекстима као што су: уметничко стваралаштво, национална и светска природна и културна баштина, језичка култура у уметничком и у неуметничком домену (свакодневни говор у приватном и јавном животу, електронским и штампаним медијима, дизајну и другим видовима комуникације...), научно мишљење, друштвени односи, друштво и појаве у друштву.
- Показује позитиван однос према сопственој и култури других заједница, упознаје и разуме њихове вредности, повезује културну и природну баштину са историјским и географским контекстом и доприноси очувању природних и културних добара.
- Препознаје и развија сопствене стваралачке способности и креативност у свим уметничким и неуметничким пољима свог деловања.
- Употребљава основне појмове, схеме и правила који припадају теоријама уметничких грана које постоје у основном образовању.
- Показује осетљивост за еко-културу и културу свакодневног живљења и има критички однос према употреби и злоупотреби природе.

¹ Закон о основама система образовања и васпитања, 2013.

Ликовна култура негује код ученика сопствена интересовања, као и особине попут истрајности, стрпљивости и упорности, подстиче га да користи постојећа школска и ваншколска знања, осмишљава, представља и образлаже нове идеје, вештине и примењује их у практичном раду, да одржи континуираност у раду, користи различите изворе информација и има критички однос према њима. На тај начин развија компетенције за учење, као основа целоживотног учења. На пример:

- Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Уочава и разуме сличности, разлике и специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, драмске, музичке итд.) али уочава и њихове заједничке принципе и сличности.
- Уочава повезаност знања из различитих области или предмета.
- Развија интересовања, самостално истражује изворе и информације потребне за креативан рад и решавање проблема.
- Ученик истражује и примењује знања о основним материјалима, медијима, техникама и ликовним елементима која се користе у визуелним уметностима.
- Ученик проучавајући уметничка дела истражује и анализира методе, технике, садржаје и подстицајно их примењује у свом стваралачком раду.

Естетичка компетенција на часовима предмета ликовна култура, код ученика развија основна знања о појмовима културе и естетичке вредности, не само у контексту продуката ликовне уметности већ и егзистенције, начина живљења и култивисаног општења са окружењем. Ученик на тај начин израђује одговоран однос према околини и заштити и оплемењивању животне средине. На пример:

- Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.
- Уочава специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, драмске, музичке итд.) Али уочава и њихове заједничке принципе и сличности.
- Изражава своја осећања и идеје користећи основне технике и различите медије визуелних уметности.
- Развија и изражава своја осећања, идеје и ставове и адекватно користи различите медије визуелне уметности.
- Негује и развија своје склоности и интересовања за уметност.
- Разуме специфичности као и сличности различитих уметничких дисциплина.
- Ученик познаје најважнија уметничка дела из културног наслеђа свог и других народа, развија свест о културним вредностима и схвата важност њиховог очувања.
- Ученик проналази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад.
- Способан је да изрази став о свом раду и радovima других уочавајући различита значења и идеје.

² Приручник за ликовну културу, Развионица, 2014.

Комуникација

Ученик комуницира на сврсисходан и конструктиван начин у приватном, јавном, и образовном контексту. Прилагођава начин и средства комуникације карактеристикама ситуације. Користи на одговарајући и креативан начин језик и стил комуникације специфичан за различите научне, техничке и уметничке дисциплине. У комуникацији уме да изрази мишљење, осећања и ставове и да представи своје циљеве на позитиван, конструктиван и аргументован начин поштујући и уважавајући другог. Критички процењује садржај и начин комуникације у различитим ситуацијама. Има развијену свест о значају конструктивне комуникације и активно доприноси неговоњу културе дијалога у заједницама којима припада.

- Познаје различите облике комуникације и њихове одлике (усмену и писану, невербалну, телефоном, интернет, итд.).
- Уме јасно да се изрази усмено и писано, у складу са потребама и карактеристикама ситуације, поштујући ограничења у погледу дужине и намене.
- Уважава саговорника реагујући на оно што говори, а не на његову личност.
- Изражава своје ставове, мишљења, осећања, на позитиван, конструктиван и аргументован начин.
- Користи на одговарајући и креативан начин језик и стил који је специфичан за различите дисциплине; кроз комуникацију негује културу изражавања и чува језички идентитет.
- Уме да саслуша излагање саговорника до краја и без упадица

Одговорно учешће у демократском друштву

Ученик разуме и прихвата значај принципа правде, слободе, солидарности, националне, верске, родне и етничке равноправности и одговорности – као темеља демократског друштва, активно учествујући у животу школе (одељењска заједница, вршњачки тим, ученички парламент и сл.) и заједница којима припада (нпр. породица, локална заједница) у складу са својим узрастом:

- Поштује и залаже се за поштовање дечјих и људских и мањинских права, као и личног и националног достојанства.
- Упознаје себе, развија своје друштвене улоге и јача идентитет, интегритет, самосталност, самопоуздање и позитиван однос према другима.
- Поштује равноправност различитих заједница, њихову традицију и културни идентитет.
- Одговоран је за изборе и одлуке које чини и понаша се хумано и с уважавањем према другима. Аргументовано заступа ставове и мишљења уважавајући супротна гледишта, као и усвојене процедуре доношења одлука.
- Има позитиван став према поштовању људских права и слобода.
- Зна дечја и основна људска права и одговорности, уме да препозна њихово кршење и способен је да их аргументовано брани.
- Понаша се одговорно, хумано и толерантно у друштву.
- Примењује процедуре демократског друштва у одлучивању и избору; поштује одлуке већине и уважава мишљења мањине.
- Негује своју националну културну баштину и активно учествује у интеркултуралном дијалогу.
- Промовише позитивне вредности друштва у различитим активностима (нпр. хуманитарне, еколошке, културно-уметничке акције; борба против насиља и дискриминације по било ком основу (нпр. верском, националном, родном, узрастом, етничком...); акције против болести зависности, злостављања животиња итд.).

Међупредметна компетенција комуникација се вишеструко развија кроз предмет ликовна култура тако што се ученик оспособљава да се јасно изрази, користи различите облике комуникације у складу са намером и циљем, да чита, тумачи и примени податке до којих долази, користи различите начине приказа информација (наративни, графички, дигиталне презентације...), дискутује о свом раду и својим изборима, учествује у осмишљавању и реализовању различитих активности у школи и у локалној заједници, активности реализује самостално али и у групи (тимски рад), изражава своја уверења, ставове и осећања и уважава туђа. Посебно значајан део комуникација чине визуелне комуникације којима се предмет ликовна култура великим својим делом бави оспособљавајући ученике да разумеју, стварају и примењују разноврсне облике визуелних комуникација као средство преношења својих идеја и порука кроз стваралачко изражавање. На пример:

- Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.
- Развија и изражава своја осећања, идеје и ставове користећи основне технике и различите медије визуелне уметности.
- Учествује у школским и ваншколским активностима кроз стваралаштво у визуелним уметностима.
- Развија осећања и идеје користећи различите медије уметности.
- Повезује знања из различитих области или предмета и примењује их у различитим животним ситуацијама.
- Ученик проналази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад.
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.
- Способан је да изрази став о свом раду и радовима других уочавајући различита значења и идеје.

Подстицање и оспособљавање ученика да дискутују о свом раду и својим изборима, учествују у осмишљавању и реализовању различитих активности у школи и локалним заједницама, да одређене активности реализују самостално или у групи, поштују национални и лични идентитет, као и да слободно изражавају своја уверења, ставове и осећања кроз стваралачко изражавање. На пример:

- Способан је и мотивисан да користи своје искуство, да експериментише и развија идеје кроз самосталан рад и рад у групи.
- Знања и искуства стечена кроз предмет ликовна култура (истражност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.
- Активно учествује у школским и ваншколским активностима.
- Разуме и свестан је вредности сопствене културе и културе других народа.
- Осмишљава и учествује у тимским активностима које доприносе развоју и побољшању друштвене заједнице.
- Повезује знања из различитих области или предмета и примењује их у различитим животним ситуацијама.
- Разуме универзални језик уметности.
- Познаје најважнија уметничка дела из културног наслеђа свог и других народа, развија свест о културним вредностима и схвата важност њиховог очувања.
- Препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.
- Праћењем културних догађаја постаје активна публика и/или учесник у јавном и културном животу заједнице и развија своје критичко мишљење.

Одговоран однос према околини

Ученик стиче знања израђивајући свест о дејству људских активности на животну средину и природу; усваја ставове о неопходности очувања непосредне и шире околине и развија способности активног деловања ради очувања средине у школи, непосредној околини и породици. Познаје људске активности и начин на који оне могу да угрозе или унапреде околину, живи свет и природу у окружењу. Одговоран је према квалитету сопственог живота, што обухвата и однос према околини и однос према здрављу. Разуме сопствену одговорност и одговорност заједнице у изградњи личне и заједничке будућности, као и будућности наредних генерација. У области одрживог развоја – зна основне поставке одрживости, разуме принципе одрживог развоја и практикује активности које га подржавају.

- Уочава чиниоце и понашања који нарушавају природу и квалитет животне средине у широј околини и свакодневном животу; развија свест о положају човека у природи и његовој одговорности за стање животне средине и природе.
- Сагледава које активности (обрасци понашања), на личном нивоу, нивоу заједнице и глобалном нивоу, могу унапредити стање и квалитет животне средине и природе.
- Спознаје везу између квалитета животне средине и квалитета свог живота и разуме да се његова добробит и добробит заједнице и друштва огледа и у квалитету и одрживости његове околине.
- Практикује активности које подстичу одрживост, на пример штедња воде и енергије, разврставање отпада, рециклажа; повезује значај тих активности за свој будући живот, живот заједнице, као и живот будућих генерација.
- Активно се укључује у друштвене акције у школи и заједници које су усмерене ка заштити, обнови и унапређењу животне средине и ка одрживом развоју.
- Процењује и вреднује утицај својих навика у потрошњи ресурса и одлагању отпада, и одређује какав утицај оне имају на животну средину, квалитет живота и здравља и одрживи развој.

Одговоран однос према здрављу

Ученик користи знања, вештине и усваја ставове ради очувања и унапређивања психофизичког здравља. Одговоран однос према здрављу укључује развијање свести о важности сопственог здравља и безбедности, знања о основним чиниоцима који утичу на здравље и практиковање здравих животних стилова. Својим понашањем, као појединац и део различитих група и заједница, промовише здравље, заштиту здравља и здраве стилове живота. Уочава опасности по здравље и доноси одлуке значајне за превенцију болести и очување здравља и укључује се у друштвене активности значајне за превенцију болести и очување здравља.

- Познаје улогу и значај воде и састојака намирница, примењује правила и принципе здраве исхране (редовност, важност ручка, умереност, разноврсност, начин прераде намирница) и зна последице неправилне исхране.
- Познаје основне карактеристике неких болести органа, принципе преноса заразних болести и шта их изазива и примењује мере превенције, личне хигијене и хигијене простора.
- Познаје могуће последице болести зависности насталих злоупотребом психоактивних супстанци укључујући и последице других облика болести зависности (нпр. интернет, клађење, дијете) и свестан је здравствених, породичних и социјалних последица.
- Разуме утицај природних појава и индустријских производа (фармацеутских, техничких, хемијских итд.) на здравље, чита декларација и упутства на производима, слуша савете стручњака и према њима поступа.
- Препознаје сигурносне и здравствене ризике у животу и раду, примењује мере заштите, предвиђа и избегава опасне ситуације, познаје начине пружања прве помоћи и својим понашањем промовише здравље и сигурност.

Усвајајући културне и естетске вредности кроз предмет ликовна култура и примењујући их кроз одговорно понашање према окружењу у коме ради и живи, ученик спознаје везу између квалитета животне средине и квалитета свог живота. На тај начин интезивно развија компетенције за одговоран однос према околини. Учествоје у осмишљавању и реализовању различитих активности у школи и у локалној заједници. Учи да разуме појам сопствене одговорности, као и одговорност заједнице у изградњи личне и заједничке будућности, као и будућности наредних генерација. На пример:

- Изражава своја осећања и идеје користећи основне технике визуелних уметности.
- Учествоје у школским и ваншколским активностима кроз стваралаштво у визуелним уметностима.
- Уочава и повезује знања из различитих области или предмета и примењује их у различитим животним ситуацијама.
- Познаје и свестан је вредности сопствене културе и културе других народа и разуме универзални језик уметности.
- Ученик познаје најважнија уметничка дела из културног наслеђа свог и других народа, развија свест о културним вредностима и схвата важност њиховог очувања.
- Ученик праћењем културних догађаја постаје активна публика и/или учесник у јавном и културном животу заједнице и развија своје критичко мишљење.

Компетенцију одговоран однос према здрављу ученик на часовима ликовне културе развија користећи знања, вештине и усваја ставове ради очувања и унапређивања психофизичког здравља. Одговоран однос према здрављу укључује развијање свести о важности сопственог здравља и безбедности, практикује здраве стилове/начине живота, схвата значај практиковања стваралаштва у побољшању психичког здравља и духовног раста, укључује се у друштвене активности значајне за превенцију болести и очување здравља.

- Ученик развија креативан, радозан и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.
- Знања и искуства стечена кроз предмет Ликовна култура (истрајност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.
- Изражава своја осећања и идеје користећи основне технике визуелних уметности.
- Развија и изражава своја осећања, идеје и ставове и адекватно користи различите медије визуелне уметности.
- Негује и развија своје склоности и интересовања за уметност.
- Самостално истражује изворе и информације потребне за креативан рад и решавање проблема.
- Осмишљава и учествоје у тимским активностима које доприносе развоју и побољшању друштвене заједнице.
- Повезује знања из различитих области или предмета и примењује их у различитим животним ситуацијама.
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.

Предузимљивост и предузетништво

Ученик препознаје могућности у школи и заједници да идеју претвори у активност, покрене и спремно прихвата промене, преузима одговорност, показује иницијативу и јасну оријентацију ка остварењу циљева и постизању успеха. Ученик кроз образовање стиче свест о сопственим потенцијалима и интересовањима и бива оснажен да самостално доноси одлуке о изборима будућег образовања, занимања и професионалне оријентације. Реализује унапред осмишљене идеје и учествује у пројектима који се тичу школе и локалне заједнице. Ученик стиче знања о карактеристикама одређених послова и радних места, разуме свет рада и пословања из перспективе друштва и спреман је на волонтерски рад и покретање хуманитарних акција.

- Прилагођава се друштвеним и економским променама, усмерен је на развој нових вештина, које примењује у практичном раду; суочава са неизвесностима на иницијативан и предузимљив начин.
- Препознаје сопствене предности и своје могућности у односу на будуће образовање и професионалну оријентацију.
- Спреман је да учествује у самосталним и тимским пројектима; способен је да развије идеју, представи је, образложи и преговара у тиму о њеној реализацији; учествује у активностима са другима у оквиру своје тимске улоге.
- Мотивисан је и зна да истакне своје добре особине које су важне за обављање школских и радних задатака и користи CV и мотивационо писмо да опише своје компетенције, жеље и очекивања.
- Зна да постави реалне циљеве и на основу датих могућности уме да планира и проналази начине њиховог остваривања.

Рад а подацима и информацијама

Ученик разуме значај коришћења поузданих података и информација у процесу учења, њихову примену за рад, доношење одлука и свакодневни живот. Користи знања и вештине из различитих предмета да представи, прочита и протумачи податке користећи текст, бројеве, дијаграме и различите аудио-визуелне форме. Ученик користи и самостално проналази различите изворе информација и података, (библиотеке, медије, интернет, институције, личну комуникацију, итд.), критички разматра њихову поузданост и ваљаност, разврстава их и повезује релевантне информације из различитих извора.

- Зна да је за разумевање појава и догађаја и доношење компетентних одлука потребно имати релевантне и поуздане податке и разликује податак/ информацију од њиховог тумачења.
- Користи податке из различитих извора и начине добијања података и на основу тога процењује њихову поузданост и препознаје могуће грешке уз помоћ наставника.
- Користи информације у различитим симболичким модалитетима (табеларни, графички, текстуални приказ), чита, тумачи и примењује их, повезујући их са претходним знањем из различитих области.
- Селекује, обрађује наводећи извор и аутора, чува и презентује податке у различитим форматима, укључујући и ИКТ.
- Разликује јавне и приватне податке и користи основна правила чувања приватности података.

Компетенцију предузимљивост и оријентација ка предузетништву на часовима ликовне културе развија тако што учи да се јасно изрази, користи различите облике комуникације у складу са намером и циљем. Ученик препознаје могућности у школи и заједници да идеју претвори у активност, ради на осмишљавању и реализовању различитих активности у школи и у локалној заједници. Способан је да одређене активности изводи самостално али и у групи (тимски рад). На часовима кроз реализовање радова који упућују на професионалну оријентацију препознаје сопствене предности и своје могућности у односу на будуће образовање и одабир своје професије, кроз стваралачки израз развија различите концепте и показује иницијативу за удруживањем, тимским прадам и креативном продукцијом. На пример:

- Способан је и мотивисан да користи своје искуство, да експериментира и развија идеје кроз самосталан рад и рад у групи.
- Ученик познаје и разуме вредност сопствене културе и културе других народа повезујући знања из различитих области или предмета.
- Знања и искуства стечена кроз предмет Ликовна култура (истрајност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.
- учествује у школским и ваншколским активностима кроз стваралаштво у визуелним уметностима;
- развија интересовања и самостално проналази потребне информације;
- активно учествује у школским и ваншколским активностима;
- самостално истражује изворе и информације потребне за креативан рад и решавање проблема;
- осмишљава и учествује у тимским активностима које доприносе развоју и побољшању друштвене заједнице;
- повезује знања из различитих области или предмета и примењује их у различитим животним ситуацијама;
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.

За рад с подацима и информацијама предмет ликовна култура оспособљава ученика обучавајући га да користи различите начине приказа информација (наративни, графички, дигиталне презентације...), да уме да чита и тумачи податке, користи и бира адекватне изворе информација за решавање проблема, процењује њихову поузданост. На пример:

- Ученик развија креативан, радозан и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Уме да пронађе изворе и информације потребне за креативан рад.
- Развија и изражава своја осећања, идеје и ставове и адекватно користи различите медије визуелне уметности.
- Самостално истражује изворе и информације потребне за креативан рад и решавање проблема.
- Ученик проналази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад.
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.

Решавање проблема

Ученик примењује знање из различитих предмета, искуство стечено изван школе, интелектуалне, емоционалне и социјалне способности у проналажењу одговора/решења у за његовим ситуацијама које се јављају током учења, као и у свакодневном животу. Оспособљен је да у циљу решавања проблемских ситуација селективно и сврсисходно користи књиге и друге изворе информација, алате, помоћ наставника, ученика и других особа из школског и ваншколског окружења. Ученик је мотивисан да реши проблемску ситуацију, истрајава у решавању, проналази/осмишљава решење проблемских ситуација, процењује тачност решења и начин решавања.

- Препознаје проблем, рашчлањује проблемску ситуацију на делове и уочава везе и односе између њих у светлу претходно стечених знања у оквиру различитих предмета и ваншколског искуства.
- Планира стратегију решавања проблема (претпоставља решења, планира редослед активности, избор извора информација, средстава/опreme коју ће користити, са ким ће сарађивати, са ким ће се консултовати).
- Решава проблем према планираној стратегији примењујући знања и вештине стечене учењем различитих предмета и ваншколским искуством.
- Самостално или консултујући друге особе (вршњаке, наставнике, родитеље) преиспитује начин решавања проблема, алтернативне начине решавања, тачност и прецизност решења.
- Формулише објашњења и закључке на основу резултата до којих је дошао у раду, презентује их и дискутује са другим особама и преиспитује их у светлу добијених коментара. Стечена нова сазнања и вештине повезује у јединствену целину са претходним.
- Проверава применљивост решења у пракси и користи стечена знања и вештине у новим ситуацијама.

Сарадња

Ученик развија способност да у сарадњи са другима или да се као члан групе ангажује на заједничком решавању проблема или реализацији заједничких пројеката. Учествоје у заједничким активностима на конструктиван, одговоран и креативан начин афирмишући дух међусобног поштовања, равноправности, солидарности и сарадње. Активно, аргументовано и конструктивно доприноси раду групе у свим фазама групног рада: формирање групе, формулисање заједничких циљева, усаглашавање у вези са правилима заједничког рада, формулисање оптималног начина за остварење заједничких циљева на основу критичког разматрања различитих предлога, подела улога и дужности, преузимање одговорности за одређене активности, надгледање заједничког рада и усклађивање постигнутих договора са новим искуствима и сазнањима до којих се долази током заједничког рада и сарадње. У процесу договарања уме да изрази своја осећања, уверења, ставове и предлоге. Подржава друге да изразе своје погледе, прихвата да су разлике у погледима предност групног рада и поштује друге који имају другачије погледе. У сарадњи са другима залаже се да се одлуке доносе заједнички на основу аргумената и прихваћених правила заједничког рада.

- Активно и конструктивно учествује у раду групе или пара.
- Поштује правила заједничког рада и препознаје своје место и улогу у групи или пару.
- Доприноси решавању разлика у мишљењу и ставовима поштујући друге као равноправне чланове тима или групе.
- Одговорно и савесно извршава заједничке активности стављајући интересе групе изнад сопствених.
- Критички процењује свој рад и рад чланова групе, доприноси унапређивању рада групе и уме да представи резултате рада.

Ликовна култура подстиче код ученика препознавање сопствених интересовања, особине што су истрајност, стрпљивост, упорност, способност да развија, представља и образлаже идеју, стиче нове вештине и примењује их у практичном раду, користи и бира адекватне изворе информација. Оспособљен је да приступа решавању проблема тако што потавља проблем/хипотезу, истражује, експериментише, сагледава више различитих решења (алтернативних могућности) и одабира најадекватније, критички анализира и вреднује. На пример:

- Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.
- Знања и искуства стечена кроз предмет Ликовна култура (истрајност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.
- Самостално истражује изворе и информације потребне за креативан рад и решавање проблема.
- осмишљава и учествује у тимским активностима које доприносе развоју и побољшању друштвене заједнице.
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као
- Способан је да изрази став о свом раду и радовима других уочавајући различита значења и идеје.
- Ученик праћењем културних догађаја постаје активна публика и/или учесник у јавном и културном животу заједнице и развија своје критичко мишљење.

Сарадња на часовима ликовне културе као компетенција веома је важна код ученика. Сарађујући између другима, размењујући идеје, развија се способност да са другима или да се као члан групе ангажује на заједничком решавању проблема или реализацији заједничких пројеката. Ученик учествује у заједничким активностима на конструктиван, одговоран и креативан начин афирмишући дух међусобног поштовања, равноправности, солидарности и сарадње. Ученици деле идеје, развијају различите стратегије у решавању проблема, дају подршку једни другима, и на тај начин се социјализују унутар конкретне групе, а као услов успешне интеграције у ширу друштвену заједницу. На пример:

- Способан је и мотивисан да користи своје искуство, да експериментише и развија идеје кроз самосталан рад и рад у групи.
- Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења.
- Знања и искуства стечена кроз предмет Ликовна култура (истрајност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.
- Активно учествује у школским и ваншколским активностима.
- Осмишљава и учествује у тимским активностима које доприносе развоју и побољшању друштвене заједнице.
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.
- Ученик праћењем културних догађаја постаје активна публика и/или учесник у јавном и културном животу заједнице и развија своје критичко мишљење.

Дигитална компетенција

Ученик је способен да користи одређена средства из области информационо-комуникационих технологија (уређаје, софтверске производе и сервисе из области електронских комуникација) на одговоран и критички начин ради ефикасног испуњавања постављених циљева, задатака и сопствених потреба у свакодневном животу и образовању. Познаје основне карактеристике информационо-комуникационих технологија (у даљем тексту: ИКТ), односно њихов утицај и значај на живот и рад појединца и заједница. Уме да одабере одговарајуће ИКТ средство и да га користи на одговоран и креативан начин у свакодневним активностима (учење и креативан рад; сарадња; комуникација; решавање проблема; организација, обрада, размена и презентација информација). Приликом коришћења ИКТ-а свестан је ризика за сопствену и туђу сигурност и добробит, поштује приватност и одговорним поступањем штити себе и друге.

Уме да претражује, критички анализира и систематизује информације у електронском облику користећи одговарајућа средства ИКТ-а. Уме да представи, организује и обликује одређене информације користећи на ефикасан начин могућности ИКТ средства.

Приликом решавања проблема уме да одабере средство ИКТ-а и да га користи на одговарајући начин.

Ефикасно користи ИКТ за комуникацију и сарадњу.

Препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу ИКТ-а.

Сваки пут када се у настави ликовне културе у ситуацијама учења, представљања, организовања и обликовања одређених информација и ситуацијама решавања проблема бира и на одговарајући начин користи ИКТ, код ученика се развијају дигиталне компетенције. На часовима учи не само како да ефикасно користи ИКТ за комуникацију и сарадњу, већ и да препозна предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу ИКТ. На пример:

- Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника.
- Уочава специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, драмске, музичке итд.) али уочава и њихове заједничке принципе и сличности.
- Ученик истражује и примењује знања о основним материјалима, медијима, техникама и ликовним елементима која се користе у визуелним уметностима.
- Ученик проналази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад.
- Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.
- Ученик проучавајући уметничка дела истражује и анализира методе, технике, садржаје и подстицајно их примењује у свом стваралачком раду.

Табела 1: Корелација општих (међупредметних) компетенција и предметних компетенција — Приручник за ликовну културу (Развионица 2014)

1.2.4. Планирање и организација наставе кроз садржаје усмерене на остваривање предметних исхода

Васпитно-образовни рад је процес којим се остварују васпитно-образовни циљеви и исходи, али и вреднује процес и резултати учења. Планира се на основу програмских садржаја које би требало схватити као основну оријентацију у наставном раду која се прилагођава одређеној средини у најширем смислу речи и конкретној васпитно-образовној групи и појединцима за које се планира (Филиповић 2015:22). Наставник треба да прати савремене тенденције у области ликовног васпитања и образовања, да анализира своје искуство, упознаје искуства других и ослушкују потребе ученика. Оваквим приступом обезбеђује се систематичан и осмишљен рад који се квалитативно и квантитативно одражава на развој личности ученика. У нашим школама постоји годишње, месечно и дневно планирање.

У годишњем планирању садржаји и активности се конципирају по етапама у складу са званичним програмом васпитно-образовног рада у области ликовног васпитања и образовања. За ово планирање кажемо да је *глобално* због тога што се њиме предвиђа само општа оријентација за целу годину. У глобалном плану рада наводе се ликовни проблеми и задаци који одговарају ликовно-развојном нивоу групе са којом се ради према ликовним подручјима, водећи рачуна да се равномерно смењују. Месечни планови рада спадају у *оперативне* планове. На основу ових планова рада недељно се одређује који ће садржаји бити реализовани у оквиру програма ликовне културе. Редослед појединих целина које се планирају треба да буде заснован на ритму процеса развоја ученика, његових ликовних способности и претходних знања и вештина, као и да су ти садржаји тематски и проблемски повезани са садржајима из других васпитно-образовних области. *Дневна* припрема или наставни план часа ликовне културе подразумева остваривање програмских садржаја на конкретном часу, и у складу са оперативним планом (Филиповић 2015:22).

Планирање часа обухвата три кључна аспекта: *шџа* ће се реализовати на часу (садржаји), како ће се реализовати час (дидактичко-методички аспект), које исходе ће процес обухватити (које компетенције ученика се развијају) и које образовне стандарде треба достићи. Савремени приступ учењу и настави подразумева прилагођавање наставног процеса ученицима кроз индивидуализацију и диференцијацију, па је планирањем важно предвидети и ове категорије, посебно у дневним припремама.

Општи поступци наставника, методе и облици рада, у процесу развијања и унапређивања учениких знања, вештина, ставова и креативности у школи дефинишу се у оквиру садржаја теорије форме, техника и материјала, уметничког наслеђа и стваралачког процеса у којима је задатак наставника да развија и подстиче:

1. Знања ликовног језика и појмова:

- развијање способности ученика за уочавање квалитета различитих ликовних елемената;
- обезбеђивање садржаја и предуслова за упознавање и учење кључних појмова у ликовној уметности и усвајање ликовног језика;
- развијање способности ученика за самосталну примену ликовног језика.

2. Вештине коришћења техника и материјала:

- обезбеђивање садржаја и предуслова за упознавање и учење врста и својстава различитих ликовних техника и материјала, као и могућности коришћења;
- упућивање ученика у техничке вештине чије непознавање може да представља препреку у стваралачком изражавању;
- да своди конвенционалне захтеве и рутинске поступке у примени техника и материјала на ону меру, колико то нужно захтева рад и безбедност ученика;
- доводити ученике у додир са оним материјалима и приборима који буде интересовање за њихову креативну примену.

3. Ставови и однос према уметничком наслеђу:

- развој способности ученика за опажање квалитета различитих ликовних елемената и начина њиховог комбиновања у уметничким делима;
- посматрање, опажање и естетско доживљавање у природи, продукцима људског рада и уметничким делима;
- развијање способности за препознавање и разумевање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности и критичког односа према њима;
- да негује хумане ставове, емпатију и разумевање за људе и њихове емоције.

4. Креативност и стваралачки процес:

- мотивисање ученика на самостално и слободно ликовно изражавање и стварање;
- задовољавање потребе ученика да оно што уоче и доживе у својој околини изразе на креативан начин;
- подстицање и охрабривање ученика тако да његов ликовни израз постане богатији, садржајнији, испуњен смислом и за самог ученика;
- неговање индивидуалних приступа у мишљењу;
- пружање могућности ученику да бира унутар алтернатива, импровизује, варира и проналази нове начине поступања са већ познатим материјалима;
- унапређивање ученичке аутономије, самоиницијативе и независности;
- допринос унапређивању дечје радозналости (Филиповић 2015: 12—16).

1.2.5. Концепт стандарда постигнућа и образовних исхода за предмет ликовна култура

Образовни стандарди су низ исказа који описују ученичка знања, вештине, ставове и способности на одређеном нивоу постигнућа у складу са индивидуалним и узрасним способностима. Концепт стандарда постигнућа за предмет ликовна култура произилази директно из значаја и функције ликовног васпитања и образовања у основној и средњој школи. Стандарди за наставни предмет ликовна култура су конципирани полазећи од општих поставки неговања стваралаштва деце и младих, емиријски проверених сазнања бројних стручњака, као и тенденција савремене методике у домену стваралаштва, у коме креативност има доминантну улогу и значај. Концепција *Стандарда за област ликовне културе* усмерена је на развој креативности као компоненте личности, као и стваралачких способности у функцији комуникације и изражавања инхерентних узрасним и индивидуалним могућностима ученика. Стандарди се односе на све године изучавања ликовне културе у основној и средњој школи и они обезбеђују да се на систематичан начин операционализују кључни циљеви наставног предмета, али и евалуацију и вредновање постигнућа у односу на одређени ниво: основни, средњи и напредни, као и оствареност постављених исхода по областима (вертикална организација) или за сваку наставну годину (хоризонтална организација).

Образовни исходи су јасно исказане тврдње о томе шта се од детета очекује да зна, разуме и/или да је способно да покаже након завршетка процеса учења, а у школи на крају сваког разреда током школовања. Исходи су усмерени на децу и њихове активности и зато се увек исказују *активним глаголима* који изражавају дечју активност. Дефинисани образовни исходи/резултати пружају важне информације за планирање метода у васпитно-образовном раду (*Приручник за ликовну културу*, Развионица 2014).

Блумова таксономија глагола						
Димензија когнитивних процеса у шест категорија						
Димензија знања и категорије	1. Памти	2. Разуме	3. Примењује	4. Анализира	5. Вреднује	6. Креира
А. Чињенично						
Б. Концептуално						
В. Процедурално						
Г. Метакогнитивно						

Блумова таксономија је главни оквир за класификацију изјава о томе шта ми очекујемо од деце да ће они знати, разумети, моћи да ураде и какве ставове заузети након завршеног процеса поучавања и учења. Блум и сарадници су дефинисали три основна подручја или домене васпитно-образовних активности: *когнитивни домен* (знање); *афективни домен* (ставови) и *психомоторички домен* (вештине) (Anderson, Krathwohl, Airasian, Cruikshank, Mayer, Pintrich, Raths, Wittrock, 2001). Оно што би требало узети као полазиште за дефинисање циљева и исхода јесу суштинска питања — Шта ученик треба да зна, разуме и уме? Шта је из програма важно дубоко дубоко разумети да би било добра подлога за даље целоживотно учење? Која специфична знања, вештине, ставове и способности треба поставити као резултате учења јер су важна за даље учење и ефикасно деловање у животу? Овакав приступ дефинисања циљева/ исхода омогућава наставнику евалуацију остварености циљева, програмских садржаја и ученичких постигнућа, али даје могућност за даље унапређивање васпитно-образовног процеса и сопственог рада (Филиповић 2015: 30).

ПАМТИ	РАЗУМЕ	ПРИМЕЊУЈЕ	АНАЛИЗИРА	ВРЕДНУЈЕ	КРЕИРА
(памти претходно научени садржај)	(овладава значењем садржаја)	(користи научно у новим и конкретним ситуацијама)	(разуме и испитује садржај)	(просуђује о вредности садржаја)	(формулише и гради нове структуре од постојећих садржаја)
дефинише указује обележава наводи/ именује/ набраја препознаје/ идентификује изјављује/ изражава репродукује...	тумачи прилагођава асоцира поентира класификује категорише разликује лоцира/ означава/ карактерише/ одређује описује дискутује објашњава наводи пример парафразира препознаје формулише разуме...	формира реализује/ спроводи управља решава прилагођава саставља комбинује комуницира/ размењује приказује/ демонстрира/ симулира открива/ проналази успоставља излаже утиче илуструје истражује прави манипулише организује изводи/ реализује припрема/ обезбеђује вежба користи/ примењује/ ангажује...	анализира/ разматра/ тумачи одабира/ селектује/ одваја повезује упоређује експериментише утврђује испитује/ тестира трага преиспитује супротставља рашчлањује поставља мери констатује реконструише консултује поставља питања систематизује...	приказује закључује критикује процењује аргуменује/ брани вреднује/ оцењује резимира просуђује изводи указује верификује/ потврђује предвиђа одлучује...	ствара/креира продукује/ производи осмишљава развија мења конструираше модификује довршава побољшава/ унапређује перерађује...

Табела 2: Блумова таксономија глагола — когнитивни домени

Поред когнитивног домена, Блум и сарадници су истраживали и категорије афективног домена који се односи на ставове, осећања и вредности кроз следеће категорије: пријем, одговор, вредновање, организација и интернализација.

ПРИМАЊЕ	РЕАГОВАЊЕ	ВРЕДНОВАЊЕ	ОРГАНИЗАЦИЈА	УСВАЈАЊЕ
(пријем информација)	(активно учествовање у сопственом образовању)	(процес од простог прихватања неке вредности до посвећености)	(повезивање различитих вредности, разрешавање конфликта међу њима и њихово усвајање)	(развијен систем вредности - уверења, идеја и ставова који усмеравају понашање на конзистентан и предвидив начин)
прихватати слушати бити заинтересован усвојити	бити вољан учествовати показати деловати питати одговорити покушати завршити дискутовати расправљати иницирати изазвати разликовати	веровати уважавати бринутти просуђивати ценити бранити правдати вредновати подржати	уважавати прилагодити организовати сарађивати интегрисати решавати синтетизовати помагати показивати комбиновати	испољавати бити посвећен бити етичан прилагодити заступати придржавати се придружити се делити

Табела 3: Категорије афективног домена према Блуму приказане кроз неке од активних глагола

Дејв (Dave) је такође у својој категоризацији дао предлог хијерархије *психомоторној домена* који се односи на физичке вештине, што укључује координацију мождане и мишићне активности. Дејв истиче следеће категорије: *имитација, манипулација, прецизност, артикулација и натурализација* (Kennedy 2007: 25).

Табела 4: Категорије *психомоторној домена* према Дејву приказане кроз неке од активних глагола

ИМИТАЦИЈА	МАНИПУЛАЦИЈА	ПРЕЦИЗНОСТ	АРТИКУЛАЦИЈА	НАТУРАЛИЗАЦИЈА
(подражавање туђег понашања као прва фаза учења сложених вештина)	(способност извођења одређених корака уз праћење инструкција и увежбавање вештина)	(показивање спретности кроз лако и прецизно извођење)	(способност координације низа корака комбиновањем две или више вештина)	(висок ниво извођења - комбиновање и ређање вештина које се изводе усклађено и са лакоћом)
копирати	манипулисати	показати	изменити	поправити
подражавати	извршити	руковати	адаптирати	раставити
опонашати	разликовати	користити	комбиновати	саставити
интерпретирати	испитати	извести	прилагођавати	пројектовати
	применити	обавити	представити	изградити
		руковати		конструисати
				открити
				остварити

Џој Пол Гилфорд (1897 — 1987) је истакнути амерички психолог значајан по својим истраживањима у области развоја људске интелигенције, креативности и дивергентног мишљења. Сматрао је да мишљење може бити конвергентно (логичко закључивање, тражење тачног решења) и дивергентно (стварање нових идеја, уживање у процесу тражења, трагање за што већим бројем тачних решења). Посебно се издвајају публикације као што су *Општа психологија* (1939), *Природа људске интелигенције* (1967) и *Креативност* (1950).

Гилфорд (Guilford) је сматрао да дивергентно мишљење имају креативне особе, и да је за њих карактеристично стварање нових идеја. Да би произвели ново дело потребно је знање и искуство, а потом и повезивање раније неповезаних ствари, појмова, појава у непоновљиви оригинални продукт високе друштвене вредности. Креативност је супротна конформизму, а конформизам или опортунизам је одсуство личног става и мишљења, преузимање затечених вредности. Гилфорд се са посебном пажњом бави оригиналношћу као компонентом креативности коју тумачи као способност произвођења необичних, ретких, удаљених и духовитих одговора. Под оригиналношћу он подразумева: необичност, реткост одговора, удаљеност асоцијација и духовитост. Оригиналност пре свега значи способност да се произведу идеје које су статистички ретке у популацији у којој је индивидуа члан (Филиповић 2011).

Када се говори о стваралаштву, један од важних аспеката, али и услова стваралачког процеса, поред искуства, јесу перцепција и доживљај. Зато, Блумову таксономију, као и Дејвову категоризацију, потребно је допунити димензијама перцептивно-емоционалних и кретивних процеса, од којих се може поћи у одређивању циљева/исхода у домену стваралаштва. Категоризација ПДК (*перцепција— доживљај — креативни процес*) креирана је и први пут објављена 2014., а обухваћени аспекти су кроз различите димензије и категорије приказани у наредној табели:

ДИМЕНЗИЈЕ ПЕРЦЕПТИВНИХ, ЕМОЦИОНАЛНИХ И КРЕАТИВНИХ ПРОЦЕСА:		ИСХОДИ – дете/ученик у складу са развојним могућностима, способностима и интересовањима:
ПЕРЦЕПЦИЈА	1. Активирање сензорних процеса.	<ul style="list-style-type: none"> • посматра • додирује • слуша
	2. Опажање/ виђење као активно истраживање, односно анализа, прерада чулних утисака.	<ul style="list-style-type: none"> • опажа (види /сагледава / опсервира визуелно, додиром и другим чулима
	3. Рецепција као прерађени чулни утисци, повезивање чулних дражи у шире целине.	<ul style="list-style-type: none"> • учава / увиђа
ДОЖИВЉАЈ	4. Доживљај као процес синтезе чулних надражаја, појмовних и емоционалних искустава чија је последица одређени ментални процес – емоција, мишљење, делање. На пример, доживљава на основу стабилне перцепције као психолошко прилагођавање конкретној средини и као услов за више менталне процесе –визулно мишљење (Фридрих Трој 1972:124).	<ul style="list-style-type: none"> • доживљава
	5. Рафинирана визуелна и тактилана осетљивост.	<ul style="list-style-type: none"> • показује сензитивност / сензибилност
	6. Изражавање осећања – експресија – израз.	<ul style="list-style-type: none"> • објективно, видљиво изражава емоције посредством различитих визуелних медија
КРЕАТИВНОСТ	7. Визуелно мишљење – мишљење помоћу слика (имагинација, фантазија, замишљање) као што је: мишљење засновано на опажању и представама, развијање визуелних представа, симбола и њихова трансформација и развијање нових облика, са новим значењима (Арнхајм 1985).	<ul style="list-style-type: none"> • машта (замишља, фантазира)
	8. дивергентно мишљење – стварање нових идеја које се огледају кроз: а) флуентност/продуктивност, б) флексибилност, в) оригиналност, г) осетљивост на проблеме, д) елаборација, ђ) редефиниција, е) неукалупљеност и ж) проицљивост (Каменов 1997).	<ul style="list-style-type: none"> а) продукује велики број идеја, хипотеза и изражајних средстава за решење једног проблема б) брзо и лако прелази са идеје једног типа мишљења на другу, удаљену од ње по својим садржајима; брзо и успешно спаја и повезује опажено са претходним искуствима в) долази до несвакидашњих, необичних или потпуно нових идеја или опажања ствари у новим односима, проналази ретка и неуобичајена решења, одговоре, аналогije, везе и метафоре које се разликују од стандардних и општеприхваћених прилаза и поступака г) открива, увиђа проблем д) разрађује оригиналне идеје, организује ликовни процес ђ) употребљава постојеће садржаје на нов начин е) показује отвореност за нова искуства, идеје, путеве трагања за решењима, прилази једном проблему из више аспеката, лако напушта уходане путеве, решава проблеме на нов начин ж) успоставља нове односе и аналогije, асоцијације и појмове који су међусобно удаљени по значењу, комбинује и повезује идеје у нову целину унутар широке скале могућности и алтернатива
	9. Креативност/стваралаштво као што су: а) креативност спонтане активности, б) креативност усмерене активности, в) креативност инвенције, г) креативност иновације и д) креативност стварања (Guilford 1957: 110).	<ul style="list-style-type: none"> а) изражава се самостално и спонтано б) спонтано се изражава уз свесно настојање за побољшањем, постизањем везе са реалним објектом в) изражава нове ликовне односе г) уноси значајне промене у ликовном изразу као што су сложеније ликовно-језичне и техничке могућности д) ствара потпуно нове ликовно-појмовне системе

Табела 5: ПДК категоризација — перцептивни, емоционални и креативни домени (Филиповић 2014).

Као што је већ напоменуто, настава ликовне културе није оријентисана само на естетске компоненте, сводећи тако уметност на ниво чулних сензација, већ представља култивисан виши ниво комуникације ученика са окружењем и учење кроз активирање метакогнитивних нивоа мишљења. Изузетан значај предмета и домете утицаја на развој личности¹ могуће је сагледати кроз везу предметних компетенција са кључним аспектима развоја личности у процесу ликовног васпитања и образовања.

Категоризација *когнитивних, психомоторних, афективних и креативних домена* које би требало активирати у процесу учења и креативног изражавања приказани су као активни глаголи у следећој систематизацији:

Знања (когнитивни домен)

- **памти** (памти претходно научени садржај: дефинише, указује, наводи, именује, набраја, групише, препознаје, изражава, репродукује...);
- **разуме** (овладава значењем садржаја: тумачи, класификује, разликује, лоцира, карактерише, описује, објашњава, наводи пример, разуме...);
- **примењује** (користи научено у новим и конкретним ситуацијама: користи/манипулише, формира, решава, прилагођава, саставља, комбинује, експериментише, илуструје/показује, решава, припрема, вежба, успоставља, комуницира/размењује);
- **анализира** (разуме организацију структуре, испитује садржај, међуодносе и идеје: анализира, разматра, тумачи, одабира, селекује, повезује, упоређује, утврђује, истражује, преиспитује, тестира, мери, констатује, поставља проблем/питања, систематизује...).

На пример, ученик/ученица у складу са индивидуалним могућностима:

- наводи, разликује и описује ликовне елементе и принципе компоновања;
- објашњава значење/симболику ликовних елемената и њихових односа у складу са личним доживљајем;
- примењује знања везана за ликовне елементе и принципе компоновања, оригиналне идеје и различите методе у ликовном раду;
- комбинује, истражује и експериментише ликовним елементима и њиховим вредностима у ликовном раду;
- повезује стечена знања, вештине и ставове са осталим наставним садржајима, уметностима и својим окружењем;
- одабира самостално средства и методе којима ће изразити своју идеју у ликовном раду, аргументује своје ставове и поступке и објашњава процедуре и значења;
- показује радозналост, поставља проблем/питања и изражава ставове везане за ликовни проблем;
- разликује основне технике цртања, сликања, вајања и графике, као и нових медија – фотографија, филм, анимација, објашњава једноставне процедуре и методе њихове примене;
- наводи и препознаје основне ликовне технике и материјале у уметничким делима и радовима других;
- наводи примере и описује уметничка дела и примере народне традиције из свог окружења;
- анализира и повезује контекст уметничких дела из прошлости са својим окружењем и свакодневним животом;
- самостално и у раду са другима проналази, систематизује и користи информације из различитих извора.

¹ (Што сада у новим условима захтева и другачији однос према значају овог предмета као и бољој позицији у нашем образовном систему — већи недељни фонд часова по угледу на друге напредне системе, интердисциплинарно повезивање са другим предметима кроз пројектну наставу и тематско планирање, боља наставна средства и опремљене кабинете, стручан кадар за матичну област уметности на свим нивоима образовања у улози предметних наставника или стручних сарадника у нижим разредима као стручна подршка наставницима разредне наставе, подела већих одељења на групе као код предмета вештина, нпр. настава техничког и др.)

Вештине (психомоторни домен)

- **манипулише, рукује** (манипулација, способност извођења одређених корака уз праћење инструкција, увежбавање вештина);
- **прецизно, спретно изводи радњу** (усклађено, вешто и тачно извођење);
- **арикнулише, координира, адаптира, прилагођава, комбинује** (способност координације покрета комбинацијом две и више вештина);
- **пројектује, ре/конструира** (натурализација — висок ниво извођења, комбиновање вештина и складно извођење са лакоћом).

На пример, ученик/ученица у складу са индивидуалним могућностима:

- спретно манипулише прибором, средствима и материјалима у складу са одређеном техником и процедуром;
- експериментира и истражује изражајне могућности материјала и техника у ликовном раду и комбинује различите медије (слика, звук, говор, покрет, мимика, гест) их на креативан начин.

Опажање (афективни домен)

- **посматра** (активирање сензорних процеса — визуелно, тактилно, аудитивно);
- **опажа** (пријем информација, виђење као активно истраживање, анализа и прерада чулних утисака);
- **уочава/увиђа** (рецепција, повезивање чулних дражи у шире целине).

На пример, ученик/ученица у складу са индивидуалним могућностима:

- опажа ликовне елементе и принципе компоновања у природном и урбаном окружењу, уметничким делима, сопственим радовима и радовима других и уочава/увиђа односе међу њима;
- посматра уметничка дела (ликовни елементи, теме и мотиви, технике, значења), сопствени рад и радове других.

Осећања (афективни домен)

- **доживљава** (процес синтезе чулних надражаја);
- **показује сензитивност** (рафинирана осетљивост);
- **изражава осећања** (експресија, израз).

На пример, ученик/ученица у складу са индивидуалним могућностима:

- показује сензитивност за специфичне вредности ликовних елемената и принципа компоновања у природном и урбаном окружењу, уметничким делима, сопственим радовима и радовима других;
- изражава искрено и спонтано своје мисли и осећања креативним коришћењем ликовног језика - линијом, обликом, бојом, тесктуром, светлинским и просторним односима;
- размењује свој доживљај уметничких дела са другима, као и продуката народне традиције.

Ставови и вредности (афективни домен)

- **вреднује** (просуђује о вредности садржаја од простог прихватања вредности до посвећености — про/оцењује, закључује, критикује, аргументује, брани, указује, потврђује, предвиђа, одлучује...);
- **показује посвећеност, решеност, вољу, интересовање, иницијативу, активитет, самопоуздање** (стање свести и спремност да се предузме одређени правац деловања — инспирација, надахнуће);
- **показује способност за тимски рад, сарадњу, дељење идеја, ставова** (организованост — повезивање различитих вредности – уважава, прилагођава, организује, сарађује, интегрише, помаже);
- **показује етичност, прихватање одговорности** (саморегулација), **демократичност, хуманост** (реакције које могу да имају ментални, физички и емоционални карактер);
- **показује уважавање, емпатију, емоционалну прилагођеност** (асервативност) (развијен систем вредности - уверења, идеја и ставова који усмеравају понашање на конзистентан и предвидив начин).

На пример, ученик/ученица у складу са индивидуалним могућностима:

- показује вољу, интересовање, иницијативу у креативном изражавању и стварању;
- показује способност за тимски рад, емпатију, саморегулацију и уважава различите идеје и приступе у креативном раду других;
- посматра, анализира и вреднује у односу на лични доживљај уметничка дела (ликовни елементи, теме и мотиви, технике, значења), сопствени рад и радове других.

Креативни процес (креативни домен/способност креативног деловања)

- **машта, замишља** (визуелно мишљење, имгинација);
- **показује флуентност/ продуктивност, флексибилност, оригиналност, осетљивост за проблеме** (дивергентно мишљење);
- **ствара/ креира, производи, осмишљава, мења, унапређује, прерађује** (формулише и гради нове структуре од постојећих садржаја, стваралаштво - креативност спонтане активности, усмерене активности, иновације, иновације).

На пример, ученик/ученица у складу са индивидуалним могућностима:

- производи маштовите идеје, фантастичне аналогije и значења у свом ликовном раду;
- осмишљава креативна решења ликовних проблема везаних за ликовне елементе линију, боју, облик, простор, светлину и текстуру;
- ствара дводимензионалне и тродимензионалне ликовне радове различитим техникама и материјалима;
- преобликује и осмишљава различите употребне предмете дајући им нови изглед и значење;
- размењује своје ставове уметничких дела са другима, као и продуката народне традиције, активно их тумачи, прерађује и допуњује на свој начин.

1.2.6. Како применити образовне стандарде у наставном процесу — планирању и реализацији наставе ликовне културе и вредновању резултата учења?

Мршва природа, цртеж оловком,
Марко, 14. година, 2015.

Образовни стандарди за ликовну културу представљају суштинска знања и вештине која ученици треба да поседују на крају одређеног циклуса образовања. Стандард је узор, образац, мерило за поређење у процењивању успешности, они треба да обезбеде да сви ученици добију једнаке шансе за квалитетно знање. На нивоу школе они говоре наставнику који исход учења треба ученик да оствари на крају једног циклуса. Како су стандарди „мера“ резултата процеса учења и наставе, они служе наставнику да са њима упореди постигнуће сваког ученика. С друге стране, они такође показују наставнику шта и како треба да ради са ученицима да би они постигли резултате учења описане у стандардима. Када наставник приликом планирања рада прочита шта је то што сви ученици треба да знају, могу и умеју када заврше школу или један разред он у складу с тим бира садржаје из програма ликовне културе, али не декларативно и исто за све, већ уз индивидуализацију и прилагођавање специфичностима сваког ученика. Такође, опис онога што ученици треба да постигну јесте смерница и оријентир наставницима да изаберу одговарајуће облике рада, методе и средства које ће користити у настави, примењен отворено и флексибилно.

Приликом годишњег планирања наставног рада за предмет ликовна култура, неопходно је извршити анализу стандарда на чијем достизању се може радити у одређеном разреду. При томе не треба губити из вида да су они дефинисани за крај једног образовног циклуса и да, иако се код неких стандарда јасно препознаје да „припадају“ једном разреду, неопходно је да се њима наставник руководи током трајања целог циклуса, односно да им се наставник повремено „враћа“ у раду. Ради лакшег рада пожељно је обележити у годишњем и месечном плану рада наставника стандард или више њих на које се односе одређени део наставног програма, одређене теме, или чак и наставне јединице. Стандарди су управо и означени одговарајућим словима и бројевима да би њихово коришћење, па и бележење, било лакше.

У оквиру годишњег планирања на листи стандарда могу се обележити стандарди чијем ће остваривању посветити посебну пажњу у одређеном разреду; наставник може да наведе одређене напомене у вези са остваривањем ових стандарда. Може се писати и шифра стандарда ако постоји директна веза са неком темом или облашћу у ликовној култури. Ако се неки стандарди односе на више тема/области, може се уопштити ова веза и бележити на једном месту. У годишњем плану рада наставници могу и на неки други начин да опишу или представе стандарде које ће посебно остваривати у одређеном разреду.

У месечном плану, у зависности од специфичности сваке наставне области, наставници бележе стандарде којима ће се највише бавити у том месецу. (НОК 2015).

Питања које сваки наставник треба себи да постави приликом планирања наставе била би:

- Ако је стандардом описано шта моји ученици треба да знају, умеју и могу на крају одређеног периода учења, шта је то што ја треба да урадим како бих им то омогућио?
- Коју везу између циљева, задатака и садржаја програма учачам?
- Које наставне активности (наставника и ученика), облике и методе рада треба да применим, какве захтеве да поставим ученицима да би они остварили постигнућа описана у стандардима?
- Који су то стандарди који се „повлаче“ кроз све разредне и којима треба да посветим пажњу сваке године?
- Како да направим најоптималнији распоред рада у току године узимајући у обзир стандарде које ученици треба да достигну на крају школовања?

Како да применим индивидуализацију и диференцирани рад у настави у складу са задатим стандардима и њиховим нивоима?

Одговори на ова питања омогућиће наставницима да квалитетно испланирају свој рад и у складу с тим пронађу најадекватнији начин да укључе стандарде у своје годишње и месечне планове и дневне припреме. Образовни стандарди су „алат“ који, пре свега, треба да помогне наставницима у праћењу и вредновању успеха ученика, а потом и да пружи податке о постигнућима ученика на системском нивоу. Не треба заборавити да приликом процењивања резултата и њиховог вредновања, стандарди не треба да „оцене“ и „усмереност на резултат“ постављају као примарни циљ, већ да уважавају индивидуалност ученика, динамику развоја и њене аспекте као што су: социолошки, психолошки, педагошки и естетски, који чине јединство у процењивању процеса ликовног стваралаштва сваког ученика. Нивои описани у стандардима служе наставнику као оријентир ка квалитету постигнућа које треба да остваре сви ученици. Стандарди такође помажу да се индивидуализује наставни рад. При томе је важно водити рачуна да се не ограничи могући напредак сваког ученика тако што ћемо му постављати захтеве само са једног нивоа, већ, напротив, мотивишући га да достигне напреднији ниво, или уводећи га у „зону наредног развоја“. Нивои су корисни наставнику да добро одмери захтеве за проверу постигнућа ученика јер га подсећају на то која су суштинска, најбитнија знања, вештине, способности и ставови ученика и омогућавају му да постави захтеве тако да сваки ученик може да оствари успех (НОК 2015).

1.2.6.a. Примери примене образовних стандарда, компетенција и наставног програма

ПЕТИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ		
ПРЕДМЕТНИ СТАНДАРДИ →	ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА ЛИКОВНА КУЛТУРА	ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ←
<p>1. Ученици израђују дводимен-зионалне и тродимензионалне радове истражујући различите теме, идеје и садржаје. Ученици користе различит материјал и технике, ликовне елементе и принципе у стварању свог рада.</p> <p>ЛК.1.1.1. Изводи дводимен-зионалне и тродимензионалне радове користећи основне медије, материјале и технике (цртање, сликање, вајање) визуелних уметности да би изразио одређени садржај.</p> <p>ЛК.2.1.2. Одабира адекватан садржај да би изразио неку идеју или став.</p>	<p>Медији и медијуми / технике и материјали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ЦРТАЊЕ И СЛИКАЊЕ (графитна оловка, фломастери, туш и перо, суви и воштани пастел, водене боје, темпера, гваш, колаж) • ГРАФИКА • (отискивање, фротаж, монотипија) • КОМБИНОВАНИ МЕДИЈИ • (комбинација техника и материјала, алуфолија, старе фотографије, новинска хартија, канап, различите тканине, предмети који могу служити и као подлога за ликовну интервенцију - тањир, дрвени рам, стара писма и остало) • ВАЈАЊЕ И ОБЛИКОВАЊЕ • РАЗЛИЧИТИХ МАТЕРИЈАЛА • (моделовање пластелина, беолина, глине, гужвање, сечење, лепљење и обликовање различитих природних, отпадних и полубликваних материјала) 	<ul style="list-style-type: none"> • Развија своја осећања и идеје користећи различите медије визуелне уметности; • Разуме специфичности различитих уметничких дисциплина;
<p>2. Ученици описују и процењују своје радове и радове других користећи адекватне термине и појмове (на основу технике, карактеристика материјала, ликовних елемената, намере и идеје...)</p> <p>ЛК.2.2.1. Образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...).</p> <p>ЛК.2.2.2. Познаје и користи основне стручне термине и појмове везане за технике, елементе и садржаје (теме и мотиви) визуелних уметности.</p>	<p>Ликовни језик:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ЛИНИЈЕ (ликовни елементи, врсте и карактер линија) • ОБЛИЦИ У ПРОСТОРУ (природни и вештачки облици, врсте и карактер облика, дводимензионални и тродимензионални облици, груписање облика у равни или простору – додиривање, прожимање, преклапање, усецање, однос величина облика, равнотежа облика у простору – симетрија – асиметрија) <p>СЛОБОДНО РИТМИЧКО КОМПОНОВАЊЕ (ритам, понављање)</p> <ul style="list-style-type: none"> • ОРНАМЕНТ • СВЕТЛИНСКИ ОБЈЕКТИ И КОЛАЖ • ВИЗУЕЛНО СПОРАЗУМЕВАЊЕ • ОБЛИКОВАЊЕ УПОТРЕБНИХ ПРЕДМЕТА 	<ul style="list-style-type: none"> • Негује и развија своје склоности и интересовања за уметност; • Способан је да изрази став о свом раду и радовима других, уочавајући различита значења и идеје. • Учествује у школским и ваншколским активностима кроз стваралаштво у визуелним уметностима

<p>3. Ученици познају културно наслеђе свог и других народа. Истражују и упознају уметничка дела из различитих периода.</p> <p>ЛК.1.3.1. Описује сличности и разлике које уочава на уметничким радовима из различитих земаља, култура и периода.</p> <p>ЛК.1.3.2. Зна важне споменике културе у својој средини.</p> <p>4. Ученици познају и користе места (музеј, галерија, атеље, библиотека...) и изворе (интернет, репродукције...) где могу проширити своја знања везана за визуелне уметности. Ученици прате културне догађаје и учествују у јавном и културном животу заједнице.</p> <p>ЛК.1.4.1. Познаје места и изворе где може проширити своја знања.</p> <p>ЛК.1.4.3. Препознаје и увиђа примену визуелних уметности у свакодневном животу.</p>	<p>Уметничко и културно наслеђе:</p> <ul style="list-style-type: none"> • УМЕТНИЧКО ДЕЛО (мотиви у уметности, естетска анализа и доживљај уметничког дела) • УМЕТНИЧКО НАСЛЕЂЕ (праисторија, Месопотамија, египатска уметност, егејска уметност, античка Грчка, Етрурска уметност, Римско царство . .) 	<ul style="list-style-type: none"> • Уме да пронађе изворе и информације потребне за креативан рад. • Познаје вредност сопствене и културе других народа. • Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације
---	--	---

Табела 6: Веза образовних стандарда, предметних компетенција и наставног програма

ПРВИ РАЗРЕД ОСНОВНЕ ШКОЛЕ	
ОБРАЗОВНИ ИСХОДИ	ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ
<p>По завршетку разреда, ученик ће бити у стању да:</p> <ul style="list-style-type: none"> • комбинује различите поступке када конструише и обликује тродимензионалне радове и преобликује употребне предмете; • организује мотиве или ликовне елементе преко целог листа папира, мањег и већег формата; • одреди положај облика у простору и у равни; • разматра место, радњу, ликове и поруке у цртаним и анимираним филмовима и/или стриповима у дечјим часописима; • изражава познате појмове мимиком, позом или покретом тела. 	<p>Ликовни језик:</p> <p>ЛИНИЈА (врсте линија, положај и кретање линија, значење линија)</p> <p>ОБЛИК И ПРОСТОР (врсте облика, особине облика, односи у видном пољу, распоред облика у простору)</p> <p>БОЈА (основне и изведене боје)</p> <p>ТЕКСТУРА (боја и текстура, површина и текстура)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • користи материјал и прибор следећи инструкције; • изражава своја интересовања, замисли, доживљаје, осећања и опажања користећи разноврстан материјал и одговарајући прибор. 	<p>Медији и медијуми / технике и материјали:</p> <p>ЦРТАЊЕ И СЛИКАЊЕ (графитна оловка, оловке у боји, фломастер, туш, суви и воштани пастел, водене боје, темпера, колаж, зграфито)</p> <p>ЕЛЕМЕНТИ ГРАФИКЕ (отискивање, монотипија)</p> <p>ВАЈАЊЕ И ОБЛИКОВАЊЕ РАЗЛИЧИТИХ МАТЕРИЈАЛА (моделовање пластелина, беолина, глине, гужвање, сечење, лепљење и обликовање различитих природних, отпадних и полуобликваних материјала)</p> <p>НОВИ МЕДИЈИ (временски и просторни низови – стрип и филм)</p> <p>ЛУТКАРСКО ПОЗОРИШТЕ (покрет, слика, звук, израда лутака, сценографије, реквизита)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • користи уметничка дела и садржаје из непосредног окружења као подстицај за стваралачки рад; • описује шта је представио у свом раду; • искаже утисак о простору, дизајну употребних предмета, бојама, облицима, линијама, текстурама и сенкама које опажа у непосредном окружењу. 	<p>Уметничко и културно наслеђе:</p> <p>УМЕТНИЧКО ДЕЛО (мотиви у уметности, естетска анализа и доживљај уметничког дела)</p> <p>НАРОДНА ТРАДИЦИЈА (стари занати - технике ткања)</p>

Табела 7: Пример повезивања образовних исхода и наставног програма у основној школи

ПРВИ РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ ДРУШТВЕНО-ЈЕЗИЧКОГ СМЕРА

<p align="center">ОБРАЗОВНИ ИСХОДИ</p> <p>По завршетку разреда, ученик ће бити у стању да:</p>	<p align="center">ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА ЛИКОВНА КУЛТУРА</p>
<ul style="list-style-type: none"> • уважава етичке, здравствене и сигурносне норме у развијању и реализовању ликовних идеја; • изражава различитим медијима и техникама своја интересовања, искуства, сазнања и садржаје које опажа у окружењу; • реализује исти или сличан мотив у више варијанти, истражујући изражајне могућности елемената и принципа компоновања; • користи споменике и уметничка дела, од праисторије до краја антике и античку традицију, као подстицај за стваралачки рад; • изабере споменике културе које може посетити приликом путовања у земљи и иностранству; • пореди сличности, разлике и међусобне утицаје уметности древних култура, цивилизација и периода; • процењује естетске квалитете објеката које уочава око себе; • пише илустроване приказе уметничких дела употребљавајући одабране стручне изразе и исказујући своје утиске, доживљаје или мишљења; • разматра значај и улогу уметности у друштву, поредећи различите врсте уметности; • разматра важност очувања уметничке баштине за неговање традиције и културе; • извештава о учешћу у уметничким дешавањима у окружењу или у институцијама културе; • користи литературу и интернет за истраживање културне баштине и презентацију визуелних порука. 	<p>Ликовни језик:</p> <p>ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ УМЕТНОСТИ (Шта је уметност? Уметност у простору и времену. Уметност и природа. Уметност и друштво.)</p> <p>ВРСТЕ ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ (Сликарство. Графика. Вајарство. Архитектура. Примењена уметност и дизајн. Нови медији.)</p> <p>ЛИКОВНИ ЕЛЕМЕНТИ И НАЧЕЛА КОМПОНОВАЊА (Ликовни елементи. Основе начела компоновања.)</p> <p>ЛИНИЈА (Врсте и карактер линија. Положај и кретање линија. Обликовно значење линије. Цртеж од скице до студије.)</p> <p>ОБЛИК (Врсте облика и њихове особине. Дводимензионални и тродимензионални облици. Динамички однос волумена и простора у скулптури. Однос величина облика — пропорције. Златни пресек. Визирање)</p> <p>КОМПОНОВАЊЕ ЛИНИЈА И ОБЛИКА У ПРОСТОРУ (Просторни односи облика. Равнотежа облика у простору — симетрија и асиметрија. Ритам и репетиција. Стилизација облика. Орнамент. Слободно ритмичко компоновање.)</p> <p>Медији и медијуми / технике и материјали:</p> <p>СРЕДСТВА И ЛИКОВНИ ПРИБОР (Подлоге и њихова припрема за ликовно обликовање. Ликовна опрема, прибор и средства.)</p> <p>Цртање и сликање (Материјали и технике цртања. Материјали и технике сликања.)</p> <p>ТРОДИМЕНЗИОНАЛНО ОБЛИКОВАЊЕ (Материјали и технике вајања. Материјали и технике обликовања различитих материјала)</p> <p>Уметничко и културно наслеђе:</p> <p>УМЕТНОСТ ПРАИСТОРИЈЕ (Уметност палеолита. Уметност мезолита и неолита. Уметност металног доба. Праисторијска уметност на тлу Србије.)</p> <p>УМЕТНОСТ СТАРОГ ВЕКА (Уметност Месопотамије. Египатска уметност. Егејска уметност. Античка Грчка уметност. Етрурска уметност. Уметност старог Рима. Антички споменици у Србији. Уметност раног хришћанства. Уметност Далеког истока у старом веку.)</p>

Табела 8: Пример повезивања образовних исхода и наставног програма у гимназији

1.3. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ

1.3.1. Интердисциплинарност и тематско планирање у ликовном васпитању и образовању

Просјор, рециклажа и очување животне средине, групни рад, 5. разред, ОШ "20. Октобар", Нови Београд, 2015.

Савремени приступ и моделовање васпитно-образовног процеса подразумева интердисциплинарност и усмереност ка ученику, развоју његових компетенција, али и подршку развоју и неговању особина личности. Основни елементи савремене школске праксе су следећи: индивидуализација, кохерентност програмских садржаја који су прилагођени узрасним могућностима ученика, савремени методички модели који подразумевају проблемске захтеве као услов за учење и креативно изражавање, теме које интегришу у себи различите аспекте, мотивација, као и интердисциплинарност, односно холистички приступ.

Кохерентност програмских садржаја подразумева прожимање различитих елемената у процесу ликовног васпитања и образовања и њихово прилагођавање узрасним и индивидуалним могућностима ученика. Последица савременог начина производње и рационалне поделе људског рада, јесте све већа специјализација која утиче на област васпитања и образовања. Диференцијација наставних садржаја на поједине целине утиче на интегритет и целовитост развоја дечје личности. Негативни утицаји диференцијације могу да се ублаже интегрисањем, повезивањем и прожимањем програмских садржаја, односно **холистичким приступом** настави и учењу.

„Корелација у васпитно-образовном процесу представља повезивање садржаја између различитих предмета или унутар једног предмета. Важан показатељ међупредметне повезаности је њено временско деловање, те се она дефинише и као хронолошка или лонгитудинална (претходна, пратећа и перспективна), као и информациона (чињенична, појмовна и теоријска)” (Станисављевић 2009: 12).

Интердисциплинарни приступ¹ значи повезивање различитих садржаја (области) у логичке јединице организоване око једне теме, идеје или феномена. Интеграција може да се обави и на нивоу садржаја унутар једне области. За планирање и примену интердисциплинарног приступа сарадња између наставника има суштински значај за успешност овог процеса. Дете на млађем узрасту је интегрална личност која још не диференцира различите садржаје. Деца кроз своје активности повезују игру и стварање са сазнањем, радом и комуникацијом. Током школског образовања појединац почиње да разликује ове активности, понекад и на штету сопственог интегритета, који нарушавају подела рада и парцијални интереси.

¹ Смернице и водич за примену националног оквира курикулума: <http://razvionica.wix.com/smernice>; 28.3.2016.

У предшколским установама, велике могућности за интеграцију пружа **тематски начин планирања** и програмирања. У школи је такође могућа интеграција кроз корелацију наставних садржаја и тематско планирање. Теме и ликовни проблеми треба да у први план истичу проблемски приступ и да су усклађени са развојним могућностима, сазнајним способностима, предзнањима ученика и њиховим искуством. „Тематски приступ ствара могућности за: повезивање информација и знања која дете стиче на различите начине и из различитих извора, што успоставља и обогађује значај важних концепата у образовању и у обликовању ставова и вредности; успостављање различитих повратних информација између искуства стеченог у породици, заједници и култури с једне стране, и учења у школи с друге стране, при чему се интегришу стечена знања и вештине са ситуацијама у свакодневном животу; посматрање истог проблема, феномена или идеје из различитих углова и на различите начине, што помаже успостављању система различитих концепата и значења” (Филиповић 2013: 15).

Креативност, као битно обележје начина понашања, учења и изражавања, присутна је у свим областима, а њеном развоју нарочито погодују стваралачке активности, због чега је стваралаштво једна од могућих основа повезивање свих дечјих активности (Каменов 2006). Важно је поменути да дете доживљава стварност интегрално, а не подељену на области, тако да и његови начини изражавања (говорно, драмско, ликовно, музичко, плесно) треба да представљају јединство активности. Корелација осталих области са ликовном уметношћу је подстицај за креативни однос, сагледавање и решавање неког проблема са ликовног аспекта и обрнуто. Успешност корелације у великој мери зависи и од личности наставника, његове стручне и дидактичко-методичке спреме, његове опште културе, креативног става у васпитном процесу, способности да разуме децу, да са њима дели доживљаје у игри и раду; од његове отворености, радозналост духа и осетљивости за иновативно у васпитно-образовном раду (Филиповић 2015).

Мотивација за стваралачко изражавање је један од важних аспеката процеса ликовног васпитања и образовања, при чему наставник има кључну улогу у подстицању и мотивисању деце и младих на ставалачко изражавање и комуникацију (овде се посебно мисли на интринзичну, унутрашњу мотивацију). Такође, програмски садржаји, методе и облици рада треба да буду уклађени са развојним могућностима, сазнајним способностима и предзнањима деце/ученика. Осим усвајања предвиђених знања и вештина у области ликовног стваралаштва, савремена школа се бави и неговањем дечјег ликовног изражавања кроз комуникацију визуелним медијима, са циљем унапређивања свих облика перцепције као темеља развоја, како креативности, али и интелигенције.

„Одрасли (ликовни педагог, учитељ или васпитач), треба тако да организује ликовне активности да се оне преплићу и повезују са свим осталим садржајима, а посебно уметничким. Иако се највећи број утисака добија путем визуелне перцепције, она ипак није једини, а ни изоловани начин стицања искуства, већ је повезана са запажањем акустичких и кинестетичких појава. Све ове појаве окружују човека истовремено, и он их не доживљава појединачно, нити изоловано, што је још израженије код деце у развоју” (Филиповић и Каменов, 2013).

Моја породица, дечји рад, техника пастела, међународна манифестација, Рагосић Европе, Србија, 2012.

„Интегрисано учење се не постиже кроз изучавање самог садржаја, већ се интеграција одиграва унутар детета” (Lowenfeld, 1975: 106).

1.3.2. Откривачка метода и проблемски приступ у ликовном васпитању и образовању

Применом *откривачке методе* деца се оспособљавају за самосталан рад, учење и подстичу на активност, што наставнику или васпитачу омогућава увид у стечена знања и разумевање детета. Каже се да „истина коју сами откријемо, никада се не заборавља“.

„Под појмом *проблемске методе* подразумева се увиђање својстава и односа, проницање у узроке и суштину појава, околности и стваралачке примене раније стеченог искуства, интуитивно и аналитичко мишљење уз манипулисање апстрактним појмовима, сазнање, учење, као и адаптација у складу са сопственим циљевима“ (Каменов 2006: 86).

Методе у ликовном васпитању и образовању су изведене из опште методике васпитно-образовног рада и примењују се уз уважавање специфичности области, а то су: вербално-текстуална метода, показивачка метода, метода сазнавања кроз праксу, проблемска и откривачка метода.

Проблемски приступ у ликовном васпитању подразумева учење путем истраживања различитих проблема у процесу учења, игре и креативног изражавања. Проблемски приступ се ослања на специфичности откривачке и проблемске методе које наставник примењује у настави. Откривачка и проблемска метода нису значајне само због свог образовног учинка и прилагођености деци, већ имају утицаја на много шире димензије дететове личности као што су: изграђивање когнитивног стила, постепено оспособљавање за самообразовање, постизање интелектуалне анатомије, дивергентно мишљење, оригиналност, индивидуалност, иницијатива, склоност ка трагању за новинама и експериментисању, итд., што представља основу за стваралачке активности у процесу ликовног васпитања и образовања (Филиповић 2011).

Откривачка метода подразумева самостално истраживање ученика и откривање решења на задати проблем и заснована је на развијању способности стваралачког, дивергентног мишљења. Применом откривачке методе ученици се оспособљавају за самостално учење и подстичу на активност. Вредност ове индиректне методе је у томе што омогућава активну улогу ученика у сопственом развоју и задовољавању његових аутентичних потреба, које могу да буду потиснуте претераним коришћењем директних или непосредних метода утицања на његов развој и учење.

Проблемска метода је уско повезана са откривачком методом и представља процес који води до сазнавања путем решавања проблема. Подразумева: увиђање својстава и односа; проницање у узроке и суштину појава, околности и стваралачке примене раније стеченог искуства; интуитивно и аналитичко мишљење уз манипулисање апстрактним појмовима; сазнање, учење, као и адаптација у складу са сопственим циљевима. У решавању проблема, посебно у области уметности, ученици се не могу ослањати само на рационалан приступ, већ то треба да буде спој интуитивних и рационалних поступака. У ликовном васпитању и образовању је могуће постављати различите проблемске задатке који захтевају истраживачки рад, при чему би проблемски задатак требало да садржи непознате елементе и да захтева од ученика проналажење једног или више оригиналних решења, утичући поред осталог превасходно на развој креативности. Веома је значајно да ученици вербализују своје практичне операције, што само по себи представља уопштавање, чиме постају свеснија објективније да расправљају о њима (Филиповић 2015).

1.3.3. Облици рада у ликовном васпитању и образовању

Осим усвајања предвиђених знања и вештина из области ликовног стваралаштва, савремена настава се бави и неговањем дечјег ликовног изражавања и комуникације визуелним медијима, са циљем унапређивања свих облика перцепције као темеља развоја интелигенције.

Због саме природе области ликовне културе индивидуални облик рада и индивидуализација су доминантни и најзаступљенији у ликовном васпитању и образовању.

Индивидуални облик рада, зависно од садржаја и ликовног проблема, примењује се у свим фазама ликовне активности, односно часа, када се упознаје проблематика рада, када се врши припрема за активност, проучавају садржаји, материјали и средства за рад, израђују скице и идејна решења, реализују радови или се врши естетска процена.

Разлика између индивидуалног и индивидуализованог облика рада је у томе што индивидуални подразумева самостални рад појединца без размене информација са осталом децом, а индивидуализовани се односи на облик рада на активностима које су по сложености прилагођене индивидуалним способностима и личности једног детета.

Рад у тандему или **паровима** у ликовним активностима значајан је због својих особености као што је подстицање и мотивација деце за кооперативни рад и удруживање.

Овај облик рада се не може примењивати у свакој активности већ у многоме зависи од садржаја и ликовних проблема који се обрађују. То могу бити, на пример, проналажење идејних решења за обликовање одређених предмета, техничка припрема материјала и средстава за рад, експериментисање материјалима, ликовна активност која укључује инсталације у простору, тродимензионално обликовање и слично (Филиповић 2015: 37).

Групни или **тимски** облик рада подразумева рад у групама (три или више учесника) које су формиране по одређеном систему зависно од карактера садржаја и природе ликовне активности. Тимски рад има свој педагошки, социолошки и психолошки значај јер подстиче добре социјалне односе, способност за рад у групи и слично.

Овај облик рада се може користити у организацији активности које су сложеније по карактеру, као што је: извођење мурала на зиду у ентеријеру или екстеријеру, ликовно обликовање сценографије, лутака, костима и реквизита за позоришну представу, декорисање одређеног простора, рад на заједничким пројектима са различитим тематикама као што су: рециклажа, уређење животног простора или ентеријера школе, учешће у друштвеним иницијативама.

1.3.4. Ваннаставне активности

Ликовно васпитање и образовање је заступљено у оквиру институционалног и ванинституционалног образовања и реализује се кроз редовну, опунску или додатну наставу. Поред образовних установа, ту су и центри за културу, музеји, галерије, као и различити облици организованих активности кроз **ваннаставне активности** — екскурзије, пројекти, конкурси, радионице и изложбе.

Ваннаставне активности се реализују у поросторијама образовних институција, као што су: **учионице, кабинети и радионице, лабораторије, атељеи**, а могу се реализовати и на **отвореном простору** у природи или урбаној средини.

Екскурзије, као додатни облик васпитно-образовног рада који подразумева организовано проучавање различитих појава, бића, предмета или процеса у ваншколским условима и реалном окружењу. Екскурзије у ликовном васпитању и образовању се односе и на организоване посете музејима, галеријама, различитим организованим скуповима, филмским пројекцијама, позоришним и другим представама, одлазак у природу, посете образовним и културним институцијама и слично.

Такође, **ликовне колоније за децу и младе** као један од видова организованог окупљања и ликовног рада афирмисаних уметника, такође се организују за децу и младе у школи, камповима, друштвима или при различитим центрима за подстицање и развој дечјег ликовног ствараштва.

Активности у области ликовног васпитања и образовања не би требало сводити само на контекст остваривања програмских садржаја, већ реализовати активности и кроз **пројекте и радионице** у којима учествују деца, и на тај начин доприносити оснаживању културног живота школе или вртића. То подразумева умрежавање и сарадњу са родитељима, локалном заједницом, образовним, спортским и културним институцијама и појединцима.

Да би оснажиле програме, предшколске установе и школе могу координисати рад и ресурсе заједнице, локалне економије, осталих образовних установа и других група, као и породичне активности, активно учење. На овај начин, деца и млади могу долазити у контакт и интеракцију са друштвеним окружењем и интегрисати се својом активном партиципацијом и деловањем на окружење.

Рад са децом у ликовној групи треба да буде плански осмишљен у чему треба да учествују и деца, како би се уважила њихова иницијатива, предлози, интересовања, жеље. Садржаји треба да буду разноврсни, подстицајни, да подстичу креативност и доживљај код деце и да омогућавају дивергентан приступ ликовном проблему (Филиповић 2015: 38).

1.3.4.a. Пример акционог плана за развој школске културе

"Летњи биоскоп Славица"

Аутор пројекта: Јана Куваља, студент 2. године сликарства, ФЛУ-а у Београду, 2014.

Пројекат *Летњи биоскоп Славица* се односи на ученике ОШ „Јован Поповић“ у Београду, као и на чланове локалне заједнице општине Карабурма. Пројекат је врло једноставан: претворити један зид већ дуго затвореног биоскопа Славица у платно за пројектор, и два до три пута недељно одржавати пројекције филмова у парку близу биоскопа. Филмови би били пажљиво одабирани према критеријумима прилагођеним, између осталог, и ученицима школског узраста. Приказивали би се они филмови који имају значајну уметничку вредност или документарни филмови, погодни за различите узрасте.

Уместо графита који стоје одмах поред основне школе на којима пише „Лешинари“ или „Мала Колумбија“, појавило би се нешто, макар привремено, што би вратило културу и уметност у ово запуштено насеље, и у којем нема довољно културних институција које су активне. Такође, циљ је да ученици из ове школе, а који живе у овом насељу, током распуста своје слободно време употпуне квалитетним културним садржајима. Филмови, који су део визуелне културе, нажалост су често схваћени више као садржаји забавног, а не културног карактера. Тако схваћена, ова сфера визуелне уметности заједно са позориштем, која је у великој мери или у потпуности изостала као наставна област у домену општег образовања, добила би индиректно формални образовни карактер. Култура гледања филмова допринела би и увођењу публике у критичку анализу и вредновање квалитета уметничке вредности филмских садржаја. Институције које би биле укључене у овај пројекат су сама школа, одабран дистрибутер филмова (на пример, Кинотека), затим институција која би била спремна да понуди свој фондус на коришћење и институција која је спремна да уступи опрему за пројекције филмова (на пример, Културни центар Палилула), и све то уз формалне дозволе и одобрење општинске или градске управе. Концепт пројекта је приказан кроз СВOT¹ анализу:

Предности:

- проширивање знања из визуелне културе као и из других области
- квалитетно испуњавање слободног времена
- образовање деце на њима занимљив начин
- прилика за дружење са вршњацима
- повезивање школе са локалном заједницом

Мане:

- ученици морају бити добро обаештени и мотивисани за долазак на пројекције
- несарадња запослених у школи, којима такође треба указати на добит за све учеснике и предности овог пројекта

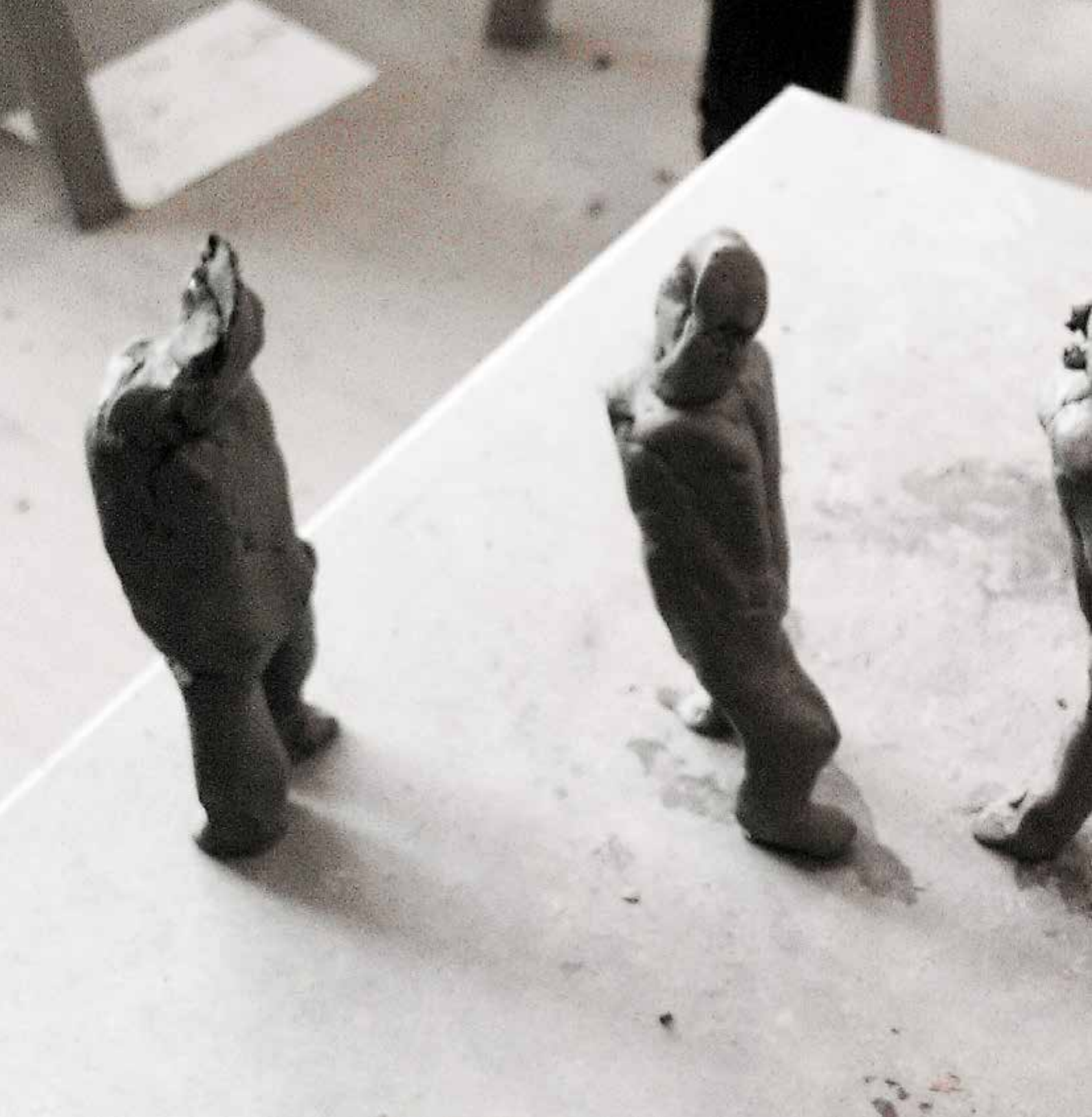
Прилике:

- ревитализација запуштеног простора
- употпуњавање слободног времена на нов и занимљив начин
- оживљавање биоскопа Славица
- прилика за повратак културе у запуштен крај и утицај на културну свест целе заједнице
- укључивање локалне заједнице у пројекат
- повезивање институција
- могућности проширења пројекта

Претње:

- мотивација институција-партнера за подршку пројекту
- противљене локалних становника
- временски услови
- заштита позајмљене технике и сл.

¹ СВOT анализа (енглески = SWOT analysis; акроним од енглеских речи: strengths, weaknesses, opportunities, threats — снаге, слабости, прилике, претње).

Како преносимо знање?

„Образовање није само учење чињеница, већ вежбање ума да мисли самостално.“

Алберт Ајнштајн, 1940.

II ПОГЛАВЉЕ

**ИНИЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ И МЕТОДИЧКЕ
КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА**

ИНИЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ И МЕТОДИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

У процесу припреме за будући наставнички позив студент је укључен у различите активности у којима се развијају и унапређују његове стручне компетенције — знања и вештине из одабране струке, али и из области психологије, педагогије и методике наставног предмета. Студенти Факултета ликовних уметности — будући наставници ликовне културе, односно ликовни педагози, током иницијалног школовања из уметничких и стручних предмета, опште образовних предмета, попут страних језика, филозофије и историје уметности, као и из психолошко-педагошко-методичких предмета и методичке праксе, развијају способности, али и стичу формалне квалификације за рад са децом и младима у сфери ликовног васпитања и образовања.

- 1. ЗНАЧАЈ ЛИЧНОСТИ И КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИКОВНОГ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСУ ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА**
- 2. МЕТОДИЧКА ПРАКСА КАО ИНТЕГРАЛНИ ДЕО ИНИЦИЈАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА**
- 3. МЕНТОРСКИ РАД И МЕРНИЦЕ ЗА ЗАЈЕДНИЧКО ПЛАНИРАЊЕ ЛИКОВНИХ АКТИВНОСТИ**

2.1. ЗНАЧАЈ ЛИЧНОСТИ И КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИКОВНОГ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСУ ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

„Највећа разлика између данашње деце и оне пре педесет година јесте можда у томе што данашња деца живе у уверењу да имају права да буду деца. Она самоуверено изражавају своја мишљења и осећања, постављају питања, износе аргументе и очекују да буду озбиљно схваћена. Њихова самосвест је значајно порасла, али је још важније да све више деце одраста без страха од одраслих, што је у претходном покољењу било незамисливо. Прве генерације те деце већ су одрасле, постале су родитељи и, између осталог, школовале су се за наставнике и педагоге“ (Јенсен 2002).

2.1.1. Личност наставника

Позив наставника је хуманистички и у извесном смислу не постоји јасна граница између професионалне функције и саме личности наставника. Као личност, ликовни педагог треба да у свој посао уноси позитивне емоције, љубав, разумевање, толеранцију, несегичности и хуманост, да има плуралистички однос према животу и људима и негује демократске и хуманистичке вредности. Један од најјачих примера јесте лични пример, па самим тим квалитет васпитно-образовног рада у великој мери зависи и од саме личности ликовног педагога.

У једном од својих истраживања, Карлаварис (1970) је анализирао факторе који могу утицати на дечји ликовни развој и успео је да издиференцира четири утицаја: традиције, социјалне средине, школе у целини, ликовног васпитања и образовања и личности наставника.

Као добар утицај, Карлаварис наводи да ликовни педагог поседује усклађеност стручног знања са педагошким поступцима, уз уважавање развоја и индивидуалности детета, као и обезбеђивање мотивационих елемената у том развоју.

Као лош утицај ликовног педагога наводи следеће примере: непоштовање и спутавање индивидуалности; непознавање законитости ликовног развоја деце и младих; успоравање или непотребно убрзавање дечјег развоја; наметање личног укуса и естетских критеријума; једностраност у раду при избору техника, теме или у постављању ликовних проблема и непознавање методичких поступака у развијању ликовних способности.

На основу резултата истраживања, Карлаварис је извео закључке да ликовни развој деце креће од искрености, спонтаности и маштовитости, а најчешће се завршава у рутини, површности и интелектуално-визуелним карактеристикама. Као узроке, Карлаварис наводи следеће: концепција васпитно-образовног рада у целини, као и ликовног васпитања и образовања; систем припреме наставног кадра и иницијално образовање које има извесне недостатке, а који се огледају у нескладу између стручне и педагошке спреме — васпитачи и учитељи на млађем узрасту су углавном недовољно стручни у ликовној уметности, а кадар који ради у старијим разредима основне и у средњој школи нема довољно педагошке спреме.

Упркос свој разноврсности и променљивости васпитних система и педагошких идеја које су их одликовале, њих је по основним обележјима могуће разврстати у две групе, бихејвиористичке и хуманистичке, који имају своје корене у спартанском и атинском васпитању. Једно од њих је имало за циљ да однегује војника (дакле, развије функцију која није инхерентна људском бићу), а друго да хармонично развије код младих људске особине остварујући идеал о хармоничном спајању лепог и доброг, телесног и духовног (Каменов 2006, навод Филиповић 2011).

Из ових филозофских идеја произашли су различити приступи, који се у великој мери огледају и у поступцима и утицајима одраслог у односу на дечји развој. У васпитно-образовној пракси, посебно у ликовном васпитању и образовању, препознати су различити типови наставника, међу којима су се издвојили *инџервенишући* (ауторитарни) тип, *неинџервенишући* (немешајући) тип и *инџеракционистички* (демократски) тип ликовног педагога, а који су у складу са васпитно-образовним приступима примењују су свом раду. Они су видљиви у следећим издиференцираним групама поступака:

Особине и компетенције наставника које би требало издвојити као важне су: добре организационе способности; способност за тимски рад, успостављање партнерских односа и кооперативност; широко опште образовање и култура; добро познавање теорије и праксе ликовне културе и њених савремених тенденција; добра дидактичко-методичка оспособљеност у области ликовне културе; добро познавање психолошких и социолошких аспеката дететове личности; добро познавање програма ликовног васпитања и образовања на свим нивоима васпитно-образовног рада; да поседује људске квалитете — љубазност, хуманистички однос према деци и људима, емпатију, толеранцију, објективност у раду, ентузијазам, оптимизам и да воли свој позив. Васпитно-образовни процес који је усмерен на дете и његов целовити развој, у великој мери зависи од: личности наставника и васпитача, његове стручне и методичке спреме, његове опште културе, креативног приступа у васпитном процесу, способности да разуме децу, да са њима дели доживљаје у игри и раду, од његове отворености, радозналост духа и осетљивости за ново и позитивно у васпитно-образовном раду (Филиповић и Каменов 2013).

2.1.2. Типови наставника и приступи процесу ликовног васпитања и образовања

„Ни најбоље одабрани садржаји, добри услови и мноштво материјала за ликовно васпитање и образовање не могу умањити улогу наставника и васпитача од чијег ће преданог учешћа у планирању и реализацији програма зависити коначан успех“ (Карлаварис 1960: 33).

Неинтервенишући стил:

- стихијско руковођење — нема правила;
- понашање се не регулише;
- незаинтересованост за оно што се дешава у одељењу;
- деца не уче.

Интервенишући стил:

- тражи послушност;
- правила су апсолутна и о њима се не дискутује;
- *“урадићеште њо зајмо шјо ја њо кажем, у суйројном следи казна!”*;
- ученици се повинују правилима да би избегли казну или добили награду.

Интеракционистички стил:

- преузима одговорност за одлуке;
- укључује ученике у процес доношења одлука и тражи њихово мишљење;
- објашњава одлуке и правила и осигурава да их сви разумеју;
- поставља јасна очекивања и спреман је да их објасни и разговара о њима;
- ученици развијају вештине самоконтроле и саморегулације.

Одлике и поступци неинтервенишућег типа наставника:

- све препушта случају и импровизацији;
- не планира смишљено нити се припрема за час;
- у време наставе обавља неке друге послове;
- често су у самом процесу наставе хаотичне ситуације;
- док цртају или се баве неком другом активношћу, деца неприродно галаме, цепају једно другом папире, мажу се бојама, просипају материјал свуда и стално позивају наставника да реши такве конфликте, па се његова улога углавном своди на такве врсте интервенција;
- најчешће је равнодушан према ономе што су деца створила;
- радови деце су површни, без доживљаја и углавном се не запажа неки већи напредак.

Одлике и поступци ауторитарног типа наставника:

- господар ситуације — највише се чује;
- деца морају све његове предлоге да прихватају без поговора;
- за време игре и осталих активности углавном мора бити тишина;
- ауторитарно понашање према деци не захтева од њега много маштовитости у раду;
- своје поступке не прилагођава индивидуалним карактеристикама и потребама деце и занемарује дечје иницијативе;
- строго одређује правила — када ће се цртати, тему, материјал, начин реализације;
- негативно вреднује продукте који нису по његовим замислима и критеријумима;
- запоставља законитости дечјег развоја;
- циљ су му продукти који ће, наводно, репрезентовати његове велике успехе у раду.

Одлике и поступци демократског типа наставника:

- ствара пријатну, опуштenu атмосферу;
- организује процес у коме учествују и деца;
- договара се са децом о врстама активности;
- предлаже материјале које је брижљиво припремио;
- поштује интересовања и индивидуалност;
- оставља деци већу слободу у процесу стварања;
- труди се да што боље упозна свако дете;
- подстиче критичност;
- спреман је да помогне сваком детету и подстакне га у правом тренутку;
- охрабрује ученике у њиховим покушајима и трагањима;
- не намеће своје мишљење и критеријуме;
- ствара атмосферу у којој ће се развијати позитивна осећања и дечја креативност.

Улога одраслог у процесу ликовног стваралаштва од великог је значаја и зависно од тога како се постави према детету, зависи и развој дететове личности у целини, а посебно стваралачких способности „*Стваралачко изражавање дејтећа има смисла само ако се ѿодсѣиче лична ноѣа у њему и ѣружа му се моѣућносѣ да се кроз ову акѣивносѣ ѣоѣврђује и оѣкрива себе*“ (Каменов 2006). Не треба тежити простом убрзавању развоја, преласком на средства и форме карактеристичне за више развојне стадијуме у односу на развојни стадијум детета у коме се налази. Иако постоје опште норме развоја, темпо је индивидуалан за свако дете. Дечје индивидуално искуство (породица, школа, вршњаци, масовних медији) и особине детета су основа за планско деловање у васпитно-образовном раду. „Напредовање у развоју се постиже кроз појачавање онога за шта је дете у том тренутку највише способно“ дакле у складу са његовим могућностима, потребама и интересовањима (Каменов 2006). Због тога је изузетно важно охрабрити и мотивисати ученике, а бојажљивој деци треба дати подстицај и охрабрење да верују у оно што су створили и да евентуална "искривљења" на њиховој слици нису грешка већ резултат њихове личне експресије и поетике, што и јесте највећа вредност самог ликовног продукта.

Искуства ликовних педагога:

„Морате волети уметност! Ја редовно посеђујем изложбе, посматрам, анализирам, учим о ликовним делима, уметницима њиховим идејама и порукама...

Такође је важно бити и сам стваралац и самостално креирати ликовне радове... Ја волим да цртам и сликам, фотографишем, вајам...

Важно је стално учити и усавршавати се у различитим областима, посебно у области уметности, психологије, педагогије и методике рада!

Када постанеш наставник важно је да послушаш децу и младе, њихове потребе, интересовања и иницијативе, да учиш од њих..."

Портрети, дечји радови — Словачка, воштани пастел, међународна манифестација *Рагосѣ Евроѣе*, ДКЦБ, 2013.

2.1.3. Поступци наставника за развијање и унапређивање знања, вештина, ставова и способности, као и неговања стваралачког изражавања ученика у основној и средњој школи

Општи поступци наставника, методе и облици рада, у процесу развијања и унапређивања учениких знања, вештина, ставова и креативности у школи дефинишу се у оквиру садржаја *теорије форме, технике и материјала, уметничкој наслеђа и стваралачкој процеса*, који се могу сагледати у следећој систематизацији:

Учениково знање ликовног језика и појмова наставник развија кроз:

Развијање способности ученика за уочавање квалитета различитих ликовних елемената. То подразумева мотивисање и усмеравање ученика на посматрање и опажање ликовних елемената и њихових особености у природи, уметничким делима, сопственим ликовним радовима и радовима других.

Обезбеђивање садржаја и предуслова за упознавање и учење кључних појмова у ликовној уметности и усвајање ликовног језика. То подразумева поступке развијања и унапређивање знања ученика о ликовним елементима (линија, облик, простор, светлина, боја, текстура, волумен...), њиховим специфичностима и односима у складу са узрастом.

Развијање способности ученика за самосталну примену ликовног језика. То подразумева развијање и унапређивање способности планирања, креирања и ликовног обликовања различитих дводимензионалних и тродимензионалних ликовних форми, способности креативног коришћења ликовних елемената, као и мотивисање ученика да истражује, открива и успоставља различите односе између ликовних елемената у самосталном ликовном изражавању и стварању.

Ученикову вештину коришћења техника и материјала наставник развија кроз:

Обезбеђивање садржаја и предуслова за упознавање и учење врста и својстава различитих ликовних техника и материјала, као и могућности коришћења. То подразумева оспособљавање ученика за опажање и разликовање врста ликовних техника и материјала у делима ликовне уметности и њихових изражајних својстава у складу са узрастом и индивидуалним могућностима.

Упућивање ученика у техничке вештине чије непознавање може да представља препреку у стваралачком изражавању. На пример, објаснити и показати како омекшати глину, како користити одређене алате и сл. У том смислу, пожељно је да се ученицима дају упутства у таквом облику да подстичу креативност, што значи да буду начелнија и уопштенија, као и да им остављају што већи простор за њихову разраду, допуну или мењање. Стварање услова да ученици на часовима у процесу реализације садржаја примењују различите технике и средства и да упознају њихова изражајна својства. Тиме се обезбеђује развијање и унапређивање способности ученика за коришћење различитих материјала и техника, као и руковање прибором у складу са узрастом.

Да своди конвенционалне захтеве и рутинске поступке у примени техника и материјала на ону меру, колико то нужно захтева рад и безбедност ученика. То значи да треба избегавати круту усмереност, унапред припремљене правце мисли, извршне активности, понављање, опонашање и репродукцију.

Доводити ученике у додир са оним материјалима и приборима који буде интересовање за њихову креативну примену. То подразумева развијање и унапређивање способности ученика за комбиновање, истраживање и експериментисање различитим ликовним материјалима и техникама у ликовном раду.

Ученикове ставове и однос према уметничком наслеђу наставник развија кроз:

Развој способности ученика за опажање квалитета различитих ликовних елемената и начина комбиновања. То подразумева мотивисање, упућивање и усмеравање ученика на посматрање и опажање ликовних елемената и принципа компоновања и њихових особености у природи, уметничким делима, сопственим ликовним радовима и радовима других.

Посматрање, опажање и естетско доживљавање у природи, продуктима људског рада и уметничким делима. То подразумева развој способности ученика за опажање квалитета различитих ликовних елемената и начина комбиновања, као и контекста, односно значења дела уметности. Такође, унапређивати ученичку радозналост, критичност, склоност да поставља питања, да дискутује, изражава и брани свој став.

Развијање способности за препознавање и разумевање основних својстава традиционалне, модерне и савремене уметности и критичког односа према њима. Односи се на подстицање интересовања и потреба код ученика за посећивањем музеја, изложби, као и за чување културних добара и сопственог окружења. Такође, формирање свести о значају очувања светског и националног уметничког наслеђа и културне баштине, формирање естетских ставова и доживљаја као начин комуникације ученика са уметничким делима, сопственим ликовним радовима, радовима других и естетских феномена уопште. Омогућити ученицима уочавање и повезивање ликовног стваралаштва са осталим уметностима, наукама и процесима рада.

Да негује хумане ставове, емпатију и разумевање за људе и њихове емоције. То подразумева стицање етичке стране проблема у животним ситуацијама и примера достојанства, истрајности, доброте, емпатије и других врлина, као и да ученик повезује хуманистичке поруке које у себи носе уметничка дела са личним искуством.

Ученикову креативност и стваралачки процес наставник развија кроз:

Мотивисање ученика на самостално и слободно ликовно изражавање и стварање. Оспособљавати ученике за комуникацију ликовним медијима и изражавање својих ставова, доживљаја и емоција креативним коришћењем ликовног језика у складу са узрастом. Такође, мотивисти ученике да одступају од рутинских поступака, да елементе искуства реструктурирају и стављају у нове односе, као и да испробавају различита оригинална решења у свом ликовном изражавању и стварању.

Задовољавање потребе ученика да оно што уоче и доживе у својој околини изразе на креативан начин. Ученици се изражавају из два основна разлога: да би комуницирали са другима и стваралачки изразили себе. Стваралачко изражавање, као слободно испољавање мишљења, осећања, чулног доживљавања и интуиције, разликује се од комуникације с обзиром да је мање потчињено потреби да буде схваћено од неког другог и уопште захтевима друштвених конвенција које често не трпе значајнија одступања. Отуда је стваралаштво оригиналније, маштовитије и прожето свежином карактеристичном за детињство, представљајући истовремено незаменљиви начин еманципације личности ученика.

Организовање активности које доприносе перцептивно-моторном, социо-емоционалном, духовном и когнитивном развоју ученика, стицању одговарајућих искустава и сазнања, уз својеврсну прераду и изражавање. Процес изражавања подразумева њихову мисаону и доживљајну прераду која са своје стране доприноси менталном и општем развоју детета. На тај начин се омогућава да у процесу репрезентовања личног искуства симболичким системима прерађују, уобличавају, систематизују и осмишљавају утисци и информације до којих ученик долази, без чега би они остали несређени и без битнијег утицаја на развој његовог мишљења, емоција и читаве личности.

Подстицање и охрабривање ученика тако да његов ликовни израз постане богатији, садржајнији, испуњен смислом и за ученика и за оне који долазе у додир са његовим остварењима. Подржавати и оплемењивати природну склоност ученика да се у различитим делатностима и расположивим средствима изражава и стваралачки уобличава своје искуство, као и да негује стваралаштво и естетски укус у свакодневном понашању и односу према друштвеној и природној средини – у облачењу, храњењу, уређивању простора око себе, као и одговарајућим радним активностима које омогућавају креативне приступе и учинке.

Обезбеђивање услова ученицима за спонтано и искрено учествовање у стваралачком процесу у којем се, поред конвергентног негује и дивергентно мишљење. То значи да се креирању сопствених идеја даје предност над извршним и репродуктивним активностима, у којима долази до изражаја неспутана машта, инвентивност и независност ученика у односу на ауторитете. Дакле, ослобађање стереотипа у мишљењу, устаљених шема, функционалних фиксација, конфекцијског укуса, као и примитивних, закржљалих и шаблонски осећајних реакција и делатности. То подразумева и ослобађање од досаде, изолације, стерилности и празнине који понекада карактеришу атмосферу у школским установама и изазивају агресивну напетост, пасиван отпор и конфликте.

Неговање индивидуалних приступа у мишљењу и понашању. То подразумева потенцирање различитости од других као посебне вредности и паралелно са тим, повећање толеранције према свему што је различито, посебно неговање толеранције према новим идејама и разним врстама уметничког израза, као и према критици и неслагању. Да се као критеријум вредности стваралачког изражавања негује схватање да је добро само оно што је искрено, аутентично, што је потекло од ученика, а не оно што је у складу са укусом и очекивањем одраслог или што је по укусу већине чланова групе. У складу са тим не треба код ученика сузбијати неубичајене идеје, фантастична мишљења и невероватне претпоставке као извориште стваралачког мишљења, нити му доказивати његову инфериорност ни у ком погледу, што претпоставља уважавање и његовог права на грешке. Осим тога, ни у једном облику стваралачког изражавања од ученика не треба захтевати да копирају узор и користе шаблоне, ма колико они добро изгледали или ученици били мотивисани да то чине.

Пружање могућности ученику да бира унутар алтернатива, импровизује, варира и проналази нове начине поступања са већ познатим материјалима. То укључује активности као што су: инвенција, означавање, сећање, компоновање, планирање, синтеза (постављање елемената и делова заједно тако да чине целину; њихово уређивање и комбиновање на тај начин да састављају једну структуру која није раније постојала), комбинаторика (довођење у везу до тада неповезаних аспеката индивидулане стварности) и трансформације (измене информација путем редифиниције, ревизије или реформулације).

Унапређивање ученичке аутономије, самоиницијативе и независности. То подразумева ширење објективних могућности за самостално деловање у складу са својим тежњама, изборима и замислима. У вези са тим да се код ученика развија самопоштовање, уважавају њихове актуелних могућности, замисли остварења и судови, без сталног поређења са другима и вредновања неким другим критеријумима.

Да доприноси унапређивању дечје радозналости. Подстицати ученике да трагају за непознатим, да одступају од рутинских поступака и утврђених веровања, да елементе искуства реструктурирају и стављају у нове односе, да испробавају различита оригинална решења у ликовном раду која нису научена од других. (Филиповић 2014).

2.2. МЕТОДИЧКА ПРАКСА КАО ИНТЕГРАЛНИ ДЕО ИНИЦИЈАЛНОГ ОБРАЗОВАЊА ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

Виктор Левенфелд (1903—1960) је био један од најутицајнијих светских ликовних педагога, теоретичара уметности и методичара у 20. веку. Дао је изузетан допринос у развоју савремене методике ликовног васпитања и образовања деце и младих, као и методичке праксе ликовних педагога, посебно у домену неговања креативности деце и младих. Једна од његових најзначајнијих публикација је и *Креативни и ментални развој* (1975).

2.2.1. Методичка пракса студената — будућих наставника

Студенти на бројним матичним факултетима, поред компетенција из основне области, стичу и наставничка звања. Осим теоријске основе изведене из различитих наука и њених дисциплина, посебно психологије, педагогије и методике васпитно-образовног рада, важан сегмент њихове стручне припреме јесте и методичка пракса.

Оливера Гајић (2006) отвара питање приступа стицању практичних знања у процесу образовања наставника. Она указује на то да се теоретичари слажу са констатацијом да је веома тешко дефинисати правила стицања практичног знања јер је оно „субјективно и комплексно“, као и да је могуће постићи одређени напредак у конструкцији практичног знања само уз имплементације рефлексивног (искуственог) учења/поучавања, супервизије или акционих истраживања образовних програма и практичног рада (Гајић 2008: 44).

У светлу савремених тенденција европског оквира образовања наставника, унапређени су и високошколски програми уметничких факултета код нас, на којима студенти, поред уметничких компетенција, стичу и наставничке, за будући рад у различитим васпитно-образовним установама.

Предмет методика ликовног васпитања и образовања подразумева специфичне методичке концепте инхерентне природи уметности и стваралачком процесу, законитостима дечјег развоја, као и њиховим индивидуалним могућностима и интересовањима. Предмет Методичка пракса на уметничким факултетима усмерена је ка стручној и практичној припрему студента за примену стечених теоријских знања, вештина и ставова у формалном васпитно-образовном процесу и алтернативним облицима образовања на пољу уметности, и у складу је са основним захтевима наставничких компетенција и позива ликовног педагога.

Припрема за будући наставнички посао подразумева припрему студената и укључивање у актуелну васпитно-образовну праксу; примену различитих техника посматрања, анализе и вредновања методичких модела и приступа ликовном васпитању и образовању у предшколској установи, основној или средњој школи, као и у образовању на пољу уметности; планирање, припрему, реализацију и евалуацију ликовних активности; истраживање и рефлексивну праксу, технике израде наставничког портфолија, као и представљање резултата методичке праксе.

Иницијално образовање наставника, учитеља и васпитача, као и њихово даље стручно усавршавање требало би заснивати на **истраживачком приступу** и **рефлексивној пракси** као подршку развоја компетентности студената за рад у васпитно-образовним установама.

Mršva ĩrriroga, темпера, Марко,
14. година, 2015.

Програмски садржаји предмета Методичка пракса:

- Захтеви и критеријуми за организацију методичке праксе у предшколској установи и основној школи — посматрање, истраживање, планирање, организација, реализација и евалуација ликовних активности и часова ликовне културе.
- Портфолио васпитача/наставника — функција, критеријуми и садржаји.
- Припрема студента за укључивање у рад васпитача, учитеља и наставника;
- Посматрање активности/часа васпитача/наставника/ментора, примена протокола за посматрање и вредновање;
- Самостално планирање, израда методичке припреме, припрема за час и реализација ликовне активности/часа;
- Израда портфолија (продукти стваралаштва деце и младих, визуелни примери са методичке праксе, план активности/часа, протокол за посматрање активности/часа, евалуациона листа, писани и визуелни материјали...).
- Евалуација методичке праксе — критичка анализа процеса и продуката активности/часова ликовне културе студената у сарадњи са васпитачем/наставником/ментором и наставником методике на факултету;
- Организација дидактичке изложбе и презентација подуката са методичке праксе студента у јавном простору (Факултет, галерије, музеји, културни центри...).

2.2.2. Кораци у реализацији методичке праксе

Методичка пракса је програмски обухваћена садржајима наставних предмета факултета, али је директно изведена из наставног предмета Методика ликовног васпитања и образовања. Практика се обавља у основним и средњим школама, предшколским установама, као и осталим установама за децу и младе. Студенти похађају часове теоријске, као и практичне наставе у оквиру методичке праксе. Планиране активности, студенти реализују у пару или групи код једног наставника — ментора који прати рад студента у сарадњи са методичарем на факултету. Студенти реализују различите задатке у оквиру предмета методичка пракса, а током семестра, сваки студент похађа предавања и консултативну наставу.

Студенти у договору са наставником предметне или разредне наставе одабране школе и професором који води методичку праксу, похађају минимум два часа недељно наставу предмета из области ликовних уметности (ликовна култура или стучни предмети цртање и сликање, вајање, графика...) према распореду школе. Прве две недеље студенти се упознају се са школским окружењем и функционисањем школе (рад стручних служби, вођење дневника...), на часовима посматрају наставу коју реализује предметни наставник, планирају своју ликовну активност у сарадњи са наставником ментором у школи и професором на факултету, док последње две недеље самостално реализују час са ученицима, под надзором наставника — ментора у школи.

Менторски рад у професионалном образовању студената требало би да буде заснован на вези између факултета и образовних установа-вежбаоница. Улога наставника — ментора јесте да пружи подршку студенту/има у реализацији методичке праксе.

Задаци студента у оквиру методичке праксе су да:

1. правовремено се пријави координатору стручне методичке праксе у школи вежбаоници или наставнику ментору, и да преда потребну документацију (потврда за похађање праксе, протокол за посматрање часа са попуњеним подацима — име, презиме студената, смер, број индекса);
2. прве две недеље посматра и прати ток наставе, упознаје се са школским окружењем и прикупља потребне информације и материјале за реализацију задатака у оквиру методичке и школске праксе;
3. проучи програм предмета и изабере наставну јединицу у договору са наставником-ментором;
4. у договору са наставницима факултета припреми час (методичка припрема);
5. самостално реализује наставну јединицу са ученицима под надзором наставника-ментора;
6. направи нацрт истраживачког рада, обави истраживање и припреми извештај;
7. изради Акциони план унапређења школске културе према задатим критеријумима и напише извештај акционог истраживања;
8. овери потврду о похађању методичке праксе код секретара школе; део Потврде остави предметном наставнику-ментору или координатору школске праксе у школи као доказ о учешћу наставника у реализацији праксе, а други део оверене и потписане потврде потребно је да преда наставницима факултета као доказ о похађању праксе.

Студент је у обавези и да:

- редовно испуњава наставне и предиспитне обавезе у оквиру наставних предмета методичка пракса пракса;
- током боравка у школи код себе увек има индекс као доказ да је студента Флу-а;
- поштује опште акте школе у којој похађа методичку праксу;
- поштује права запослених и ученика школе у којој похађа методичку праксу.

2.3. МЕНТОРСКИ РАД И СМЕРНИЦЕ ЗА ЗАЈЕДНИЧКО ПЛАНИРАЊЕ ЛИКОВНИХ АКТИВНОСТИ

2.3.1. Менторски рад

Менторство је најслободнија и индивидуализована форма односа наставник-студент. За разлику од фронталне наставе у раду са студентима, менторски рад омогућава продубљено образовно, демократично, критично и стручно комуницирање, које је одређено циљевима, садржајима и исходима предмета, али и захтевима конкретне васпитно-образовне праксе. Кроз менторски рад се апсолвирају одређене спознаје, и оснажују будуће професионалне компетенције студента (Братанић и др. 1987: 146).

Циљ образовања наставника сходно курикулуму јесте да се студенти-будући наставници образују на такав начин да постану експерти у области васпитања и образовања и да би радили квалитетно, компетентно, независно и одговорно (Buchberger 2014).

У координираном раду методичар — студент — наставник(ментор) велики значај има управо менторски рад у школи. Из тога произилази захтев за:

- оснаживањем компетенција наставника-ментора у школи за менторски рад;
- компетентно учествовање наставника-ментора у процесу професионалног развоја студента-будућих наставника;
- правно-формално регулисање њихове улоге, обавеза и права.

Ако ментори за извођење методичке праксе заједно са студентима-будућим наставницима осмисле адекватне ситуације за игру, учење и стваралачко изражавање, и ако су у стању да, захваљујући својој компетентности, пруже вредне савете студентима, онда ће студент — будући наставник бити у стању да развије своје професионалне и личне способности прихватљиве за наставнички позив“ (Buchberger 2014:8).

Процедуре и активности у оквиру методичке праксе подразумевају учешће наставника-ментора студента који би требало да:

- студенте уводи у наставничку професију на репрезентативним примерима сопственог рада заснованом на компетентности;
- да покаже и упути студента у школски плани и програм, као и да га упозна са предстојећим активностима на наставном предмету;
- прати, надгледа и систематски анализира рад студента током реализације активности у оквиру методичке праксе у складу са задатим критеријумима;
- буде оспособљен за коришћење инструмената (протокола, чек листа...) за праћење квалитета рада студента, као део процеса евалуације активности;
- даје квалитетне, компетентне и афирмативне повратне информације за унапређивање праксе студента — рефлексивна пракса;
- квалитетно и компетентно сарађује са наставницима факултета и са њима заједно планира свој менторски рад.

Д. Павловић Бренеселовић (2015) елаборира два дискурса заснована на различитом поимању природе васпитне праксе и професије васпитача, са тежиштем на „практичној теорији на којој се заснива етичко деловање које се гради кроз рефлексивно преиспитивање теорије, праксе и интерпретативног оквира у датом контексту”.

Дискурс компетенција према Павловић Бренеселовић заснован је на схватању професионализма као примене одређених знања и вештина у сопственој професионалној пракси, док **дискурс компетентности** представља етичку праксу одговорног деловања заснованог на вредностима, вишеперспективности, демократичности и критичком приступу.

Из овога се поставља захтев дефинисања опсега компетентности наставника-ментора која произилази из *Стандарда компетенција наставника*, а што подразумева да наставник:

- Планира, реализује и евалуира васпитно-образовни процес у складу са методичким захтевима и специфичностима области (Компетенције за васпитно-образовну област, садржаје и специфичну методику рада у датој области К1);
- Истражује, осмишљава, планира, организује, реализује и евалуира васпитно-образовне активности (Компетенције за поучавање и учење К2);
- Подржава, подстиче интегралан развој личности детета, прати сопствено професионално деловање и усавршава се (Компетенције за подршку интегралном развоју дечје личности К3);
- Комуницира и сарађује са актерима / партнерима у предшколској установи и систему васпитања и образовања (Компетенције за комуникацију и сарадњу К4).

У складу са захтевима *Стандарда компетенција наставника*, поред осталих компетенција, као позитиван пример студентима у сопственом раду наставници показују: емпатију, толеранцију, кооперативност, индивидуализацију, иницијативу, компетентност. Такође, студентима, као и ученицима, дају повратне информације за унапређење њиховог рада које су афирмативне и мотивишуће; стварају атмосферу на часу која обезбеђује учење, слободу изражавања ставова и креативност у складу са хуманистичким приступом васпитно-образовном процесу и савременој настави.

Избор ментора се врши сваке школске године на почетку зимског семестра. Менторе предлажу професори методичке праксе на факултету, а на основу наставничких референци, стручног усавршавања, година искуства рада у школству (минимум 5 година стажа), положене лиценце за рад наставника, као и менторског искуства и резултата у раду са студентима. Обавезе факултета према школама вежбаоницама углавном су регулисане *Прошколом о сарадњи* чији су потписници факултет и школа-вежбаоница.

Систем професионалног усавршавања и напредовања наставника у Србији омогућен је кроз различите програме и акредитоване семинаре ЗУОВ-а (Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд), као и стручне трибине, скупове, радионице...

Полазици акредитованог семинара за стручно усавршавање запослених у образовању *Дечје ликовно стваралаштво и сценска уметност*, ОШ "Ратко Митровић", Нови Београд, 2014.

Научни скуп предметних дидактичара Србије, Биолошки факултет, Београд, 2014.

Наставник-ментор студената, будућих ликовних педагога, требало би да, као позитиван пример, у сопственом раду да:

- показује емпатију, толеранцију, кооперативност, индивидуализацију, иницијативу;
- даје повратне информације за унапређење студентског рада које су афирмативне и мотивишуће;
- да ствара атмосферу у току активности која обезбеђује учење, истраживачки приступ, слободу изражавања ставова и креативност.

У реализацији методичке праксе тежиште је кохерентности кључних аспеката које треба учинити видљивим и остваривим, као захтеве савремене васпитно-образовне праксе, међу којима се посебно издвајају:

- плурализам и флексибилност; развојност и рефлексивност; амбијент у коме се дешава игра, учење и стваралаштво; мотивација, подршка и демократичност; индивидуализација, аутентичност и усмереност на дете; социјализација и интеграција; интердисциплинарност и холистички приступ; интеграција социјалног, културног и образовног контекста образовне установе (школе, вртића).

У раду са децом одрасли користи¹:

ОЧИ,
да посматрају
изванредан рад
ученика сваког
дана.

УСТА,
да се осмехују
деци сваког дана.

РУКЕ,
да држе, раде,
помажу, грле.

НОГЕ,
да одведу децу
на интересантна
места ван школе.

ПАМЕТ,
да размишља и зна
како да помогне
сваком детету
индивидуално.

УШИ,
да слушају све што
деца имају и желе
да испричају.

СРЦЕ,
да воли свако дете.

КЊИГЕ!
Наставници их
имају много и желе
да сваку од њих
поделе са другима.

¹<http://www.clipartbro.com/categories/free-teacher-clip-art-clipart>

2.3.2. Смернице за заједничко планирање ликовне активности

Пре реализације методичке праксе професор методике на факултету даје одређене смернице студентима у форми савета и препорука. Договор методичара и студената подразумева иницијацију различитих идеја за планирање активности у оквиру методичке праксе.

Од велике важности јесте сагледавање плана из угла „онога што је у плану добро“ и онога „што у плану треба побољшати“ и ускладити са објективним околностима — узраст деце, планови и програми, доступност наставних средстава и материјала, услови рада и простор, потребе ИОП-а и слично. Кораци су:

- договор ментора и студента пре израде плана часа и пројектних задатака;
- студент самостално израђује план часа и план истраживачког пројекта;
- ментор и студент заједнички анализирају планове;
- ментор даје студенту повратну информацију и заједнички их унапређују.

У оквиру аспеката плана часа и појединих показатеља ментор треба да региструје *оно што је добро* планирано, као и да пружи студенту *конкретне предлоге за побољшање* унутар плана часа.

Приликом давања формативне повратне информације, потребно је *више напласити успешна решења*, а сугестије за побољшања концентрисати на најкрупније замерке.

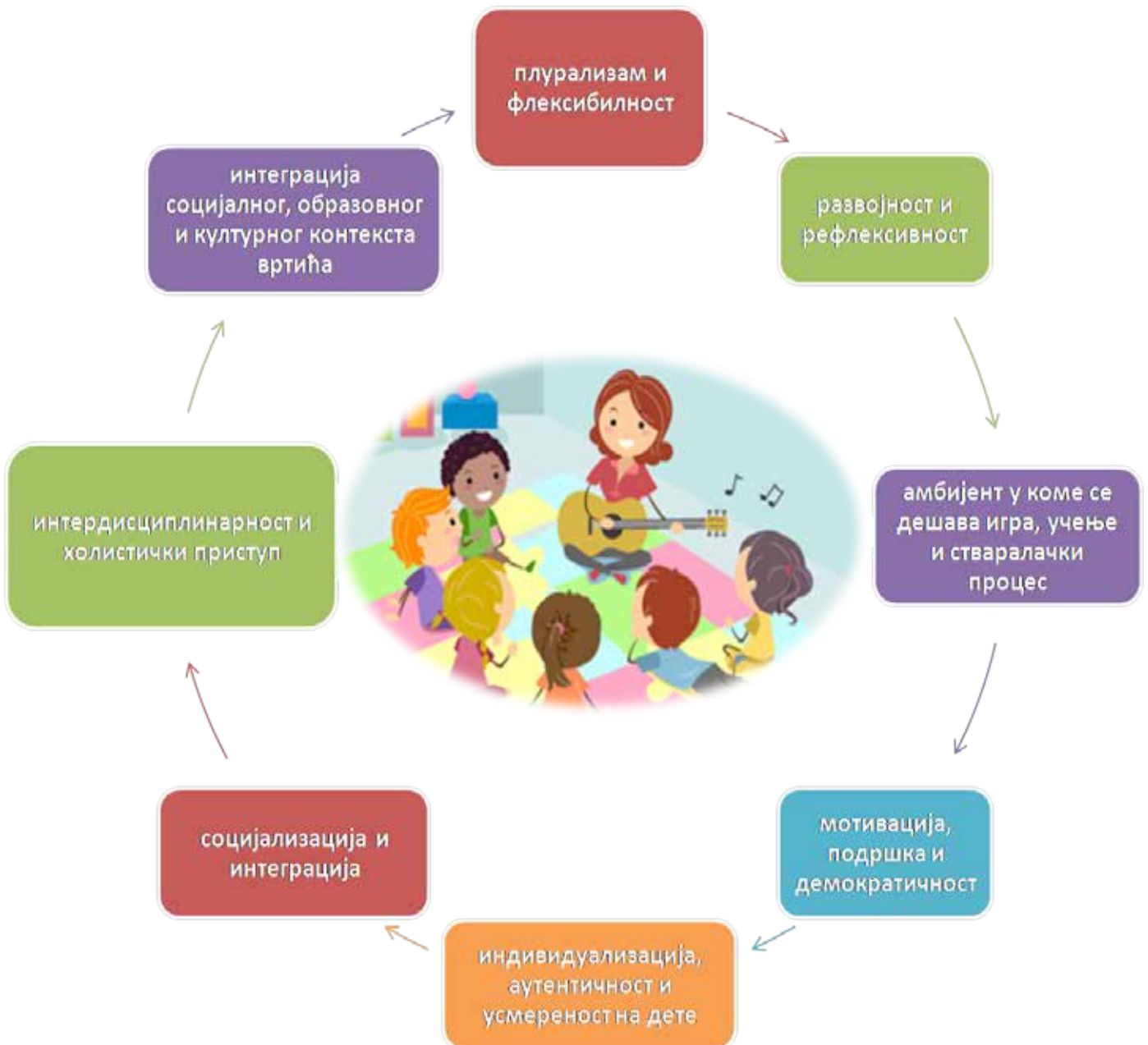
Студенти се упознају и са критериумима унутар протокола за посматрање часа, чек листа и осталих материјала. Методичар, као и наставник — ментор кроз дискусију са студентом проверава: *Да ли је сугенити јасно што је у плану часа било добро? Да ли је јасно што у плану часа треба поправити и зашто? Да ли је јасно на који начин то треба урадити?*¹

Код планирања, као и након реализоване праксе евалуација обухвата следеће критеријуме и питања:

- Шта је био циљ ове активности?
- Колико је активност усмерена на развојност, социјализацију и интеграцију детета?
- Који су били очекивани исходи у односу циљеве и њихова оствареност? Која знања, вештине и ставове у домену комуникације и стваралаштва смо развијали код ученика у односу на садржај?
- Који су били предуслови за учење, како смо их повезали и активирали претходна знања?
- Да ли смо развијали и друге компетенције - знања из других предмета, интеркултурална компетенција...?
- Да ли смо применили принцип интердисциплинарности и проблемски приступ?
- Да ли смо применили индивидуализацију у односу на специфичности сваког детета?
- Да ли смо одредили адекватне методе и облике рада?
- Које материјале и средства смо укључили?
- Којим активностима смо омогућили учење овог садржаја?
- Који су то мотивациони фактори који су покренули децу на комуникацију и стваралачки процес (искуство+доживљај)?
- На који начин смо обезбедили подршку, демократичност и усмереност активности на дете?
- Да ли смо обезбедили амбијент у коме се дешава игра, учење и стваралачки процес?
- Да ли активност омогућава интеграцију социјалног, образовног и културног контекста школе/вртића?
- Да ли је у приступу студента-будућег наставника видљив плурализам, флексибилност и рефлексивност?
- Како смо идентификовали и вредновали креативност?"

¹ Концепт методичке и школске праксе је инспирисан савременим приступом у образовању наставника који је развијан у оквиру Пројекта Развојница у Србији, 2013—2015.

2.3.2.a. Прилози за наставнике и студенте — структурирани протоколи, евалуационе листе и критеријуми за посматрање реализације ликовних активности у оквиру студентске праксе

Студент (смер, индекс, година):	Тема рада (шифра):	Датум и место одбране:
Критеријуми	Шта је било добро?	Препоруке за побољшање
Стил излагања: <ul style="list-style-type: none"> • подстиче интерсовање публике и укључује их у дискусију; поставља проблем питања; • комбинује фактографско излагање (чињенице) и аналитичко (живописно, сликовито, обојено емоцијама); • објашњавањем активира и усмерава пажњу на оно што је битно у раду; систематична и логична структура излагања; • делује мотивационо на психологију слушаоца. 		
Јасноћа и динамика излагања: <ul style="list-style-type: none"> • (монотono и неразговорно диманично и разговорно); • користи јасан и разговоран говор; • усклађена динамика говора (ни пребрзо, ни преспоро). 		
Егзактност излагања : <ul style="list-style-type: none"> • истиче кључне појмове и проблем; • појашњава и расветљава проблем; • указује на логичку повезаност и законитости; • издваја и акцентује битне елемете проблема. 		
Временска артикулација: увод, разрада, закључак (15-20 минута)		
Квалитет визуелне презентације: <ul style="list-style-type: none"> • репрезентативне илустрације у функцији излагања; • адекватан број кључних појмова; • креативан приступ визуелном идентитету презентације; • усклађеност елемента презентације. • 		
Усмена одбрана (ЕСПБ)	Визуелна презентација (ЕСПБ)	Σ

Чек листа за анализу методичке припреме/плана часа

1.	ЦИЉЕВИ И ИСХОДИ - Студент показује разумевање циљева/ исхода и планира их у складу са основним концептом наставног предмета/теме/јединице	Шта је добро?	Предлози за побољшање
1.1.	циљеви часа су јасно формулисани		
1.2.	исходи часа су јасно формулисани и у складу су са предвиђеним циљевима часа		
1.3.	исходи су изводљиви с обзиром на претходна знања, вештине и индивидуалне способности ученика		
2.	САДРЖАЈИ - Студент показује разумевање садржаја и концепата наставног предмета и повезује их са циљевима, активностима и исходима	Шта је добро?	Предлози за побољшање
2.1.	садржај лекције је у складу са постављеним циљевима, исходима и предвиђеним активностима		
2.2.	планира адекватан број кључних појмова и обим садржаја тако да може успешно да га обради за планирано време		
3.	ПРЕДУСЛОВИ ЗА УЧЕЊЕ - Студент планира предуслове за учење, повезивање с претходним знањима, активирање претходних знања и мотивацију	Шта је добро?	Предлози за побољшање
3.1.	повезује наставне садржаје са претходним знањем, примерима из свакодневног живота, искуством ученика и другим наставним областима		
3.2.	планира методе и активности које омоћућавају ученицима да бирају сопствене стратегије и поступке за решавање проблема и примену техника учења током часа		
3.3.	предвиђа примену техника и активности које сазнајно и емоционално ангажују ученике и које су прилагођене индивидуалним карактеристикама ученика и стиливима учења		
4.	ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОЦЕСА УЧЕЊА - Студент планира и прилагођава методологију поучавања и учења образовно-васпитним потребама ученика, циљевима, садржајима, активностима и исходима учења	Шта је добро?	Предлози за побољшање
4.1.	планира различите облике рада који су ефикасни у односу на циљ, садржаје, активности и исходе часа		
4.2.	конципира домаће задатке који подстичу ученике на продубљивање теме (<i>самосталан и тимски рад, истраживачки рад, рад на пројектима, коришћење различитих извора и долажење до креативних решења</i>)		
4.3.	планира и прилагођава захтеве, упутства и темпо рада индивидуалним карактеристикама ученика и стиливима учења		

4.4.	планира методе, облике рада и активности којима се код ученика подстиче кооперативност, иницијатива и акција, отвореност и плурализам		
4.5.	планира ток активности и сопствено ангажовање у процесу рада које подразумева његово активно учешће у складу са наставном ситуацијом (<i>кретање у учионици, обилазак и подршка ученицима који траже помоћ, подстицање мање активних ученика, кооперативност</i>)		
4.6.	планира активности и материјале којима ангажује пажњу, лична интересовања и ангажовање ученика и подстиче радозналост, оригиналне, необичне идеје и дивергентне приступе проблему		
4.7.	предвиђа се ефикасно коришћење времена на часу за све фазе рада – увод, активност, сумирање и објашњавање смисла домаћег задатка и начина његове израде		
5.	МАТЕРИЈАЛИ - <i>Студент планира материјале који су у складу са циљевима, садржајем и активностима</i>	Шта је добро?	Предлози за побољшање
5.1.	предвиђа материјал у складу са циљем, садржајима, активностима и исходима наставне јединице/теме		
5.2.	предвиђа употребу различитих наставних средстава и изворе знања , укључујући и информационо-комуникационе технологије		
5.3.	прилагођава материјале индивидуалним и узрасним карактеристикама ученика и стиливима учења		
6.	ВРЕДНОВАЊЕ - <i>Студент планира аспекте формативног оцењивања који су у функцији даљег учења</i>	Шта је добро?	Предлози за побољшање
6.1.	планира формативно оцењивање и примену различитих метода и поступака праћења, уз јасно појашњавање критеријума оцењивања и давање повратне информације		
6.2.	планира прилике да ученици дају повратне информације о његовом раду и користи те информације за унапређивање сопственог рада		
6.3.	предвиђа проверу остварености циљева и исхода учења и дискусију с ученицима о остварености циљева учења на часу		
6.4.	планира технике вођења педагошке документације о раду и напредовању ученика (портфолио, мапе радова...)		

ЧЕК – ЛИСТА ЗА МЕНТОРЕ: ПОСМАТРАЊЕ ЧАСОВА ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ/УМЕТНОСТИ

Испитивач/и: _____

Општина: _____ Школа: _____ Датум: _____

Разред/ одељење: _____ Час у току дана, смена: _____ Број ученика у одељењу _____

Студент/и - факултет, место: _____

1. Име, презиме, бр. индекса, смер: _____

2. Име, презиме, бр. индекса, смер: _____

3. Име, презиме, бр. индекса, смер: _____

НАСТАВНИ САДРЖАЈИ И МОТИВАЦИЈА

1. Ако студент доноси сам средства и материјале навести шта:

2. Студент показује разумевање циљева/исхода и планира их у складу са концептом предмета/теме/јединице:

2.1. **циљеви** часа су јасно формулисани и објашњени ученицима _____ а) да б) не

2.2. **исходи** часа су јасно формулисани и објашњени ученицима _____ а) да б) не

2.3. **исходи** су у складу са предвиђеним циљевима часа _____ а) да б) не

2.4. **исходи** су изводљиви с обзиром на претходна знања, вештине и индивидуалне способности ученика _____ а) да б) не

2.5. **садржаји** наставног часа су повезани с постављеним циљевима, активностима и исходима _____ а) да б) не

2.6. студент на часу планира адекватан број **нових појмова, информација и обим садржаја** _____ а) да б) не

3. Студент на креативан начин у току часа мотивише све ученике: _____ а) да б) не

Опишите кратко како тече мотивација: _____

4. Студент повезује наставне садржаје са претходним знањем и искуством свих ученика: _____ а) да б) не

5. Студент повезује наставне садржаје са примерима из свакодневног живота, другим областима: _____ а) да б) не

6. Студент примењује садржаје, методе, технике учења и типове активности које:

6.1. омогућавају ученицима да бирају сопствене стратегије и поступке за решавање проблема _____ а) да б) не

6.2. ангажују пажњу, лична интересовања и омогућавају ангажовање ученика _____ а) да б) не

6.3. су прилагођене индивидуалним карактеристикама ученика и стилевима учења _____ а) да б) не

6.4. код ученика подстичу радозналост, оригиналне идеје и дивергентне приступе проблему _____ а) да б) не

7. Студент примењује проблемски приступ у настави:

7.1. откривачку и проблемску методу _____ а) да б) не

7.2. истраживачке задатке у настави _____ а) да б) не

7.3. проблем питања _____ а) да б) не

7.4. дискусију, размену мишљења, доживљаја _____ а) да б) не

остало: _____

7.5. различите начине и стратегије решавања проблема / израде задатака _____ а) да б) не

7.6. домаће задатке који подстичу ученике на продубљивање теме _____ а) да б) не

8. У току часа ученици (заокружи један од понуђених одговора):

а) расправљају о садржајима, начинима рада и износе своја мишљења и доживљаја

б) само раде оно што им је речено

в) остало: _____

9. Студент излаже у учионици или холу школе ликовне радове и продукте (заокружи један од понуђених одговора):

а) само успешне радове појединих ученика

в) остало: _____

б) радове сваког ученика

МЕТОДИКА РАДА И ПРИМЕНА ДИФЕРЕНЦИРАНОГ И ИНДИВИДУАЛИЗОВАНОГ ПРИСТУПА

10. Студент планира и прилагођава индивидуалним карактеристикама ученика и стилевима учења:

- а) садржаје _____ а) да б) не д) активности _____ а) да б) не ж) упутства _____ а) да б) не
б) облике рада _____ а) да б) не ђ) материјале _____ а) да б) не з) темпо рада _____ а) да б) не
в) методе _____ а) да б) не е) захтеве _____ а) да б) не и) евалуацију _____ а) да б) не
г) корелацију _____ а) да б) не

11. Студент ефикасно користи време на часу и заступљене су све фазе рада:

- а) увод _____ а) да б) не г) сумирање/евалуација _____ а) да б) не
б) мотивација _____ а) да б) не д) објашњавање смисла домаћег задатка и
в) активност _____ а) да б) не начина израде _____ а) да б) не

12. Студент је у процесу рада користи и показује:

- а) иницијативу _____ а) да б) не г) правичан однос према свим ученицима _____ а) да б) не
б) кооперативност _____ а) да б) не д) емпатију _____ а) да б) не
в) отвореност _____ а) да б) не ђ) разумевање и толеранцију _____ а) да б) не
е) остало: _____

13. Доминантни облици рада су (заокружи један од понуђених одговора):

- а) фронтални рад са целим одељењем, са истим упутствима и радним задатком
б) рад у паровима или групама, са истим радним задатком
в) индивидуални рад ученика са истим радним задатком
г) индивидуализовани рад, при чему сваки ученик или група, ради према својој замисли и својим темпом

14. Према ученицима студент се односи (заокружи један од понуђених одговора):

- а) ауторитативно (све се ради по његовој замисли и инструкцијама)
б) храбри, мотивише, подстиче иницијативу и стваралаштво
в) није претерано заинтересован за наставу и активност ученика

15. Студент "недисциплиноване" ученике (заокружи један од понуђених одговора):

- а) опомиње да се смире или кажњава
в) индивидуално им помаже у раду и мотивише
г) мења им задатак који је њима занимљив и прилагођен

д) остало: _____

16. Студент се ангажује у процесу на следећи начин:

- а) активно учествује _____ а) да б) не г) подстиче мање активне ученике _____ а) да б) не
б) креће се у учионици _____ а) да б) не д) подстиче ученике на сарадњу _____ а) да б) не
в) обилази све ученике и индивидуално помаже _____ а) да б) не ђ) охрабрује оригиналност и одступање од рутине а) да б) не
е) остало: _____

ЕВАЛУАЦИЈА И ВРЕДНОВАЊЕ У НАСТАВИ ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ/УМЕТНОСТИ

17. На часу студент ствара амбијент (заокружи један од понуђених одговора):

- а) кооперативности (сарадње) в) индивидуалистички (свако ради сам за себе)
б) такмичења и ривалства остало: _____

18. Студент ученицима даје повратне информације које су (заокружи један од понуђених одговора):

- а) стереотипне и површне г) јасне, конкретне и афирмативне, са препорукама за
б) нејасне и конфузне унапређење
в) дискриминативне и инхибирајуће

19. Процењивање ученичких радова извршено је (заокружи један од понуђених одговора):

- а) истицањем само најбољих радова д) остало: _____
б) анализом само неуспешних радова _____
г) равноправним учешћем ученика и наставника у _____
коментарисању различитих типова радова и приступа _____

20. Студент ученицима даје јасно образложење критеријума оцењивања: _____ а) да б) не

31. Студент даје могућност ученицима да:

- а.) дискутују о остварености циљева учења на часу _____ а) да б) не
б) дају повратне информације о његовом раду _____ а) да б) не
в) преиспитују своју одлуку и спреман је да је промени _____ а) да б) не

2.3.3. Смернице у пракси евалуације ученичких постигнућа — процењивање и вредновање дечјих ликовних радова

Ликовни кабинети треба да буде место суверено ригидном школском систему, где је свако дете слободно да буде оно што јесте, да изрази своје мисли и осећања без цензуре, где оно само може да вреднује својствени најредак, без намећања критеријума оцењивања.

Виктор Левенфелд, 1975.

Оцењивање често не представља толико добру мотивацију за ученике. Ученик треба да буде укључен у ликовне активности тако да их осећа искрено као своје, и тек тада можемо очекивати да ће бити способан да се отвори ка наставнику и осталима за савете, процењивање и вредновање његовог рада, при чему тада иницијатива суштински креће од ученика лично. Ликовна уметност не може бити испланирана унапред са очекиваним резултатима, као што је то на пример у математици. Ликовна култура у школи не треба да буде само класичан наставни програм, она треба да буде концепт. Оно што ученик ради не треба да буде коначно, јер отворени и активан програм треба да омогућује ученицима да се укључе и учествују у сваком тренутку, да постану удубљени у ликовну активност, да истражују својства одређених врста изражавања, без забринутости за оцене и критеријуме које би требало да задовоље за високу оцену. Узимајући у обзир да овакви захтеви долазе у колизију са захтевима испуњавања стандарда у савременој школи, на наставнику је тажак задатак да успостави равнотежу између ова два, чини се веома удаљена и конфронтирајућа захтева. Зато програм и стандарди треба да буду основа и смерница, али не и коначан циљ у њиховом остваривању, већ дечје напредовање и целовити развој који је у центру интересовања наставника, школе, па и читавог система, како образовног, тако и заједнице у целини.

Проблеми у оцењивању који се тичу наставника као што су:

- Субјективистички приступ и развијање сопствених система вредновања постигнућа ученика, односно значења оцене (на пример јединица као казна за лоше понашање).
- Етикетирање ученика оценама као „добре“ и „лоше“ деце (у ликовном васпитању и образовању можемо да наиђемо на поделу ученика на „талентовану“ и „неталентовану“).
- Оцењивање на основу општег успеха или успеха у другим областима; „симпатије“ и „антипатије“ наставника према појединим ученицима и сличн.
- Упркос знањима из методике ликовног васпитања и образовања, дугогодишњим искуствима у настави, наставници често упадају у замке субјективног процењивања ликовних продуката ученика и неретко се високо вреднују радови који се наставнику лично допадају, односно задовољавају субјективне критеријуме, и обратно.
- Уредност и прецизност су често фаворизовани, док ученици која сликају слободно и експресивно, добијају лоше оцене. Постоји и друга крајност, у којој наставник случајна искривљења која се појављују на радовима ученика поистовећују са трендовима у савременој уметности и вреднују их као успешне, иако ученик није свестан свога продукта. Оба наведена приступа су погрешна и бесмислена за ученике.
- Наставници често вреднују финални продукт, а да се при томе не прати активност ученика у процесу његовог ликовног изражавања. В. Левенфелд истиче да је то штетно за ученике, јер се његова пажња скреће са креативности на бригу о цртежу као таквом, што је обесхрабрује за оне ученике који себе тек почињу да откривају кроз креативан процес, али не успевају да изнесу свој рад до краја.
- Наставник понекад несвесно намеће своје критеријуме за вредновање дечјих радова, стављајући нагласак на уредност, јасне контуре и «реалне» боје, спољашњу сличност објеката, њихов стандардни распоред и сл. То значи да ће слабије бити вредновани радови који одступају од његових очекивања, што се врло неповољно одражава на дечје стваралаштво и негује конформизам.

Препоруке за вредновање и оцењивање у настави ликовне културе су следеће:

Када се анализирају продукти дечјег ликовног стваралаштва мање је важно шта они представљају, него како ученици то чине. За ученика није од примарног значаја тзв. «објективна», већ субјективна стварност, која је то постала јер је оно у њу унело своју интерпретацију околног света и сопствене неспутане маштарије, своје тежње, жеље, унутрашње конфликте, реакције и емоције, којих се не стиди и не скрива их.

- Ако је ученик уложио труд у своје изражавање, ако је задовољан оним што је направио и види смисао у ономе што то представља, заслужује сваку подршку и признање учитеља, без обзира на то како то њему „објективно“ изгледа. Уколико је активност била спонтана, интензивна и искрена, ако је ученик унео целог себе у њу и обављао је на највишем нивоу својих могућности (ангажујући при томе своја чула, емоције способности и искуство), онда од њега не треба тражити ништа више. Таква активност ће бити гаранција и за развојне ефекте који неће изостати, иако не морају бити видљиви у тренутку њеног обављања.
- У процесу изражавања и стварања нема тачних нити погрешних поступака, ништа се не мора, нити постоји обавеза да оно што се направи треба да задовољи укус наставника.
- Сваког ученика треба третирати као јединствену личност која се развија, која се испољава у свој својој сложености кроз продукте стваралаштва, због чега критеријуми њиховог процењивања не могу бити само естетски. Зато су важнији утицаји сâмог процеса стваралаштва на развој ученикове личности, него његови производи сами за себе.
- И поред тога што су развојне карактеристике и васпитно-образовни задаци за одређени узраст ученика полазне основе, њихово стваралачко изражавање и њихове продукте има смисла процењивати само ако се у обзир узме сваки поједини ученик као личност, као и субјективно значење које за њега има оно што је створило.
- Естетски критеријуми и техничка савршеност рада треба да буду у другом плану, већ је значајно шта рад представља за ученика и тако га треба тумачити и вредновати. Много је важније колико у раду има искрености и пуноће израза, емоционалног набоја, труда, трагања. За ученика није од примарног значаја такозвана „објективна“, већ субјективна стварност, која је то постала јер је ученик у њу унео своју интерпретацију околног света и сопствене неспутане маштарије, своје тежње, жеље, унутрашње конфликте, реакције и емоције, којих се не стиди и не скрива их.
- Напредовање ученика у стваралачком изразу има смисла процењивати првенствено у односу на његове дотадашње радове, што значи да је ученик критеријум сâм себи, а не критеријуми добијени уопштавањем узрасних просека, којима се занемарују његова посебност, специфичне карактеристике личности, аутентичне потребе и јединствени потенцијали које сваки човек носи у себи. Овакав приступ оправдава се чињеницом да међу ученицима постоје огромне разлике, како међу појединцима, тако и у развоју сваког од њих, да постоје значајне варијације у узрасту на којем досежу поједине стадијуме, а продукти изражавања се често доста разликују и код једног ученика на разним стадијумима његовог развоја.
- За успешно процењивање ликовног стваралаштва у први план треба ставити стваралачки процес, којим се дошло до неког продукта, који је зависио од маште и инвентивности ученика, и труда и преданости, довитљивости и спретности, што је све важније него коначни резултат.
- Ученичке радове не треба процењивати критеријумима за стваралаштво одраслих, нити сматрати да је подршка развоју непосредно утицање на ученике да њихови радови имају више показатеља карактеристичних за ликовне продукте одраслих. Треба прихватити чињеницу да се ликовни израз ученика на овом узрасту битно разликује од ликовног стваралаштва одрасле особе и по остварењима и по мотивима бављења овом активношћу. Ученици треба да напредују према сопственом темпу, склоностима, способностима и потребама. Стадијуми нису толико значајнији као показатељ законитог редоследа развоја ликовног израза, већ више као одреднице брзине њиховог пролажења.

- Наставник треба да се одрекне улоге судије и пороте у питањима стваралаштва и омогући ученицима да, без страха да ће у нечему погрешити, или га разочарати, изражавају своје замисли у складу са својим потребама, намерама и могућностима.
- Након оцењивања треба упознати ученика са аспектима оцене, шта је у раду било добро, шта би се могло побољшати и обавезно охрабрити ученика како би могао да напредује у наредним фазама учења, првенствено стварањем услова и подстицаја за даље напредовање ученика.
- У први план ставити успехе и постигнућа како би ученици били мотивисани за даљи рад. Сваком ученику треба указати на позитивне стране његовог рада и дати препоруке како да их даље да га унапређује.
- Ученици морају бити упознати са циљевима и исходима учења да би им били јаснији и критеријуми вредновања постигнућа (ЗВКОВ 2013).

Оцењивање у школи се верификује оценама које представљају однос између онога што се жели и онога што је постигнуто. Оцена може бити дефинисана нормативима и верификована нумерички, као и формативна кроз посматрање и вођење белешки о напредовању ученика, формирање портфолија са продуктима рада и слично.

Нумеричко оцењивање представља класификацију резултата, при чему свака оцена има своју симболичку вредност која дефинише ниво знања способности ученика. То није само технички поступак, већ има и веома изражен етички карактер због доношења судова о ученику и његовим способностима. Оцена може бити и јак мотивациони фактор, као и показатељ како постигнућа ученика тако и резултата рада наставника. Уз уважавање индивидуалних и развојних могућности ученика, утицаја окружења у коме ученик одраста, аутентичности његовог ликовног израза нормативи за оцењивање су следећи:

1. посвећеност раду, уложени труд и активност на часу;
2. ниво усвојености садржаја наставне јединице у складу да индивидуалним способностима ученика и развојем одређених компетенција;
3. ниво креативности ученика (продуктивност, флексибилност, оригиналност) који се огледа кроз резултате стваралачког процеса.

„Ако је дете уложило труд у своје изражавање, ако је задовољно оним што је направило и види смисао у ономе што то представља, заслужује сваку подршку и признање одраслог, без обзира како то њему 'објективно' изгледа. Уколико је активност била спонтана, интензивна и искрена, ако је дете унело целог себе у њу и обављало је на највишем нивоу својих могућности (ангажујући при томе своја чула, емоције способности и искуство), онда од њега не треба тражити ништа више. Таква активност ће бити гаранција и за развојне ефекте који неће изостати, иако не морају бити видљиви у тренутку њеног обављања” (Каменов 2006, навод: Филиповић, 2014).

Аска и Вук — илустрација њриче, темпера, девојчица 12. година, ликовни педагог МА Милица Војводић, 2015.

Како препознајемо таленат?

„Неталентоване деце нема и свако дете је у стању да се изражава стваралачки на свом нивоу, уколико на то буде на одговарајући начин подстакнуто и охрабрено.“

Академик Емил Каменов, 2006.

III ПОГЛАВЉЕ

МЕТОДИЧКИ ЕГЗЕМПЛАРИ
ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

МЕТОДИЧКИ ЕГЗЕМПЛАРИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

У наставку поглавља приказани су различити методички концепти и приступи у решавању ликовних проблема и реализацији ликовних активности у конкретној пракси. Радови су настали у оквиру методичке праксе студента Факултета ликовних уметности у Београду, као и студента Факултета примењених уметности у Београду. Концепти ликовних задатака, планови часова и њихова реализација су осмишљавани и развијани у сарадњи са професором методике на факултету, у оквиру предмета методичка пракса. Приказани су примери ликовних активности и пројеката у средњим и основним школама, затим, у установама за децу без родитељског старања и установе за децу са сметњама у развоју, као и евалуација методичке праксе и организација изложби дечјег ликовног стваралаштва.

1. ИЗРАДА СЦЕНАРИЈА ЗА ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ - ШТА СВЕ ПЛАНИРАМО?
2. ПРИМЕР СЦЕНАРИЈА/ ПЛАНА ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ
3. ПРЕГЛЕД ЛИКОВНИХ АКТИВНОСТИ У ОКВИРУ МЕТОДИЧКЕ ПРАКСЕ
4. ЕВАЛУАЦИЈА МЕТОДИЧКЕ ПРАКСЕ
5. ИЗЛОЖБЕ ДЕЧЈЕГ ЛИКОВНОГ СТВАРАЛАШТВА

3.1. ИЗРАДА СЦЕНАРИЈА ЗА ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ - ШТА СВЕ ПЛАНИРАМО?

3.1.1. Шта све планирамо за час?

Планира се на основу програмских садржаја које треба увек схватити као основну оријентацију и која се прилагођава одређеној средини у најширем смислу речи и конкретној васпитно-образовној групи за коју се планира. Планирање обухвата три кључна елемента:

- **шта ће се реализовати на часу** (садржаји),
- **како ће се реализовати час** (дидактичко-методички аспект) и
- **које ће исходе процес обухватити** (које се компетенције ученика развијају).

Кључни елементи часа који су међусобно повезани и условљени јесу:

Циљеви и исходи произилазе из основног циља васпитно-образовног рада у настави ликовне културе, а то је подстицање и развијање учениковог стваралачког мишљења и деловања у складу с хуманистичким опредељењем друштва и карактером овог наставног предмета.

Наставна тема је област или целина која се изучава, а предвиђена је програмом наставног предмета Ликовна култура за основну и средњу школу. Она у себи носи суштину одређеног поља које се обрађује, а које има своје специфичности и законитости као наставна целина.

Наставна јединица или **лекција** јесте део одређене наставне теме која се бави конкретним и специфичним ликовним проблемом. У њу је уграђена ликовна тема или ликовни проблем који обухвата садржаје за теоријско и практично решавање, дефинисане појмовима кључним за ту област.

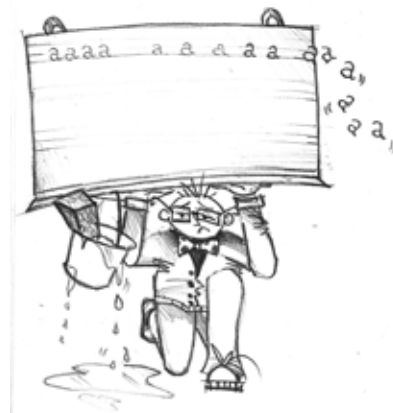
Кључни појмови су основни појмови унутар лекције или наставне теме које ученик треба да усвоји на часу и примењује у самосталном стваралачком изражавању.

Ликовна активност садржи мотивационе елементе за практично решавање ликовног проблема, поставља се кроз више ликовних тема које предлаже наставник, а ученик самостално бира једну од њих, тј. бира сопствени мотив који ће ликовно реализовати на одређену тему.

Тип часа одређује и врсту активности коју наставник планира часа у складу с дидактичким захтевима организације наставе. Основни типови часа јесу: *обрада трагике* – час увођења у нову област и преношења нових знања и вештина, тј. учење као прва фаза креативног процеса; *пракћичан рад* – час утврђивања знања, развијања и усавршавања способности и умешности, тј. реализације креативне идеје кроз стваралачки рад и игру; *процена резултата* – час провере теоријских знања и практичних вештина из области ликовних техника и материјала, теорије уметности и уметничког наслеђа, процењивања резултата из одређене наставне целине које подразумева формативно и сумарно оцењивање.

Методе у ликовном васпитању и образовању су најчешће: вербално-текстуална метода, показивачка метода, метода сазнавања кроз праксу, откривачка и проблемска метода. Назива се још и метода учења путем открића.

Облици рада представљају организацију и начин активности актера у настави – ученика и наставника. Основни облици рада јесу: *фронћални*, *индивидуални*, *грућни рад*, *рад у паровима* или *ћимски рад*, као и *домаћи рад*, *ваннастћавне активностћи*, *екскурзије*, *ликовне колоније*, *радионице*...

Место извођења наставе ликовне културе може бити школска учионица или кабинет који је посебно опремљен. У договору са управом школе наставу је могуће реализовати и у природи, институцијама културе, образовним центрима и другим местима која подржавају програме ликовног васпитања и образовања деце и младих.

Ликовно подручје/медиј, технике и материјали у настави ликовне културе су: цртање, сликање, графика, вајање и обликовање различитог материјала, примењена уметност, дизајн, визуелно-кинетички медији (филм, телевизија) и естетско процењивање. Важно је за сваки час одредити једно или више ликовних подручја.

Средства, литература и остали извори подразумевају техничка средства, опрему, литературу и примере/репродукције уметничких дела, и као наставна средства омогућавају бољу реализацију конкретног часа ликовне културе. *Техничка средства* су пројектор за слајдове, компјутер и видео-бим, телевизор, ДВД-плејер, музички плејер... *Опrema* у настави ликовне културе прилагођена је потребама конкретних наставних садржаја: сандук за глину, керамичка пећ, графичка преса, разбој за таписерије, модели за рад по природи, тканине и драперије, разноврсни предмети за посматрање, различити узорци (амбалажа, знаци, нацрти...), зидне слике, плакати (валерска скала, боја...), фотографије, колекције ученичких ликовних радова... *Литература* за ученике и наставнике јесу уџбенички комплет и приручник, енциклопедије, монографије и остала стручна литература о садржајима који се обрађују, као и интернет информације, виртуелне монографије, софтвери и слично. *Репродукције уметничких дела* користе се за илустрацију, мотивацију или демонстрацију и треба да буду у функцији остваривања циљева и задатака часа, али и у складу с развојним (узрасним) могућностима ученика да прими садржај уметничког дела.

Организација процеса учења

Претходна ситуација подразумева дефинисање свих претходно научених елемената који утичу на конципирање и решавање конкретног ликовног проблема, на пример претходна знања, вештине и искуства ученика. Сагледавање претходне ситуације за наставника је важно као полазиште за оптимизовање захтева у процесу учења, при чему се узима у обзир претходно знање ученика и његово лично искуство.

Мотивација ученика је индивидуални процес. Ученик који показује знаке инхибираности у ликовном изражавању или недостатак самопоуздања наставник не може подстаћи ако свој рад своди на давање инструкција. Мотивациони фактори у настави ликовне културе могу бити: лични мотиви, мотивација кроз игру, развојне и индивидуалне могућности, комуникација, ликовне теме, окружење...

Артикулација часа се састоји из уводног дела, главног дела и завршног дела часа. *Уводни део* часа посвећен је следећим процесима: подсећању ученика на претходно градиво и активирање знања, упознавање с новим садржајима, циљевима часа, кључним појмовима, активностима и исходима. *Главни део* часа подразумева комплементарну активност наставника и ученика. У зависности од типа часа, главни део посвећен је учењу нових садржаја, интеракцији и практичној примени усвојених знања. *Завршни део* часа најчешће је посвећен евалуацији, која подразумева дискусију, критичку анализу, процењивање и вредновање резултата. У овом делу часа неопходно је информисати ученике о наредним активностима, као и о домаћим задацима које ученици могу реализовати ван школе.

Евалуација и формативно оцењивање је сложен процес. Оно што ученик ради не треба да буде коначно, јер активан програм мора да му омогући да се укључи и учествује у сваком тренутку, да постане удубљен у ликовну активност, да истражује својства одређених врста изражавања, без забринутости за оцене и критеријуме које би требало да задовољи за високу оцену. Сваког ученика треба третирати као јединствену личност која се развија, која се испољава у свој својој сложености кроз продукте стваралаштва, због чега критеријуми њиховог процењивања не могу бити само естетски. Зато су важнији утицаји самог процеса стваралаштва на развој ученикове личности него његови производи сами за себе.

3.1.1.a. Пример структурираног формулара за писање методичке припреме/плана часа

Студент (година, број индекса, одсек):			
Школа:		Разред/одељење:	
Наставни предмет:			
Присуство студента на часу који држи наставник/ментор (тема/јединица):		Датум:	Потпис наставника/ментора:
Наставна целина/јединица:			
Коментар наставника/ментора:			
Потпис наставника/ментора:		Датум/и реализације часа студената:	

МЕТОДИЧКА ПРИПРЕМА / ПЛАН ЧАСА	
наставна тема	
наставна јединица	
кључни појмови	
ликовна активност	
циљ часа	
исходи	
образовни стандарди	
тип часа	
облици рада	
методе	
корелација	
место извођења наставе	
ликовно подручје/медиј	
технике и материјали	
средства, литература и остали извори	

ТОК АКТИВНОСТИ		
претходна ситуација		Индивидуализација (потребе прилагођавања)
мотивација		
артикулација	Уводни део часа: (минута)	
	Главни део часа: (минута)	
	Завршни део часа: (минута)	
евалуација	Начин праћења ученичких постигнућа и давања повратне информације (наставник/ученик) на резултате учења – формативно оцењивање	
	Самопроцена наставника и препоруке за побољшање часа	
педагошка документација	Портфолио/ ликовна мапа и прилози (продукти, фотографије часа, филмски запис процеса рада на часу...)	

3.2. ПРИМЕРИ СЦЕНАРИЈА/ ПЛАНА ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ

ПЛАН АКТИВНОСТИ – проблемски приступ

Основна школа	Други разред
тема	ОБЛИК И ПРОСТОР
Ликовни проблем	Компоновање облика у простору
кључни појмови	облик / боја / простор / композиција / комбиноване ликовне технике
ликовна активност	„Водени свет“
Циљ активности	Усвајање, разумевање и примена знања и вештина везаних за компоновање облика у простору и примену техника и материјала кроз истраживање, откривање и креирање у самосталном ликовном изражавању.
исходи	Ученик у складу са узрастим и индивидуалним могућностима:
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ именује и описује појам и значење ликовних елемената – облик, простор, кретање; ✓ посматра и уочава појам просторних односа; ✓ наводи примере облика из окружења и тумачи их; ✓ открива и препознаје појам просторних односа, упоређује одговоре и анализира значења; ✓ примењује стечена знања у решавању проблемских задатака; ✓ показује сензитивност за одређене облике и представу кретања у простору у уметничким делима; ✓ самостално примењује ликовне технике и материјале на нов и неуобичајен начин; ✓ експериментише и истражује изражајне могућности различитих материјала; ✓ машта, осмишљава и ствара оригиналне идеје, креативна решења у ликовном раду; ✓ комуницира ликовним медијима, спонтано изражава мисли и осећања; ✓ показује инвентивност кроз изражавање нових ликовних односа; ✓ показује радозналост, поставља питања, дискутује и изражава ставове у односу на тему/ликовни проблем; ✓ процењује сопствени рад и радове других, аргументује своје ставове и поступке, објашњава процедуре и значења; ✓ повезује стечена знања са осталим васпитно-образовним садржајима; ✓ тумачи и доживљава уметничка дела на свој начин; ✓ развија стратегије проналажења разних решења проблема; ✓ проналази необичне, смешне, парадоксалне углове посматрања познатих појава.
тип активности	Обрада и практичан рад
облици рада	Фронтални, групни и индивидуални
методе	Вербално-текстуална метода (усмено излагање, дијалог) показивачка метода (демонстрација, илустрација) метода сазнавања кроз праксу (практичан рад) проблемска и откривачка метода
средства	репродукције уметничких дела и дечјих радова, фотографије из природе и урбане средине; уџбеници ликовне културе; интернет извори...
ликовне технике	комбиноване
прибор и материјали	Прибор: дечје маказе, посуда за воду, широке и уске четке, мрежица за фротаж, штапић за гребање и цртеж тушем, сунђер Материјали: самолепљиви колаж у боји, фломастери, темпере, суви и воштани пастел, водене боје, туш, новинска хартија, папири различитих формата...
место извођења	Учионица
корелација:	математика, српски/матерњи језик, свет око нас, физичка култура
Напомене: Ученици реализују ликовни рад у складу са својим индивидуалним могућностима. Не инсистира се на прецизности и уредности као доминантној вредности рада, већ је тежиште на разумевању облика, простора, просторних односа и њихове примене у самосталном ликовном раду.	

Ток активности (90')

уводни део: (30')

- ✓ Ученици су се на претходним часовима ликовне културе упознали и усвојили знања о појмовима **боја, облик и простор**, као и са различитим ликовним техникама и материјалима. У уводном делу наставник их упознаје са планираним активностима коју ће реализовати, припрема радне материјале и дели их ученицима.
- ✓ Наставник подсећа ученике на претходне садржаје везане за појмове облик и простор: „Хајде да се подсетимо – Шта је простор? Какав простор може бити (празан, пун)? Хајде да се подсетимо шта су све облици?“ Ученици **именују и описују** појам простора, облика и врсте облика, **наводе** примере из окружења и **тумаче** их.
- ✓ Наставник наводи ученике да **повезују** претходна знања са новим појмовима: „Као што смо учили, простор је средина у којој се налазе одређени облици. Како све облици могу бити распоређени у простору?“ Наставници дају разноврсне одговоре – горе, доле, испред, иза, свуда око нас...
- ✓ Наставник упућује ученике на задатак у радним листовима (**прилог 1**) и покреће их питањима на **опажање, решавање проблема и дискусију**. Ученици **посматрају** и **уочавају** појам просторних односа на илустрованом примеру и **решавају** проблемски задатак, **упоређују** одговоре и заједнички **анализирају** значења, док наставник координира активношћу. Након разговора и решавања проблема, наставник наставља са излагањем и постављањем проблемске ситуације: „Предмети око нас такође могу бити **распорјеђени** са наше **леве**, или са наше **десне** стране.“ Наставник рукама демонстрира стране у простору.
- ✓ „Сада ћемо се играти кретања у простору. Погледајте следећу слику у радним листовима (**прилог 2**). У овој активности сви ученици ће имати прилику да учествују“. Ученици добију задатак да стану у позицију као на првој слици окренути леђима остатку групе, док су остали у стојећем ставу. Наставник поставља питање: „Ко се налази лево од девојчице, а ко десно?“ Ученици дају одговоре. Наставник даље води ученике мењајући ситуацију: „... и одједном топли јужни ветар поче снажно да дува у десно док се младе стабљике у шуми савијају на ветру!“ Ученици симулирају дување „ветра“ док се група ученика се рукама подигнутим у вис нагиње на десно, па на лево „као да се стабљике њишу на ветру“. Наставник: „Одакле још ветар може да дува?“ Ученици **проналазе необичне, смешне и парадоксалне углове посматрања** познатих појава и њишу се на ветру спонтано као да изненада дува са свих страна... Потом наставник мења улоге, тако да сви ученици постају рибе, које слободно „пливају“ у простору, тако да се сви спонтано крећу у соби. Након игре „разгибавања“ и кретања у простору, ученици решавају задатак у радном листу (**прилог 2**) и **примењују** стечена знања у решавању проблемског задатка.
- ✓ Наставник потом питањима наводи децу да **посматрају** и **уочавају** елементе уметничког дела (**прилог 3**) и фотографије из природе (**прилог 5**). Води се дискусија. Ученици **откривају** и **препознају** појам просторних односа у уметничком делу и облицима у природи на приказаним визуелним примерима. Наставник уводи ученике у ликовни проблем кроз кратко излагање о компоновању облика. Ученици посматрају визуелне примере (**прилог 6** и **прилог 7**), води се дискусија; ученици **размењују** мишљења, ставове и доживљаје у складу са узрасним и индивидуалним могућностима; активно **тумаче** и **доживљавају** уметничка дела на свој начин, **прерађују, допуњују, процењују, показују сензитивност** за одређене облике и представу кретања у простору у уметничким делима.

Главни део: (45')

- ✓ Након богате мотивације наставник прелази на други део активности и уводи ученике у практично решавање ликовног проблема: „Покушајте да замислите предиван подводни свет у коме водена бића **слободно** пливају у **простору** и представите их у свом ликовном раду онако како их ви замишљате, компоњујући линије, боје и облике. Они могу бити распоређени у неком реду и међусобном односу, или слободно компоновани. Користите своја знања, вештине и машту, истражујте, играјте се и стварајте!“
- ✓ Распорјеђује столове тако да ученици могу слободно да се крећу у простору, да комуницирају међусобно, сарађују, размењују идеје и материјале. Ученици и наставник припремају прибор и различите материјале и почињу са радом.
- ✓ Подршком и храбрењем наставник омогућава ученицима да стваралачки приступају ликовном проблему и да развијају више продуктивне него репродуктивне способности. У току рада наставник код ученика подстиче осетљивост за **просторне односе**, затим за **различите облике** и **распоред облика у простору**, као и **за давање смисла** и **значења** свом раду. Храбрује све ученике да буду слободни и оригинални у ликовним решењима која самостално проналазе, без наметања личних естетских критеријума и готових решења. Ученици **маштају, прозводе** и **интерпретирају** разноврсне и оригиналне идеје и **развијају** стратегије проналажења разних решења.

- ✓ Такође, наставник храбри и подстиче ученике да **експериментишу са различитим техникама и материјалима** које су користили на претходним активностима, као на пример фротаж, сликање густим темепрама, лазурно сликање воденим бојама, цртеж тушем, сувим или воштаним пастелима, зграфито и друге, као и да их **комбинују** на нов и неуобичајен начин. Наставник прилази свим ученицима док раде и даје техничку подршку руковањем прибором и материјалима: *«Можете слободно комбиновати и експериментисати са материјалима и начинима њиховог коришћења. Истражујте изражајне могућности материјала, али водите рачуна да се не повредите прибором у току рада!»* Ученици спонтано **испробавају** разне материјале, самостално **примењују** ликовне технике на нов и неуобичајен начин, и **експериментишу** и **истражују** њихове изражајне могућности. Ученици показују **инвентивност** кроз изражавање нових ликовних односа.
- ✓ Док ученици у складу са индивидуалним могућностима **реализују** самостално ликовне радове, наставник их подстиче и бодри, а ученицима који су несигурни, пружа подршку и охрабрује их да верују у своје облике и „искривљења“, и да радови не треба да буду верна копија природе, већ њихов лични доживљај облика из природе и представа облика маште. Учитељ прилагођава захтеве у односу на индивидуалне могућности ученика која су укључена у ИОП. Ученици **комуницирају** ликовним медијима, и искрено и спонтано **изражавају** своје мисли и осећања креативним **коришћењем** ликовног језика.

завршни део: (15`)

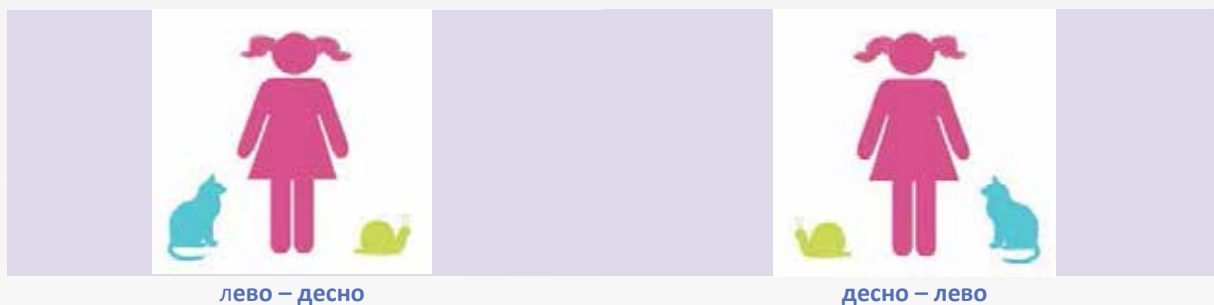
- ✓ Када су завршили, ученици заједно са наставником **анализирају** радове. Наставник подстиче ученике да **процењују** сопствени рад и радове других, да **аргументују** своје ставове и поступке, да **објашњавају** процедуре и значења. Ученици у критичкој анализи **показују** радозналост и склоност да **постављају** питања, да **критикују**, **дискутују** и **изражавају** своје ставове у односу на резултате активности. Наставник похваљује рад и ангажовање сваког ученика, не истиче посебно радове само појединаца, већ тражи вредност у сваком раду и похваљује све ученике како би били мотивисани за даљи рад и слободно изражавање, без страха од грешке.
- ✓ Наставник заједно са ученицима анализира радове са аспекта креативности и оригиналности идеја, доследности у раду, као и примене знања везаних за појмове **компоновања облика у простору** и **примене комбинованих техника и материјала**. Ако ученици на непримерен начин коментаришу радове других, наставник скреће пажњу на то да су сви радови вредни и имају своју лепоту, и да се она огледа управо у различитости идеја и приступа: *„Не морају децо сви исте ствари исто да виде, доживљавају и представљају као ми сами. Понекад се наше идеје, ставови и могућности разликују, али управо је у томе вредност уметности и радост стварања што можемо да будемо другачији, а опет вредни себи и другима. Уметност је комуникација, дељење идеја, ставова, осећања и зато поштујмо оно што су нам други показали у свом раду!“*
- ✓ На крају активности наставник и ученици припремају и излажу све радове на великом пану у учионици или у холу школе. Ако нема довољно места, проналазе се алтернативна решења излагачког простора у школи, јер је важно да сви ученици имају прилику да изложе свој рад. Позивају се и остали наставници и ученици из других одељења да посете изложбу и на кратко „пропутују кроз водена пространства из дечје маште.“ Наставник предлаже ученицима да, ако желе, могу позвати и чланове своје породице и пријатеље да посете њихову изложбу.

ПРИЛОЗИ:

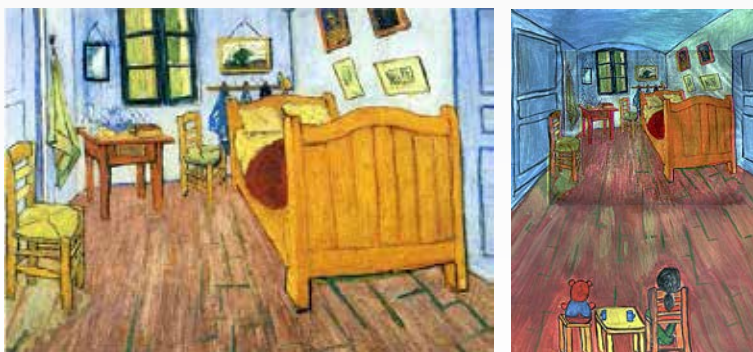
1. Наставник: „Посматрајте приказане геометријске облике, покушајте да уочите просторне односе међу њима и одговорите на питања - Шта је изнад, а шта испод квадрата? Шта је испред, а шта иза круга? Шта је близу, а шта далеко? Линејама повежите понуђене одговоре са одговарајућом сликом и размените одговоре међусобно. Да ли има различитих одговора, питања и дилема?“

2. Наставник: „Пошто смо заједнички утврдили која је наша лева, а која десна страна, на сликама линејама повежите где се налазе пуж и мачка у односу на положај девојчице.“

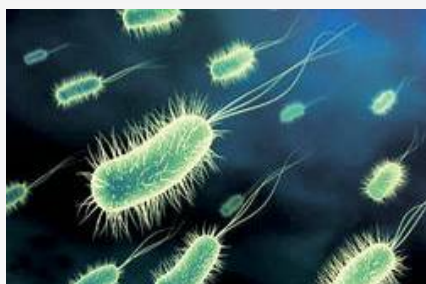

3. Наставник: „Погледајте слику на којој је уметник Ван Гог насликао своју собу. Посматрајте је и покушајте да уочите како су распоређене ствари у уметничковој соби. Шта је горе на зидовима, а шта доле на поду? Шта је близу, а шта далеко? Шта се налази између две столице? Шта се налази на сточићу? Шта је са леве стране собе, шта са десне, а шта у средини?“ „Погледајте сада исту слику на којој су деца додала неке елементе. Покушајте да уочите шта је различито на сликама. Где се налазе додати елементи у односу на прву слику?“

Ван Гог – Уметникова соба

5. Наставnik: „Као што можете опазити, облици могу бити распоређени по неком препознатљивом распореду, али могу бити и слободно разбацани у простору, као на примерима облика у природи у радним листовима – водених бића и микросвета.“

Фотографије са мотивима из биљног и животињског света као средство за инспирацију и мотивацију ученика за решавање конкретних ликовних проблема

6. Наставnik: „Компоновање у ликовној уметности подразумева распоређивање линија, облика, боја, површина и других ликовних елемената уметничког дела на одређени начин. Када уметници приказују облике из природе, њима није важно само да их представе онако како их виде у реалности, већ у свој рад уносе машту и осећања и често распоређују облике не водећи рачуна о неком правилном распореду, већ слободно компонујући. Посматрајте и остале примере ликовних дела и дечјих радова у уџбенику (прилог 6 и прилог 7). Да ли се она разликује од Ван Гогове слике? Како су на њима распоређени облици? Какве технике су уметници користили у свом раду? Која слика ј вама посебно интересантна и зашто? Да ли би сте на њима нешто променили, одузели, додали?“

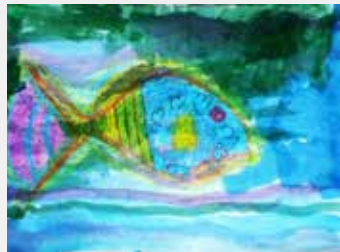
Репродукције уметничких дела разних уметника и епоха, који су реализовани у различитим медијумима

7. Настavnik: „На приказаним ликовним радовима можете да видите како су други ученици на различите начине распоредили облике. Покушајте да уочите и опишете како су облици распоређени на овим радовима? Који рад је вама посебно занимљив и зашто?“

Примери дечјих ликовних радова које наставник користи као примере различитих приступа теми

Изложба ликовних радова ученичка након завршене активности

3.3. ПРЕГЛЕД ЛИКОВНИХ АКТИВНОСТИ У ОКВИРУ МЕТОДИЧКЕ ПРАКСЕ

3.3.1. Примери методичких концепата и приступа студената, професора методике и наставника — ментора у планирању, организацији и реализацији ликовних активности

Треба рећи да нема објективно исправне уметности, као ни правила за уметнички успех, јер правила која су људи створили се константно мењају, а њен значај и функција јесте да представља рефлексију индивидуалног стварања у уметности. Смисао, значај и функција ликовног васпитања и образовања јесте у постепеном увођењу деце у ликовну културу, зависно од њиховог узраста, потреба и индивидуалних могућности, омогућавајући им да кроз ликовно стваралаштво изражавају себе и комуницирају са окружењем (Филиповић и Каменов 2013).

3.3.1.a. Радови ученика средњих школа реализовани у сарадњи са студентима ФЛУ-а и ФПУ-а у оквиру методичке праксе

Наставна целина: Дубока штампа

Наставна јединица: *Шин-коле* (Chine colle, франц.)

Тема/ликовни проблем: Истраживање ликовно-изражајних могућности у графичкој техници *шин-коле*, посебно боје и текстуре као ликовних елемената у графици, као и технике штампања на рафинираној папирној подлози; трагање за аутентичним креативним изразом и комуницирање графичким медијем.

Кључни појмови: *шин-коле*, папир, колаж, текстура, штампа, бојени отисак

Медијуми/технике: графика /*шин-коле*, комбиновани материјали

Исходи: Ученици владају техником *шин-коле*; примењују различите поступке у раду; комбинују ликовне елементе боју и текстуру на креативан начин; експериментишу графичким техникама и истражују начине изражавања у овом медију у складу са личном поетиком.

Студенти: 5-дс2-14-флу, предмет графика, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 3/ЛТ, 2013.

Наставна целина: Графичке технике — *моноџиџија*

Наставна јединица: Композиција

Тема/ликовни проблем: *Моноџиџија* — Компоновање линија и површина у дводимензионалном простору графичком техником једног отиска — монотипијом; истраживање, откривање и креирање у самосталном ликовном изражавању у црно-белом односу.

Кључни појмови: компоновање, линија, површина, монотипија

Медијуми/технике: графика / монотипија

Исходи: Ученици опажају ликовне елементе линија и површина у окружењу и тумаче их; праве ралику између техничког и цртачког приступа у основним графичким техникама; истражују и креирају црно-беле односе површина; процењују и критички дискутују о сопственом раду и радовима других.

Студенти: 2-дс2-14-флу, предмет графика, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 2/ЛТ, 2013.

Наставна целина: Људска фигура

Наставна јединица: Портрет

Тема/ликовни проблем: *Аналићичко сликање йорџреџа* — истраживање површине и текстуре; креативно изражавање у техници колажа.

Кључни појмови: портрет, колаж, површина, текстура

Медијуми/технике: сликање, колаж

Исходи: Ученици истражују различите текстуре и анализирају форму портрета; граде структуру, и волумен техником колажа на креативан начин; експериментишу и трагају за различитим изражајним средствима и приступима кроз анализу портрета и карактеризацију; показују сензитивитет за површину, текстуру, структуру и волумен.

Студенти: 19-дс2-14-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/Т, 2013.

Наставна целина: Моделовање

Наставна јединица: Конкавно-конвексна форма

Тема/ликовни проблем: *Анализа облика кроз приказ крокија у скулптури* — истраживање и анализа конкавно-конвексне форме у скулптури; креирање 3Д форме комбиновањем различитих материјала.

Кључни појмови: облик, кроки, скулптура, анализа форме

Медијуми/технике: вајање / обликовање глине, полуобликованих и отпадних материјала

Исходи: Ученици разумеју, анализирају и истражују могућности креирање скулптуралних форми; примењују знања и различите идеје, на маштовит и креативан начин; користе различите материјале у обликовању и истражују њихове изражајне могућности, посебно за постизање конкавно-конвексних форми у скулптури.

Студенти: 12-дс2-14-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 2/ЛТ, 2013.

Наставна целина: Пропорције

Наставна јединица: Пропорција главе

Тема/ликовни проблем: *Пропорција главе и однос величина облика* — успостављање пропорција главе; анализа и креирање облика, текстуре и простора техником колажа.

Кључни појмови: грчка глава, облик, простор, пропорције, колаж

Медијуми/технике: сликање / колаж, новинска хартија

Исходи: Ученици експериментишу и истражују изражајне могућности ликовне технике колажа у сопственом раду, у оквиру задате теме; примењују знање везано за облик, текстуру, простор и пропорције кроз оригиналне идеје и различите методе у самосталном ликовном раду; развијају аутентични израз и личну поетику у креативном мишљењу и ликовном изражавању идеја, форме и значења.

Студенти: 23-дс2-14-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 4/Т, 2013.

Примери репродукција уметничких дела као инспирација за ликовни рад

Наставна целина: Фигура

Наставна јединица: Покрет

Тема/ликовни проблем: *Анализа њокреџа људској шела кроз њросџор и време* — кроки као брзи цртеж и моделовање маса као вид анализе и истраживање форме људске фигуре; истраживање аутентичног израза и личне поетике кроз 3Д моделовање и стварање основа за савремену уметничку праксу, посебно ону која се базира на перформативности, кинетичности и импровизацији.

Кључни појмови: покрет, фигура, секвенца, кроки, цртежу у скулптури, тело као модел, мултимедија, перформанс

Медијуми/технике: вајање / моделовање глине

Исходи: Ученици примењују ликовне елементе — линију, површину и волумен у креирању 3Д форми; повезују различите појмове из из окружења и обрађују их као садржаје у свом раду; експериментишу са формом и значењима; анализирају и истражују ликовне законитости компоновања и приступа у приказу форме фигуре и покрета фигуре у простору; владају основама процеса брзог вајања и припремног цртања, односно крокија (паралелно спроведеног и у цртежу и у тродимензионалној форми); стварају тродимензионалне форме у складу са контекстом ликовног проблема и личном петиком; процењују и критички анализирају свој рад, као и радове других.

Студенти: 3-дс2-14-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/ЛТ, 2013.

Наставна целина: Људска фигура

Наставна јединица: Контрапост

Кључни појмови: контрапост, покрет, перспектива, композиција

Тема/ликовни проблем: Приказ људске фигури с тежиштем на контрапосту — истраживање законитости композиције и принципа компоновања, посебно равнотеже фигуре и перспективних скраћења.

Исходи: Ученици разумеју покрет и могућности визуелног представљања кроз став фигуре; примењују перспективна скраћења код контрапост става фигуре; примењују стечена знања у решавању различитих проблемских задатака; примењују знања о облицима у простору кроз цртеж фигуре; истражују различите могућности композиције на основу визуелних мотива, односно модела у ставу контрапосто.

Студенти: 8-дс2-14-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 4/Г, 2013.

Примери уметничких дела и фотографије са мотивима из окружења као инспирација за креативан рад

Наставна целина: Облик

Наставна јединица: Светлина и волумен

Тема: *Грчка глава — свећлина и волумен* — моделовање облика према моделу грчке главе ликовно-изражајним средствима као што су линија, површина, волумен и валерске вредности светла и сенке.

Кључни појмови: портрет, композиција, светлост-сенка, валер, волумен

Медијуми/технике: цртање и сликање/ угљен, креда, темпера

Исходи: Ученици опажају валерске односе и тонске вредности на моделу грчке главе и примењују их у приказу волумена облика; анализирају форму и решавају ликовни проблем у складу са личним ликовним изразом.

Студенти: 4-дс2-14-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 2/А, 2013.

Наставна целина: Људска фигура

Наставна јединица: Покрет

Тема/ликовни проблем: *Кроки – људска фигура* — истраживање покрета тела кроз стилизовани кроки цртеж

Кључни појмови: покрет, фигура, кроки

Медијуми/технике: цртање и сликање / угљен, креда

Исходи: Ученици анализирају форму тела, однос маса и покрет фигуре; примењују поступак стилизације у цртежу; решавају ликовни проблем на инвентиван начин; продукују велики број креативних скица фигура; спонтано се изражавају кроз цртачке медијуме.

Студенти: 9-дс2-14-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 4/ЛТ, 2013.

Наставна целина: Конструкција и истицање карактера и покрета

Наставна јединица: Портрет

Тема/ликовни проблем: *Емоције у њојкреићу* — сам концепт задатка нуди мотивацију: познатим примерима уметничких дела сугерисати емоцију гестом, експресијом лица коришћењем ликовно-изражајних средстава на креативан начин; решавање композиције комбиновањем површина, линија, облика различитим ликовним материјалима и техникама.

Медијуми/технике: сликање и мултимедија / темепера, колаж, фотографија

Кључни појмови: портрет, мимика, гест, израз, лик, покрет, површина, линија, уметничко дело, мултимедији

Исходи: Ученици развијају нове концепте интервенцијом на визуелним примерима уметничких дела; креирају радове на основу постојећих ликовних форми; креативно користе материјале у самосталном раду; експериментишу са формом и значењима.

Студенти: 1-дс2-14-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 3/Г, 2013.

Наставна целина: Величина и облик

Наставна јединица: Врсте облика и односи

Тема/ликовни проблем: *Просторни односи и положај облика* — компоновање облика у простору; конструкција површина и облика унутар задатог простора и стилизација

Кључни појмови: облик, величина, композиција, стилизација

Медијуми/технике: цртање и сликање / угљен, колаж, акварел, туш

Исходи: Ученици посматрају, анализирају и истражују карактеристике датог облика из природе - шкољке; стилизују форму и истичу основне карактеристике модела шкољке; истражују изражајне могућности материјала и комбинују их на креативан начин; критички анализирају и вреднују сопствени рад и радове других.

Студент: 2-дс2-10-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 1/Г, 2010.

Наставна целина: Портрет, полуфигура

Наставна јединица: Кроки, рад по живом моделу

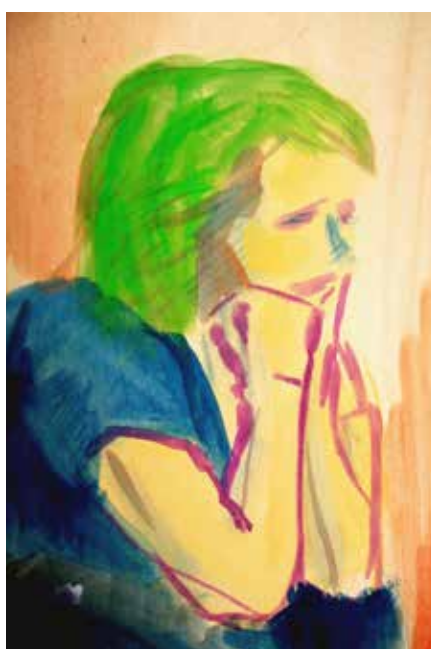
Тема/ликовни проблем: *Порџрејѝ са шакама* — решавање проблематике портрета на слици малог формата масом, површинама, односом боја и валера

Медијуми/технике: цртање и сликање, темере, акварел

Исходи: Ученици посматрају и анализирају визуелне карактеристике модела; решавају ликовни проблем кроз мали формат, као и стилизоване представе модела у форми крокија; развијају вештину цртежа сликарским медијумима и алаткама, посебно цртеж четком и бојом; самостално решавају ликовне проблеме у оквиру задатка, креативним приступом проблему; истражују и експериментишу са формом, бојом и простором; успостављају оригиналне композиционе односе елемената слике; критички анализирају сопствени рад и радове других.

Евалуација студената: У уводном делу часа приказале смо презентацију са репродукције радова различитих уметника како би им дочарале развој портрета кроз историју. Примери које смо одабрале садржали су радове уметника који су ученицима били непознати, што их је заинтересовало а самим тим учинило предавање занимљивим. Следећа два и по часа су била радна, а како је тема била кроки слика (забелешка) портрета временски ограничена на 20 минута, ученици су били подстакнути да искораче из сигурних оквира студије истог и покушају да са што већом слободом у третману искажу свој лични израз. Разговарале смо са ученицима у току рада и охрабривале их да пробају материјале и технике којима се раније нису користили. Последњи час смо искористиле за коментарисање радова у коме су и ученици активно учествовали. Овакав вид дискусије им се допао јер су могли да изразе своје мишљење и недоумице, како о свом раду, тако и о раду својих колега.

Студенти: 6-дс2-12-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, З/ЛТ, 2011.

Наставна целина: Цртање по моделу

Наставна јединица: Мртва природа

Тема/ликовни проблем: *Мали цртеж* — посматрање, анализа и представљање мотива, од миметичке до апстраховане форме кроз цртеж или односе површина

Кључни појмови: облик, линија, површина, стилизација

Медијуми/технике: цртање и сликање / туш

Исходи: Ученици истражују кроз дате медијуме начине представљања мотива (згужвани папир); примењују у раду различита изражајна средства и приступе — цртеж контурном линијом, дефинишу светлосне и текстуалне вредности шрафуrom, успостављају односе површина контрастима светло-тамно; кроз истраживање проналазе и примењују креативна ликовна решења уједно развијајући личну ликовну поетику.

Студенти: 1-дс2-12-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 2/Г, 2011.

Наставна целина: Портрет

Наставна јединица: Транспозиција

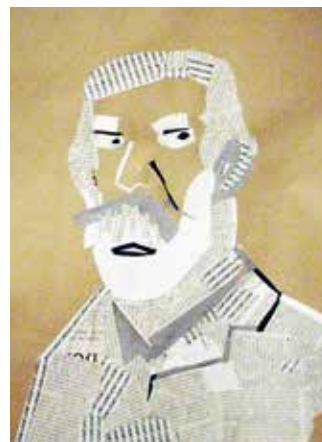
Тема/ликовни проблем: *Транспоноване портрета* — посматрање, анализа и уметничког дела, као мотива за истраживање и транспоноване елемента портрета

Кључни појмови: уметничко дело, облик, линија, површина, стилизација

Медијуми/технике: сликање / колаж

Исходи: Ученици анализирају елементе уметничког дела; поступком стилизације селекују елементе слике и транспонују их у нове ликовне целине; истражују могућности компоновања елемента и транспонованја на основу аутентичног присуа уметника; реструктурирају постојеће елементе и успостављају нове ликовне односе, вредности као и контекст дела.

Студенти: 10-дс2-12-флу, "Школа за дизајн", Београд, 3/Г, 2011.

Наставна целина: Рељеф

Наставна јединица: Врсте рељефа

Тема/ликовни проблем: *Ситна пластика* — врсте рељефа, скраћења и перспектива у рељефу.

Медији/технике: вајање / моделовање глине, ливење и резбање гипса

Кључни појмови: рељеф, ситна пластика, глина

Исходи: Ученици креирају различите врсте рељефа; изражавају се кроз моделовање тродимензионалних форми; самостално се изражавају у глини; примњују различите начине и технике рада; истражују и експериментишу са формом, материјалима и могућностима тродимензионалног обликовања.

Студенти: 10-дс2-13-флу, СШ Уметничка школа, Краљево, 2/УС, 2012.

Наставна целина: Људска фигура

Наставна јединица: Кроки цртеж

Тема/ликовни проблем: Кроки људске фигурице — истраживање људске фигуре, покрета и односа делова према целини.

Медијуми/технике: цртање и сликање / туш

Исходи: Ученици примењују теоријска знања и практичне вештине које су усвојили у области цртежа; примењују кроки форму представљања људске фигуре; самостално истражују и откривају законитости обликовања форме; решавају ликовне проблеме компоновања кроз цртеж, као и комбиноване технике; развијају ликовни језик и кратно се изражавају у техници туша; анализирају, вреднују и изражавају критички став према сопственом раду и радовима других.

Студенти: 12-дс2-12-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/ЛТ, 2011.

Наставна целина: Људска фигура

Наставна јединица: Акт

Тема/ликовни проблем: *Покрећ / сав фигуре*

Кључни појмови: фигура, пропорције, покрет, колаж

Медији/технике: сликање / колаж

Исходи: Ученици опажају и анализирају масу, покрет, став фигуре; на креативан начин примењују технику колажа кроз грађење структура површина и односа маса; комуникацију визуелним средствима на оригиналан начин; критички вреднују сопствени рад и радове других.

Студенти: 7-дс2-13-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 4/ЛТ, 2012.

Наставна целина: Однос величина

Наставна јединица: Пропорције људске фигуре

Тема/ликовни проблем: *Пројорција главе* — истраживање облика и конструисање кроз геометризаацију и однос делова и целине у композицији гипсаног модела главе (модел античке грчке богиње Хигије).

Кључни појмови: пропорција, маса, простор, пблик, површина, визирање

Медијуми/технике: цртање и сликање / колаж, угљен, новинска хартија

Исходи: Ученици уочавају карактеристичне елементе, анализирају их и представљају кроз геометризаацију површина; истражују изражајне могућности материјала, комбинују их на креативан начин; истражују однос маса, волумена, светлости и сенке; изражавају индивидуалност и креативност у приступу теми.

Студенти: 6-дс2-13-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 2/Г, 2012.

Наставна целина: Фигура у простору

Наставна јединица: Супротстављање телесних маса

Тема/ликовни проблем: Положај телесних маса у простору/ Шћа ѿкреће шело?

Кључни појмови: фигура, маса, форма, истраживање

Медији/технике: цртање и сликање/колаж, цртеж тушем

Исходи: Ученици комуницирају ликовним средствима; транспонују перципирано у визуелну форму; култивисано се изражавају кроз мултимедијални приступ и истражују могућности које са собом носи употреба нових технологија; ослобађају се од рутинског, тј. елементе различитих искустава транспонују у нове релације.

Студенти: 8-дс2-13-флу, "СШ Школа за дизајн, Београд, 4/ЛТ, 2012.

Наставна целина: Цртеж

Наставна јединица: Увод у аналитичку студију

Тема/ликовни проблем: *Мали формати* — увод у аналитички цртеж кроз студију малог формата.

Кључни појмови: цртеж, линија, форма, фигура, експеримент, анализа

Медији/технике: цртање и сликање / колаж, цртеж тушем

Исходи: Ученици користе основне ликовне елементе — линију, облик, боју, текстуру у ликовном раду; истражују и примењују различите принципе компоновања као што су величина, пропорција, контраст; експериментичу са формом на оригиналан начин и производе мноштво идеја и приступа у ликовном раду.

Студенти: 11-дс2-13-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 4/ЛТ, 2012.

Наставна целина: Композиција

Наставна јединица: Слободно компоновање

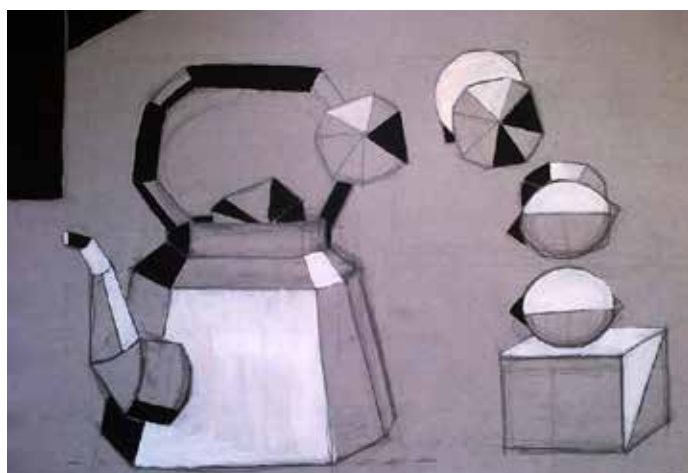
Тема/ликовни проблем: Геометризација у ликовној композицији

Кључни појмови: компоновање, мртва природа, геометризација, стилизација, комбинована техника

Медији/технике: цртање и сликање / графитна оловка, црно-бела темпера

Исходи: Ученици примењују поступак геометризације и стилизације у компоновању елемената слике; слободно и креативно распоређују елементе слике према личном сензибилитету; разумеју и примењују различите и врсте композиције (хоризонтална, пирамидална, дијагонална).

Студенти: 12-дс2-13-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 4/Г, 2012.

Наставна целина: Пропорција главе

Наставна јединица: Портрет

Тема/ликовни проблем: Геометрија —симетрија—иоршреи — истраживање форме портрета и карактеризација кроз геометријско грађење површина.

Кључни појмови: портрет, колаж, валер, површина, кубизам

Медији/технике: сликање/колаж

Исходи: Ученици анализирају пропорције главе; развијају перцепцију и естетску осетљивост; разликују и примењују скалу тонова; примењују стилизацију у грађењу површина; одступају од класичне студије и истражују нове могућности у компоновању површина.

Студенти: 15-дс2-13-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 2/Г, 2012.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: смерови у простору

Тема/ликовни проблем: Мртва природа

Кључни појмови: линија, смер, простор, зграфито

Медији/технике: сликање и елементи графике / зграфито

Исходи: Ученици посматрају, анализирају и представљају смерове и односе облика у простору; разумеју и примењују процедуре и изражајне могућности технике зграфито у ликовном раду; стварају инвентивне композиционе односе мотива мртве природе.

Студенти: 18-дс2-13-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 1/Г, 2012.

Наставна целина: Форма

Наставна јединица: Стабилна форма

Тема/ликовни проблем: *Равношежа ѿела*

Кључни појмови: скулптура, картон, статика, стабилно

Медији/технике: вајање / обликовање картона

Исходи: Ученици развијају свест о архитектоници форме који зависе од статике и стабилности; решавају естетске и техничке проблеме моделовања скулптуре у картону; стичу вештине прецизног извођења форме као и оригиналне идеје у креирању тродимензионалне форме.

Студенти: 21-дс2-13-флу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 3/А, 2012.

Наставна целина: Фигура у простору

Наставна јединица: Супротстављање телесних маса

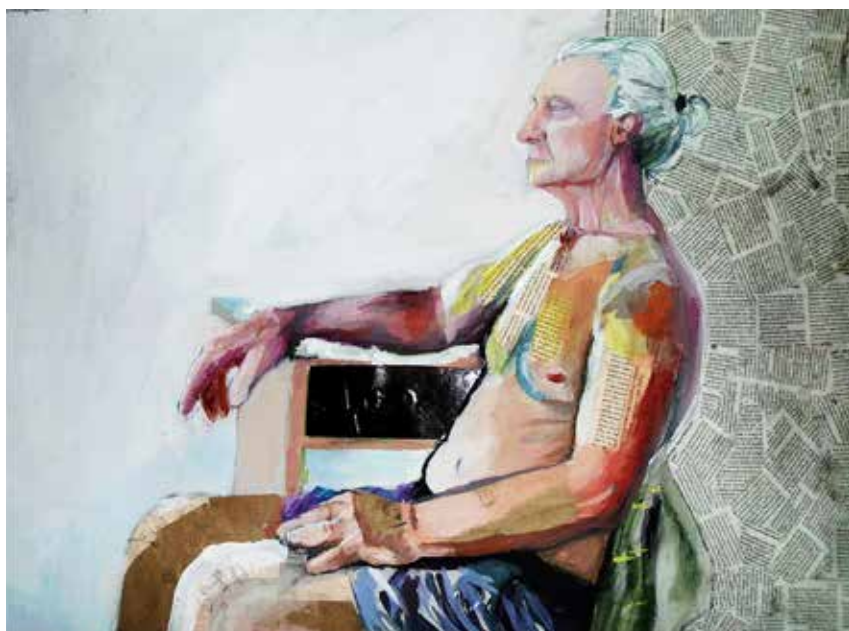
Тема/ликовни проблем: *Сјудуја људској шела* — анализа односа маса, масе и простора, квалитета површина и текстуалних вредности кроз транспозицију и стилизацију фоме.

Кључни појмови: транспонованье, стилизација, анализа, рашчлањивање

Медији/технике: цртање и сликање / цртеж угљеном, темпера, колаж

Исходи: Ученици анализирају форму људског тела; истражују изражајне могућности материјала и представљање мотива на креативан начин кроз транспозицију; примењују оригиналне идеје у представљању модела људске фигуре кроз транспонованье, реструктурирање и стилизацију.

Студенти: 23-дс2-13-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 4/ЛТ, 2012.

Примери два плана часа са евалуацијом ликовне активности

Наставна целина: Портрет

Наставна јединица: Геометризација

Тема/ликовни проблем: *Кубична лица* — ликовно представљање портрета према гипсаном моделу применом геометризације и стилизације форме.

Кључни појмови: портрет, геометризација, кубизам, стилизација, колаж

Медији/технике: цртање и сликање / цртеж угљеном, колаж

Исходи: Ученици анализирају, истражују и конструишу главу модела у ликовном раду; разумеју и примењују геометријску конструкцију и стилизацију у грађењу ликовне структуре.

Евалуација студената: „На самом почетку часа, када су добили задатак, ученици су били несигурни и није им било у потпуности јасно шта се од њих очекује. Репродукције које смо одштампали у први мах су им се чиниле сувише апстрактне. Објасниле смо им одлике уметничког правца и да заправо репродукција треба да послужи као узор, а не као начин на који ће цртати. Поменуле смо да је кубизам уметнички правац чији су водечи представници уметници Пабло Пикасо и Жорж Брак који су својим радом подстакли нове начине размишљања уметника. Такође, поменуле смо специфичности аналитичког и синтетичког кубизма. Након увода, показале смо примере које смо визуелне припремиле (Pablo Picasso – „Portrait of Ambroise Vollard“, „Portrait de Fernande“, „Portrait de Vilhelm Uhde“, „Woman's head“; Georges Braque – „Head of a Woman“; Fernand Leger – „Woman Sewing“; Juan Gris – „Portrait“; Jacques Villon – „Portrait de Raymond“...). Објасниле смо им поступак разложених облика и простора и навеле их на размишљање о геометризацији портрета који имају пред собом, на пример, како линије и сенке наговештавају нос, уши, па чак и руке, рамена и како површине граде волумен и простор. Избрале смо скулптуру која је рађена по живом моделу јер смо на предходним часовима приметиле да најчешће цртају античке скулптуре. Поделиле смо и папире у боји које смо припремиле за колажирање. Приликом коректуре акценат је био на ослобађању и разбијању форме, одступању од стандардних правила и начела, али са очувањем главних пропорција у раду. Ученици су имали могућност и да тонирају цртеж. Касније, када су кренули и са колажирањем, цртежи су постајали све богатији у изразу. Такође је и наставник — ментор напоменула да су је ученици изненадили са својим оригиналним ликовним решењима. На крају часа смо биле задовољне постигнутим резултатима јер увођење колажа и свођење на геометријске површине је помогло ученицима у анализи и представљању портрета у свом раду.“

Студенти: 3-дс2-12-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 4/Г, 2011.

Примери ликовних радова ученика инспирисани кубистичким сликама

Наставна целина: Портрет

Наставна јединица: Транспозиција

Тема/ликовни проблем: *Транспонованье гипсаног модела* —техником колажа ученици транспонују елементе датог модела у јединствену и креативну ликовну целину.

Кључни појмови: облик, линија, површина, транспозиција

Медијуми/технике: цртање и сликање / колаж

Исходи: Ученици опажају, анализирају, конструишу модел по принципу транспозиције; дводимензионално представљају правац, покрет и карактер гипсаног модела; успостављају односе ликовних елемената (облик, површина, текстура, волумен, линија) на кративан начин, кроз анализу и експериментисање са формом и значењима.

Евалуација студената: „На претходним часовима ученици су се бавили цртањем студије живог модела, уочавањем и представљањем његовог карактера, покрета и пропорција. Са ученицима смо водили разговор о визуелним карактеристикама постављеног гипсаног модела, о сличностима и разликама аналитичког цртежа живог и 'неживог' модела. Подстакли смо их на међусобни разговор о карактеристикама, начину стварања и естетици уметничких дела на репродукцијама које смо донели, а на којима су представљени портрети из различитих епоха.

Ученицима смо објаснили ликовни задатак, поделили им се материјал и ученици приступају стварању више креативних слободних визуелних решења који би требало да буду инспирисани донетим илустрацијама (од ученика се не очекује копирање одређеног стила, већ разумевање принципа стварања истог, и вођење сопствене креације слободним али разложним размишљањем о елементима које ће употребити). Док су ученици радили, обилазили смо их и пратили њихов процес креирања, покушавајући да мотивишемо оне који се нису добро снашли са постављеним задатком. Настојали смо да их подстакнемо на проналажење сопствених, јединствених и креативних ликовних решења. Благоркоректуром упућивали смо ученике да сами пронађу и реше проблеме у композицији, њеној равнотежи, хармонији, и наводили смо их на даљи развој њихових идеја у раду.

Сви ученици су учествовали у раду током блок наставе и већина их је схватила и успешно реализовала задатак. Успешно су савладали коришћење понуђених техника и материјала у реализацији својих ликовних радова. На половини блок наставе, ради постизања динамике у раду и другачијег погледа на постављени модел, распоред елемената дате поставке смо изменили на неочекиван начин. То је отворило другачији приступ опсервирању и транспоновану новог мотива. Ученици су били веома отворени за сарадњу, разговор о задатку и прихватили су наше сугестије о реализацији задате теме. На крају часа, ученици су учествовали у заједничкој евалуацији својих радова и другачијег приступа у током одржане блок наставе цртања. Показали су велики степен објективности у анализи сопственог и туђег рада што је био и један од задатака часа.”

Студенти: 4-дс2-12-флу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/ЛТ, 2011.

Наставна целина: Цртање

Наставна јединица: Композиција

Тема/ликовни проблем: *Мртва природа*

Кључни појмови: цртеж, композиција, однос делова и целине

Медији/технике: цртање и сликање / туш

Исходи: Ученици посматрају и опажају елементе композиције; у техници туша ликовно обликују композицију и смештају је у простор датог формата на свом цртежу; истражују, откривају и успостављају композиционе односе кроз пропорцију, волумен, контрасте светлина, текстуру и материјализацију; истражују изражајне могућности материјала и представљају различите, оригиналне приступе у анализи, трансформацији и обликовању датог мотива.

Студенти: 2-4-14-фпу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/Г, 2013.

Наставна целина: Композиција

Наставна јединица: Транспозиција

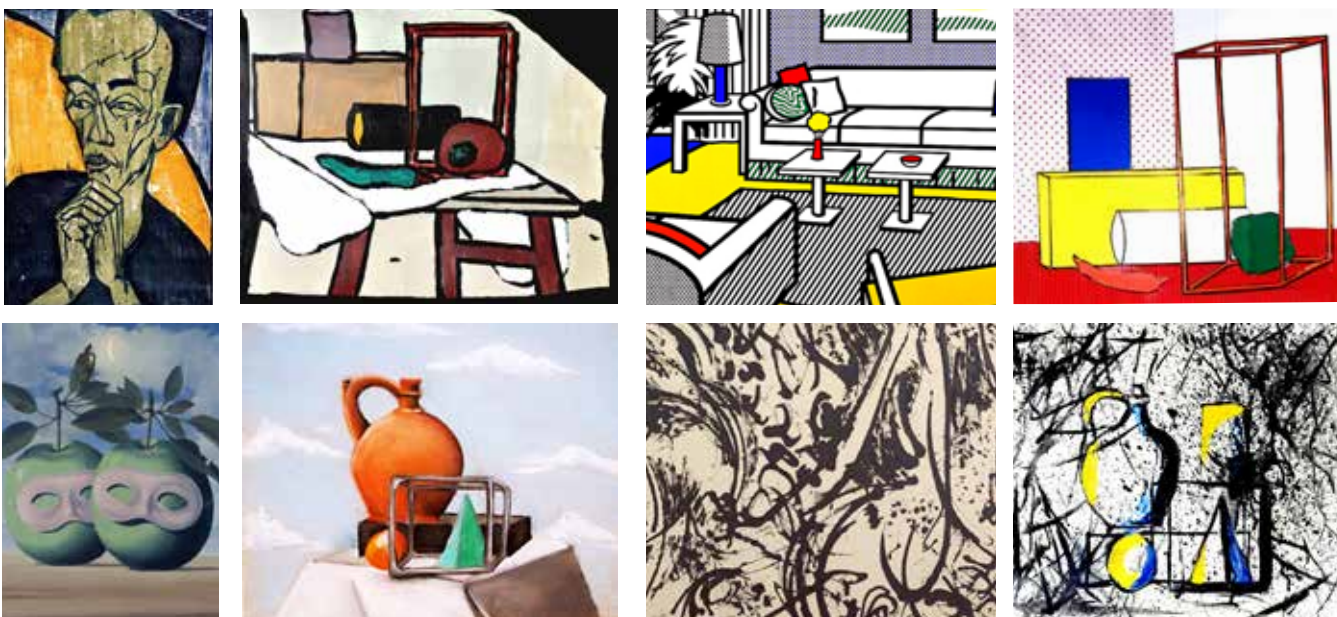
Тема/ликовни проблем: *Мртва природа* — транспонованье елемената композиције према предложеном мотиву уметничког дела уметника као што су Рене Магрит, Џексон Полок, Рој Лихтенштајн, Ернст Лудвиг Кирхнер и други.

Кључни појмови: сликање, форма, експеримент, анализа, транспозиција

Медији/технике: цртање и сликање / туш, темпера

Исходи: Ученици користе основне ликовне елементе — линију, облик, боју, текстуру у ликовном раду; истражују и примењују различите принципе компоновања као што су величина, пропорција, контраст; експериментишу са формом на оригиналан начин; транспонују елементе слике у односу на задати мотив уметничког дела различитих уметника и продукују мноштво идеја и приступа у ликовном раду.

Студенти: 7-4-14-фпу, СШ *Архитекционско-техничка школа*, Београд, 2/А21, 2013.

Примери ликовних радова ученика транспонованих по узору на одабране репродукције уметничких дела

Наставна целина: Скулптура

Наставна јединица: Композиција у скулптури

Тема/ликовни проблем: *Линија и облик у скулптури*

Кључни појмови: линија, форма, композиција, вајање, експеримент, анализа

Медији/технике: вајање / моделовање жице и глине

Исходи: Ученици истражују обликовне могућности материјала, креирају 3Д форме, комбинујући жицу и глину; примењују различите принципе компоновања; експериментишу са формом на оригиналан начин; критички анализирају сопствени рад и радове других уз уважавање аутентичних ликовних решења сваког од ученика.

Студенти: 36-4-14-фпу, СШ 13. *Београдска гимназија*, Београд, 3/2, друштвени смер, 2014.

Наставна целина: Декоративне драперије

Наставна јединица: Пачворк и ајлике

Тема/ликовни проблем: Декоративни шекстил у пачворк шехници — реализација ликовне композиције мотива на слободну тему у техници пачворка.

Кључни појмови: пачворк, ајлике, декоративна драперија, дизајн текстила

Медији/технике: цртање, сликање и дизајн текстила / цртеж, пастел, акварел, темпера, туш, колаж, обликовање текстила техником шивења пачворк (eng. patchwork) технике ајлике (franc. appliqué).

Исходи: Ученици истражују ликовне односе у композицији и израђују скице за рад у материјалу; упознају се са пореклом и начином коришћења технике пачворк, како у прошлости, тако и у савременом дизајну; уочавају квалитативне особености различитих врста текстилних материјала и истражују могућности њиховог комбиновања; развијају мануелне способности и вештине у примени технике пачворк и ајлике; експериментишу са формом и садржајима на оригиналан начин; продукују мноштво идеја и приступа у ликовном раду; критички анализирају и вреднују оствареност резултата у сопственом раду и радовима других.

Студенти: 28-5-13-фпу, СШ Школа за дизајн Бојдан Шујић, Нови Сад, 3/Т, 2012.

Наставна целина: Обликовање текстила

Наставна јединица: Ручна израда нетканог текстила

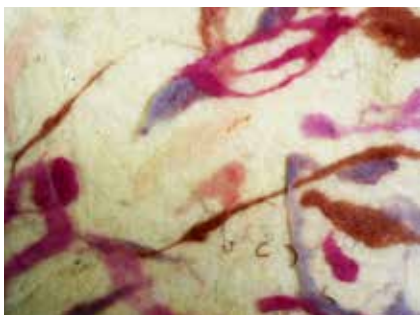
Тема/ликовни проблем: Технике израде филца — колористичка композиција израђена ваљањем вуне.

Кључни појмови: филц, дизајн текстила

Медији/технике: дизајн текстила / обликовање текстила техником пуцавања или ваљање вуне

Исходи: Ученици користе основне ликовне елементе — линију, облик, боју, текстуру у ликовном раду; истражују и примењују различите принципе компоновања у процесу обликовања вуне; стичу мануелне вештине израде нетканог текстила техником ваљања вуне; повезују традиционалне поступке са савременим ликовним изразом и технологијама рада у овом материјалу.

Студенти: 50-5-13-фпу, СШ Школа за дизајн Бојдан Шујић, Нови Сад, 3/Т, 2012.

Наставна целина: Народна техника ткања

Наставна јединица: Техника *ѿлочнице*

Тема/ликовни проблем: *Ткање* — израда текстилног материјала техником ткања плочицама.

Кључни појмови: текстил, ткање, народна традиција, дизајн текстила

Медији/технике: обликовање различитих материјала, дизајн текстила / ткање

Исходи: Ученици развијају вештине израде текстилног платна техником *ѿткање ѿлочницама*; комбинују различите поступке преплетаја; истржују и комбинују изражајне могућности обликовања вунених нити и постизања колористичких и текстуралних односа; познају процесе креативне продукције у дизајну и организацију рада у групи; међусобно сарађују, деле идеје и развијају различите стратегије приступа проблему.

Студенти: 9-4-11-фпу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 3/Т, 2011.

Наставна целина: Теорија форме/ликвни елементи

Наставна јединица: Текстура

Тема/ликвни проблем: *Мали формџ* — текстуралне вредности површина.

Кључни појмови: цртеж, линија, форма, фигура, експеримент, анализа

Медији/технике: цртање и сликање / импасто, асамблаж

Исходи: Ученици истражују и креирају различите врсте текстура у свом раду; примењују различите поступке рада са густом пастом (*брусни киш*); експериментишу са формом на оригиналан начин и продукују мноштво идеја и приступа у ликовном раду.

Студенти: 4-4-11-фпу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 1/А, 2011.

Наставна целина: Уметност прве половине 20. века

Наставна јединица: кубизам

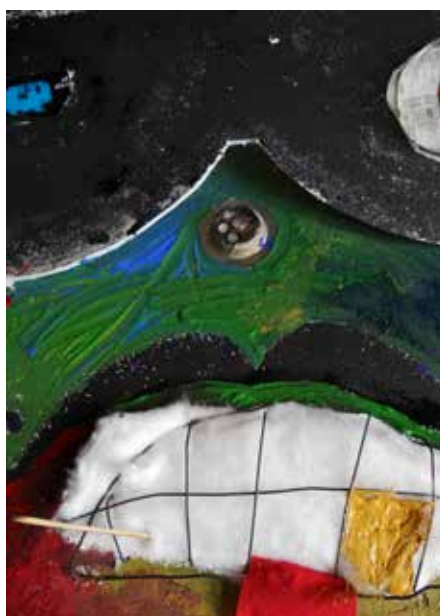
Тема/ликвни проблем: *Кубистички асамблажи* — експериментисање са формом у 3Д материјалима

Кључни појмови: кубизам, асамблаж, експерименталне ликовне технике

Медији/технике: сликање и бликовање различитих материјала/акрил, асамблаж

Исходи: Ученици примењују стечена теоретска знања у практичном раду; креативно изражавају своје идеје; тимски планирају и реализују заједнички рад у групи; деле идеје, материјале у заједничком кративном раду.

Студенти: 59-4-13-фпу, СШ "Земунска гимназија", Београд, 2/8, друштвени смер, 2013.

Наставна целина: Просторна графика

Наставна јединица: Дизајн амбалаже прехрамбених производа

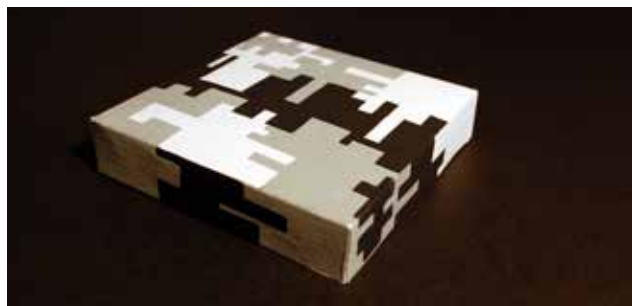
Тема/ликовни проблем: Амбалажа— јединство тродимензионалне композиције у родимензионалној графици.

Кључни појмови: облик, боја, транспозиција, 3Д графика

Медији/технике: цртање и сликање, обликовање амбалаже / обликовање картона, темпера

Исходи: Ученици користе основне ликовне елементе — линију, облик, боју, текстуру у ликовном раду; истражују и примењују различите принципе компоновања као што су величина, пропорција, контраст; експериментишу са формом на оригиналан начин и продукују мноштво идеја и приступа у ликовном раду; транспонују облике и стилизују форме у складу са законитостима дизајна графика и индивидуалним индeјним концепцијама и решењима.

Студенти: 46-5-13-фпу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/Г, 2013.

Наставна целина: Мултимедији/филм

Наставна јединица: Психолошко дејство боје

Тема/ликовни проблем: Огледало— илустрација доживљаја филма Андреја Тарковског „Огледало“.

Кључни појмови: симболик и експресија боја, филм, емоције, доживљај, визуелна култура

Медији/технике: сликање и мултимедији / филмска пројекција, сликање темпером

Исходи: Ученици користе различите технике и материјале у подручју цртања и сликања и мултимедије; истражују и експериментишу са идејама, техникама и материјалима на креативан начин, комбинујући различите медије.; показују висок степен креативности у раду, као и критичко мишљење.

Студенти: 94-4-13-фпу, СШ Филолошка гимназија, Београд, 3/7, филолошки смер, 2012.

Наставна целина: Просторно компоновање

Наставна јединица: Перспектива

Тема/ликовни проблем: *Фотиколажи* — истраживање просторних односа елемената композиције у архитектури и ентеријеру.

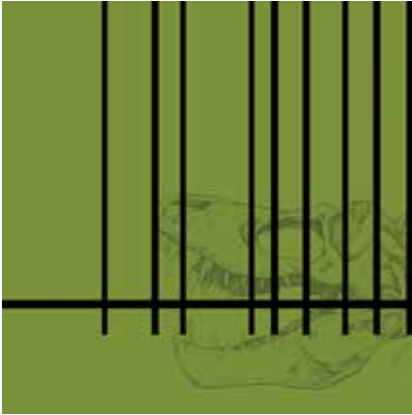
Кључни појмови: колаж, фотографија, архитектура, перспектива.

Медији/технике: комбиновани медији / фотографија, колаж

Исходи: Ученици примењују знања из законитости перспективе и правила просторног компоновања; техником колажа, односно фотомонтаже истражују просторне односе елемената композиције, при чему је активно визуелно и дивергентно мишљење, као и лична поетика.

Студенти: 1-6-4-14-фпу, СШ *Архијекџионска школа*, Београд, а/11 и а/12, 2014.

Наставна целина: Мултимедија

Наставна јединица: Анимација

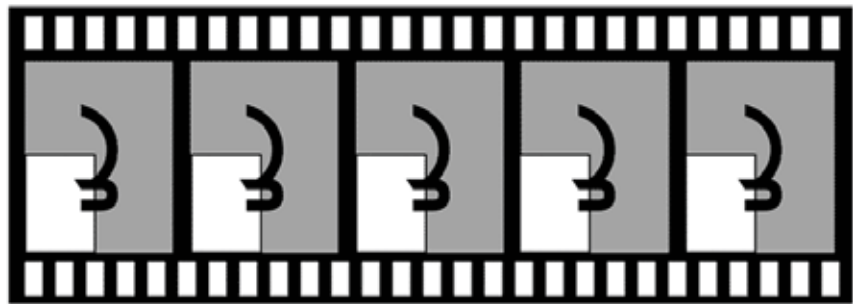
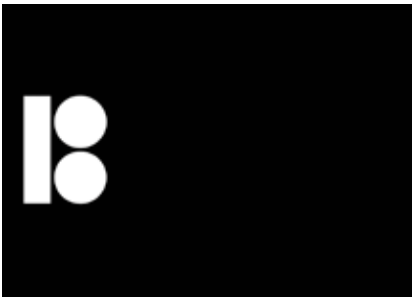
Тема/ликовни проблем: *Анимација / „GIF“* — кратка анимација визуелног идентитета одређеног пројекта

Кључни појмови: анимација, "фрејм", мултимедија

Медији/технике: мултимедија / филм, анимација

Исходи: Ученици су упознати са основним елементима кратке анимације; самостално креирају радове у одговарајућем компјутерском софтверу; развијају раличите идеје на креативан начин; примењују принципе стилизације, транспозиције и законитости графичког обликовања у савременим медијима као што су филм, и анимација.

Студенти: 12-5-4-14-фпу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 4/Г, 2014.

Наставна целина: Мултимедија

Наставна јединица: Дигитална фотографија

Тема/ликовни проблем: *Дигитални колажи* — декомпоновање и интерпретација мотива архитектуре у техници колажа

Кључни појмови: колаж, дигитална фотографија, архитектура

Медији/технике: мултимедија / фотографија, рачунарска дигитална графика

Исходи: Ученици решавају проблем простора, форме и композиције; посматрају и одабирају различите кадрове екстеријера и ентеријера школе; на креативан начин у техници дигиталне фотографије и фото-колажа прекопонују елементе стварајући нове ликовне односе у композицији; вешто примењују знања у дигиталној обради фотографије.

Студенти: 9-5-4-14-фпу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 2/Г, 2014.

Наставна целина: Фотографија

Наставна јединица: Архитектонски елементи на фотографији

Тема/ликовни проблем: *Урбана архитектура* — истраживање са ликовних елемената кроз фотографију.

Кључни појмови: фотографија, архитектура, текстура, кадар

Медији/технике: мултимедија / дигитална фотографија

Исходи: Ученици користе основна знања о ликовним елементима и композицији у раду; истражују различите врсте текстура у архитектури кроз дигитални фото-запис; експериментишу са кадровима у фотографији, као и са светлосним елементима; вешто користе у раду дигиталне фото-апарате, као и рачунарске програме за обраду фотографије.

Студенти: 4-4-14-фпу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 2/ЛТ, 2014.

Наставна целина: Графички дизајн

Наставна јединица: Шау карџон

Тема/ликовни проблем: "POP UP" — увод у графику књиге кроз истраживање 3Д графичких техника.

Кључни појмови: графика књиге, 3Д графика, експеримент, анализа.

Медији/технике: цртање, сликање, мултимедија / комбиноване технике, рачунарски програми *Adobe*.

Исходи: Ученици познају основе графичког обликовања и примењују их у свом раду; истражују и примењују различите принципе компоновања као што су величина, пропорција, контраст у креирању визуелног идентитета свог рада; експериментишу са формом на оригиналан начин и продукују мноштво идеја и приступа у обликовању.

Студенти: 186-4-14-фпу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/Г, 2014.

Наставна целина: Амбалажа и 3Д графика

Наставна јединица: Обликовање тродимензионалног расклопа коцке

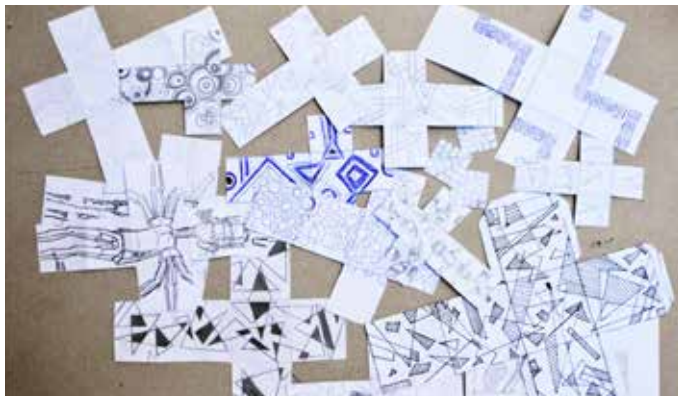
Тема/ликовни проблем: Геометријска ајсџрактација — увод у аналитички цртеж кроз студију малог формата.

Кључни појмови: расклоп, амбалажам геометријска апострактација, растер.

Медији/технике: цртање и 3Д обликовање / цртеж тушем, обликовање папира

Исходи: Ученици самостално решавају ликовно-графички проблем са задатим елементима као што су расклоп, растер, геометријска апстракција; истражују могућности обликовања путем стилизације и примењују креативна решења у свом раду.

Студенти: 22-4-14-фпу, СШ Школа за дизајн, Београд, 3/А, 2014.

Наставна целина: Визуелне уметности

Наставна јединица: Театар

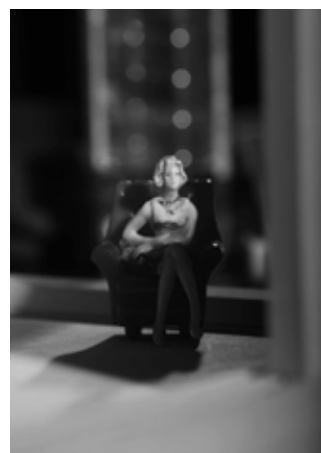
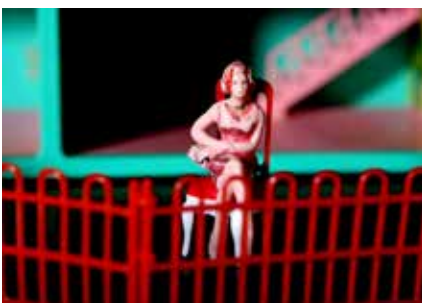
Тема/ликовни проблем: *Фотшо-позорница*— истраживање композиционих елемената мизансцене кроз фотографију макете позоришта.

Кључни појмови: театар, мизансцен, фотографија, ликовни израз.

Медији/технике: мултимедија / дигитална фотографија

Исходи: Ученици разумеју појам мизансцен у сценској уметности, основне елементе организације као и ликовно-естетске захтеве; користе основне ликовне принципе компоновања и истражују и различите односе визуелних елемената кроз фотографију; експериментишу са формом на оригиналан начин и продукују мноштво идеја и приступа у ликовном раду.

Студенти: 31-4-14-фпу, СШ *Графичка школа*, Нови Београд, 3/1, 2014.

Наставна целина: Тродимензионална графика

Наставна јединица: Просторна графика

Тема/ликовни проблем: *Елементи просторне графикае* — упознавање са појмом „просторна графика“, могућности примене графичког дизајна, и транспоновање у монументални простор процесом дигиталне монтаже радова на фотографији.

Кључни појмови: примењена графика, визуелна комуникација, јавни простор, контекст.

Медији/технике: мултимедија, графички дизајн / фотографија, графичка обрада визуелних садржаја кроз рачунарске програме *Adobe*

Исходи: Ученици познају основне законитости просторне графикае; самостално се ликовно изражавају савременим техникама у подручју просторне графикае и дизајна са осталим ликовним подручјима; показују критичност, дискутују, изражавају и бране своје ставове; одступају од рутинских поступака, да елементе искуства и стечена знања реструктуишу и стављају у нове односе, као и да проналазе оригинална решења у свом ликовно-графичком изражавању и стварању у подручју просторне графикае.

Студенти: 8-5-4-14-фпу, СШ *Школа за дизајн*, Београд, 4/Г, 2014.

3.3.1.6. Радови деце основношколског узраста реализовани у сарадњи са студентима ФЛУ-а и ФПУ-а у оквиру методичке праксе

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: Топле и хладне боје

Тема/ликовни проблем: Зајонејке

Кључни појмови: топле и хладне боје, портрет, сликарство, рециклажа

Медији/технике: сликање и обликовање различитих материјала / асамблаж

Исходи: Ученици праве разлику између топлих и хладних боја и примењују их у раду; изражавају се креативно кроз обликовање различитих отпадних материјала; показују разумевање и свест о значају екологије и очувања животне средине; транспонују литерарне појмове у визуелни језик; учествују у дискусији, естетској анализи и евалуацију постигнутих резултата.

Студенти: 7-дс1-13-флу, ОШ 20. Октобар, 3/2, 2012.

"Кућица у шумици на једној ножици."

"Шта без ногу бежи, а без руку граби?"

"Детињство му зелено, а старост му жута, када увене падне покрај пута"

"Имам игле, не знам шити. Ко ће мене погодити?"

"Пуна школа ђака, ни од куда врата."

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: основне и изведене боје

Тема/ликовни проблем: *Мој добар дан, Данас није мој дан, Необичан сан* — ученик у складу са одабраном темом може да, користећи знање о бојама, представи свој доживљај различитим бојама и односима (основне, изведене и комплементарни односи ма међу њима).

Кључи појмови: основне боје, изведене боје

Медији/технике: сликање / водене боје

Исходи: Ученици разумеју појам боје и разликују основне и изведене боје; препознају различите боје у окружењу и примењују из у свом раду.

Студенти: 5-дс1-13-флу,
ОШ 20. Октобар, 4/2, 2012.

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: Топле и хладне боје

Тема/ликовни проблем: *Порџреј друга из клује* — истраживање експресивних својстава боје кроз мотив портрета.

Кључни појмови: топле и хладне боје, портрет, сликарство

Исходи: Ученици опажају топле и хладне боје и разликују њихове вредности; примењују топле и хладне боје кроз симболичан приказ мотива; користе ликовна средства да би изразили своја осећања и доживљаје у односу на мотив.

Студенти: 2-дс2-13-флу, ОШ Јован Појовић, 5/2, 2013.

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: Комплементарне боје

Тема/ликовни проблем: *Морски свиџ* — тема омогућава деци да искажу своју креативност и да упознају и науче комплементарне боје, као и да упознају бића морских дубина. Ликовни проблем би био да на што маштовитији начин осмисле и прикажу тему у којој би применили комплементарне односе какве они замишљају.

Кључни појмови: боја, комплементарност, природа, машта, воштани пастел

Медији/технике: сликање / воштани пастел

Исходи: Ученици разумеју и препознају комплементарне односе боја у природи и непосредној околини; примењују комплементарне односе боја у сопственом раду; ликовно изражавају доживљаје и осећања везана за искуство из непосредног окружења и сопствене маште.

Студенти: 1-дс1-12-флу, ОШ *Надежда Пејровић*, 3/2, 2011.

Наставна целина: Театар

Наставна јединица: Луткарско позориште

Тема/ликовни проблем: *Поема о малом јајњешћу* — израда сценографије, реквизита и маски за представу на задати текст.

Кључни појмови: театар, маска, сцена

Медији/технике: сликање и обликовање различитих материјала/ темпера, обликовање картона

Исходи: Ученици изражавају своје идеје и емоције у ликовном раду и повезују различите уметности и видове изражавања кроз реч, слику, покрет, мимику, гест; показују епатију, сарадњу и иницијативу у стваралачком раду и сарадњи са другима.

Студент: 1-дс1-11-флу, ОШ *Рајко Мишровић*, Београд, 2/2, 2010.

Наставна целина: Знакови и симболи

Наставна јединица: Врсте знакова и симбола, њихово значење

Тема/ликовни проблем: Необично биће — природа задатка је и да ученици осмишљавају и креирају нове облике и њихове односе, развију машту и дивергентно мишљење. Спектар задатака који могу бити укључени у овај пројекат је скоро безграничан, само неки од њих су развијање координације ока и руке, развијање осећаја за мерење и величину, развој става о бојама (било да се то односи на мешање боја, о утицају боја једних на друге, о локалним бојама, о боји као симболу, о декоративности боја), задатак је такође и стицање осећаја за разноврсност облика и композицију, и функцију једног облика у целини.

Кључни појмови: Облик, колаж, илустрација, површина, ритам, орнамент

Медији/технике: Цртање и сликање / колаж, темпера, туш

Исходи: Ученици проширују искуство о свом окружењу; посматрају и опажају ликовне елементе и њихове односе; проналазе необична решења ликовних проблема (*thinking outside the box*); примењују стечена знања о облику и композицији; промишљају о знаковима и симболима на један креативан начин; изражавају ставове о свом окружењу и транспонују их у сопствени ликовни израз; стекли су вештину руковања различитим материјалима; уочавају различитости и сличности између облика и начин на који површине могу бити третиране; комбинују и експериментишу са различитим облицима, материјалима и ликовним техникама; преиспитују заједнички одлуке, мере, конструишу; показују спремност на договор и међусобно уважавање; самостално исказују свој став, али и доносе заједничке одлуке са другима у групи; међусобно комуницирају; компетентно образлажу, то јест вербализују своје ставове.

Студенти: 1-дс1-14-флу, ОШ Рајко Мишровић, Нови Београд 2/1, 2013.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Врсте и карактер линија

Тема/ликовни проблем: *Игра драперија*

Кључни појмови: графика, сува игла, контура, структура и ток линије

Медиј/техника: графика / сува игла

Исходи: Ученици су стекли основно знање и вештине из области графика; развили су сензитивност и перцепцију, схватање појма линије и њене различитости; доводе у везу технику гравире са техником суве игле; креативно одговарају на задатак приказивања драперије различитим врстама линија; илуструју драперију на слободан и креативан начин; дискутују о доживљајима и стеченим искуствима.

Студенти: 2-дс1-14-флу, ОШ Јован Појовић, 5/1, Карабурма, 2013.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Линија као ивица тродимензионалног тела

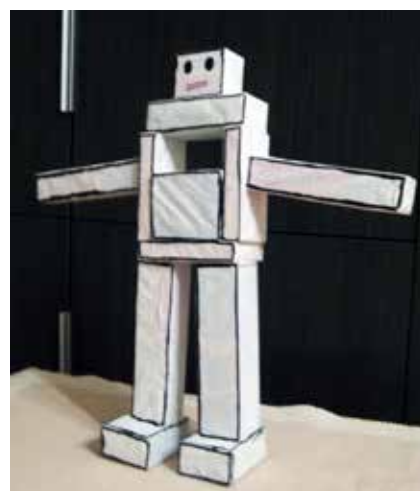
Тема/ликовни проблем: *Линија-ивица-контура* — линија као елемент ликовног израза произашао из посматрања природе и примене у скулптури.

Кључни појмови: линија, ивица, контура

Медији/технике: сликање и вајање / обликовање картона, темпера

Исходи: Ученици опажају и разликују контуре, ивице предмета и доводе у везу са линијским елементима на ликовним делима; уочавају и цртежом наглашавају линије ивица облика у оквиру сопственог ликовног израза; разумеју и тумаче појам контуре тродимензионалног тела; користе логичко мишљење; развијају моторику и опажање; слободно и креативно компонују тродимензионалне облике; сарађују у групи, предлажу и деле идеје.

Студенти: 3-дс1-14-флу, ОШ Јован Појовић, 5/1, Карабурма, 2013.

Наставна целина: Сценска уметност

Наставна јединица: Сценски костим

Тема/ликовни проблем: Маска — увод у елементе сценске уметности и костимографије.

Кључни појмови: позориште, сценска уметност, костим, маска.

Медији/технике: сликање и 3Д обликовање / темпера, обликовање картона

Исходи: Ученици користе драмски текст и транспонују га у ликовни језик на креативан начин; креирају маске за драмске ликовне; на флуентан начин обликују маске продукујући мноштво идеја; вешто користе материјале и алате у обликовању маски; показују кооперативност, деле идеје и материјале.

Студенти: 1-дс1-12-флу, ОШ 20. Октобар, Нови Београд, 2/3, 2012.

Наставна целина: Простор

Наставна јединица: тродимензионални простор

Тема/ликовни проблем: *Облици у простору* — увод у разумевање тродимензионалног простора и композиције.

Кључни појмови: облик, простор, композиција, тродимензионалност, конструкција.

Медији/технике: цртање, сликање, 3Д обликовање / комбиноване технике

Исходи: Ученици уочавају облике у простору и њихове односе; решавају проблем конструисања 3Д простора, односно компоновања облика у простору; користе различите материјале и технике кобинујући их на креативан начин; сарађују у групи, деле идеје и подстичу једни друге на креативан рад без страха од грешке.

Студенти: 3-оас-15-флу, ОШ 20. Октобар, Нови Београд, 5/3, 2015.

Наставна целина: Облик

Наставна јединица: Врсте облика

Тема/ликовни проблем: *Друј из клује* - компоновање облика; карактеризација портрета

Кључни појмови: облик / копозиција / портрет / линија / угљен

Медији/технике: цртање/ угљен

Исходи: Ученици препознају и именују облике у природи; решавају креативно задатак; комбинују усвојена знања о облицима, технике; комуницирају облицима као саставним деловима портрета; повезују стечена знања са задатком, другим предметима; анализирају, тумаче, селекују облике из сложене целине; експериментишу са материјалима; постављају питања, дискутују, бране ставове, вреднују; учествују у групном раду.

Студенти: 7-дс1-14-флу, ОШ "20 Октобар", 5/2

Наставна целина: Облик

Наставна јединица: Врсте облика

Тема/ликовни проблем: *Мој свеј* — врсте облика у природној и урбаној средини и њихово ликовно представљање

Кључни појмови: геометријски облик, органски облик, композиција, колаж

Медији/технике: сликање / колаж

Исходи: Ученици опажају облике у свом окружењу; разумеју и примењују врсте облика на креативан начин у ликовном раду; слободно изражавају емоције; истражују изражајне могућности колажа као ликовне технике.

Студенти: 8-дс1-14-флу, ОШ *Млагосј*, 5/3, 2013.

Наставна целина: Контраст

Наставна јединица: ахроматске боје

Тема/ликовни проблем: *Биће из маште*

Кључни појмови: контраст, светлост, линија, површина, облик, ахроматске боје, машта

Медији/технике: сликање / темпера

Исходи: Ученици промишљају, маштају и слободно се изражавају у ликовном раду; разумеју и примењују валерске вредности у раду.

Студенти: 10-дс1-14-флу, ОШ *Млагоси*, 6/1, 2013.

Наставна целина: Орнамент

Наставна јединица: Шаре у природи

Тема/ликовни проблем: *Шарени џејих*

Кључни појмови: орнамент, симетрија, асиметрија

Медији/технике: сликање / темпера

Исходи: Ученици продукују декоративне шаре; самостално се ликовно изражавају и стварају традиционалним визуелним медијима, материјалима и техникама; истражују могућности декоративне употребе линије, боје и облика; успостављају у раду симетрију, ритам и комплементарне односе боја.

Студенти: 20-дс1-14-флу, ОШ *Рајко Мишровић*, 5/2, 2013.

Примери два плана часа са евалуацијом ликовне активности

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Линија као средство за стварање различитих својстава површина

Тема/ликовни проблем: *Моја соба* — увод у аналитички цртеж кроз студију малог формата.

Кључни појмови: контурне линије, текстурне линије, структурне линије

Медији/технике: цртање и сликање / оловке у боји, темпера

Исходи: Ученици уочавају различите врсте линија у свом окружењу; разумеју и користе адекватне термине као што су контурне, текстурне и структурне линије и примењују их у ликовном раду; анализирају техничко, психолошко и сугестивно коришћење линије у свом раду; унапређују свој рад свесно користећи различита својства линије; креирају просторне односе у свом раду путем различитих квалитета линија, облика и боја.

Евалуација студената: „Упознајући ученике и начин досадашњег рада са њима, закључиле смо да им је била неопходна јасна тема која ће захтевати њихову концентрацију и емотивно инволвирање. Одлучиле смо да ову тему обрадимо кроз задатак *Моја соба*, подстичући ученике на повезивање опажених информација као основу за активирање визуелног мишљења. Час смо организовале тако да има доста елемената игре, кроз коју су ученици схватили ширину теме, односно њене заступљености у њиховој свакодневници. Дакле, на неки начин, учење путем открића. Наставу смо почеле приказивањем цртаног филма *Ла Линеа* и *Мики Маус*, како би придобиле пажњу ученика коју смо усмеравале на опажање линије и цртежа у анимацији. Фотографијама из окружења, наводиле смо их да уочавају линије и да покушају да их дефинишу у односу на њихова основна знања о линији. Затим смо их позвале да се сви потпишу на табли и причали о различитостима њихових рукописа. Два ученика су имала задатак да линијама испрате две различите мелодије и да уочавају ритам који се може дочарати линијама, односно визуелним језиком. Одабрале смо доста репродукција сликарских дела уметника Ван Гога и Анри Матиса како би их увеле у суштину ликовног језика и мотивисале за реализацију теме њима познатог простора — своје собе.“

Студенти: 12-оас-15-флу, ОШ *Рајко Мићковић*, Нови Београд, 5/1, 2015.

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: Хармонија боја

Тема/ликовни проблем: *Пејзаж* — изражавање осећаја за хармонију кроз употребом хармонијског односа боја и њихових тонова.

Кључни појмови: боја, хармонија, пејзаж

Медији/технике: цртање и сликање / темпера

Исходи: Ученици разумеју појмове боја, склад, хармонија и примењују их у ликовном раду; комуницирају визуелним средствима на креативан начин; слободно и самостално представљају мотиве природног пејзажа, користећи сликарске технике и материјале; критички анализирају и вреднују сопствени рад и радове других ученика.

Евалуација студентата: „Упознали смо се са ученицима, пратили предавање наставника — ментора и коректуру. Трећег часа смо подсетили ученике на предходне лекције и проверили њихово знање. Наш део предавања започели смо питањем: „Шта за тебе представља Хармонија?“ Показали смо им врсте боја у природи. Термине „тон“ и „нијанса“ смо им објаснили преко Освалдовог круга. Упоредили смо хармонију са појмовима контраста и монотоније. Након тога смо им показали конкретне примере уметничких дела из историје уметности и дали им задатак да нам покажу које су хармоничне боје уочили на сликама. Теоријско предавање смо завршили цитатима сликара Пола Сезана: „Када су слике добро насликане, хармонија се јојављује сама јо себи. Што је бројнија и разноврснија, више добија ефекат пријатан за око“. „Хтео сам да копирам природу није ми успевало. Али, био сам задовољан собом када сам открио да се она може предсавити јомоћу нечеј другој, јомоћу боје као шакве... Када сликам, не мислим ни о чему, ледам боје и у њима јасносћ.“ Дали смо ученицима упутства за коришћење прибора, као и мотива које би могли да реализују у раду, али на основу њихових идеја и доживљаја. Наредна три часа смо пратили и подстицали ученике кроз индивидуални разговор (већина је била несигурна и тражили су наше мишљење и помоћ). Објаснили смо им да је ликовно изражавање такође вид комуникације, што их је, надамо се, охрабрило да се слободније изразе кроз цртеж и слику. Закључили смо да код деце треба пробудити радозналост што је ипак лакше остварити кроз пријатељски приступ и са ауторитетом које се заснива на знању, искуству и жељи за њиховим дељењем. Деца су била много слободнија и отворенија када смо спрема њима опходили на овај начин.“

Студенти: 8-оас-15-флу, ОШ Вук Караџић, Сремчица, 6/3, 2015.

Рад дечака са потпуним оштећењем вида који је ликовно обликовао рад са осталим ученицима, а коме су посебно прилагођени материјали и техника рада

Наставна целина: Уметност рециклаже

Наставна јединица: Преобликовање употребних и отпадних предмета

Тема/ликовни проблем: *Сценски костим* — транспоноване и преобликовање, конструкција од полуобликаних материјала и креирање нове форме на задату тему - сценски костим.

Кључни појмови: рециклажа, преобликовање

Медији/технике: обликовање различитих материјала/картон, алуфолија

Исходи: Ученици су упознати са применом рециклаже у уметности; повезују стваралачки рад са концептом очувања животне средине; користе полуобликоване и отпадне материјале на креативан начин у свом раду; продукују мноштво идеја и повезују их са историјским, литерарним и драмским садржајима; показују кооперативност у раду; деле међусобно идеје и материјале; критички анализирају остварене резултате и изводе закључке.

Студенти: 7-4-14-фпу, ОШ Вук Караџић, Београд, 5/3, 2014.

Наставна целина: Орнамент

Наставна јединица: Својства орнамента, ритмичност, симетричност

Тема/ликовни проблем: *Флора, фауна, морски свињ и микроорјанизми* — упознавање са структуром биљака и животиња кроз њихову анализу и истраживање, као и могућност стварања сопствених биљака и животиња, развијање креативности, маште и моторичких покрета кроз обликовање глине.

Кључни појмови: облик, живи свет, ритам, рељеф, орнамент.

Медији/технике: вајање / обликовање глине

Исходи: Ученици примењују у ликовном раду и знања из других наставних предмета, на пример, наставу биологије кроз обраду мотива живог света у ликовном раду; на инвентиван начин обрађују тематику живог света; вешто користе глину у процесу обликовања и примењују технолошке поступке израде рељефа на већој површини; сарађују међусобно, размењују идеје, материјале и средства за рад; постављају питања и критички анализирају постигнуте резултате.

Студенти: 6-4-14-фпу, ОШ *Јосиф Панчић*, Београд, 5/6, 2014.

Наставна целина: Вајање

Наставна јединица: Рељеф

Тема/ликовни проблем: *Облици у природи* — примена флоралних, зооморфних и геометријских облика у плитком рељефу.

Кључни појмови: површина, облик, глина, орнамент

Медији/технике: вајање / обликовање глине

Исходи: Ученици су упознати са врстама орнамената; кроз анализу уметничким дела из старог века; примењују самостално различите облике из природе у изради рељефа на инвентиван начин; вешто користе алат и обликују глину техником урезивања и утискивања различитих предмета у подлогу.

Студенти: 8-4-13-фпу, ОШ *Владислав Рибникар*, Београд, 5/2, 2013.

Наставна целина: Фотографија

Наставна јединица: Дигитална фотографија

Тема/ликовни проблем: *Дигитални колажи* — увод фотографију, транспоноване елемената слике и аутопортрета

Кључни појмови: фотографија, аутопортрет, колаж

Медији/технике: сликање, мултимедија / колаж, темпера, фотографија

Исходи: Ученици истражују простор, светлост, облик у ликовном рад; компонују елемете слике, транспонујући форме кроз комбиноване медије — фотографију, колаж и сликање; самостално користе дигитални апарат и фотографишу облике у простору; развијају различите идеје и концепте у свом раду кроз анализу аутопортрета; показују способности тимског рада, деле идеје, материјале и помажу једни другима у раду.

Студенти: 10-5-14-фпу, ОШ Краљ Пећар Први, Београд, 4/2, 2014.

Наставна целина: Облик и простор

Наставна јединица: Груписање облика у простору

Тема/ликовни проблем: *Рељефни облици* — груписање облика у простору и решавање проблема тродимензионалности облика у датом материјалу.

Кључни појмови: простор, облик, тродимензионално, композиција, прожимање, преклапање, усецање

Медији/технике: вајање / обликовање глине

Исходи: Ученици формирају различите облике у глини; разумеју однос дводимензионалног и тродимензионалног у простору; развијају различите идеје које на креативан начин примењују у раду; вешто користе алате и средства и примењују технологије рада у изради рељефа, а у складу са узрастним и индивидуалним могућностима.

Студенти: 12-4-14-фпу, ОШ Бановић Сврахиња, Београд, 5/3, 2014.

Наставна целина: Површина

Наставна јединица: Текстура

Тема/ликовни проблем: *Сликање тусџим бојама* — игра бојених површина и текстура на апстрахованом простору; преплитање и усецање бојених површина.

Кључни појмови: текстура, боја, облик, комбиновање техника

Медији/технике: сликање и 3Д обликовање / картон, новине, боја

Исходи: Ученици су упознати са различитим ликовним елементима (боја, линија, текстура); спонтано транспонују елементе дела апстрактног експресионизма коришћених као инспирација; успостављају комплементарне односе боја и површина; истражују изражајне могућности боје.

Студенти: 42-5-13-фпу, ОШ Књеиња Милица, 4/2, Нови Београд

Наставна целина: Композиција и простор

Наставна јединица: Компоновање елемената у простору

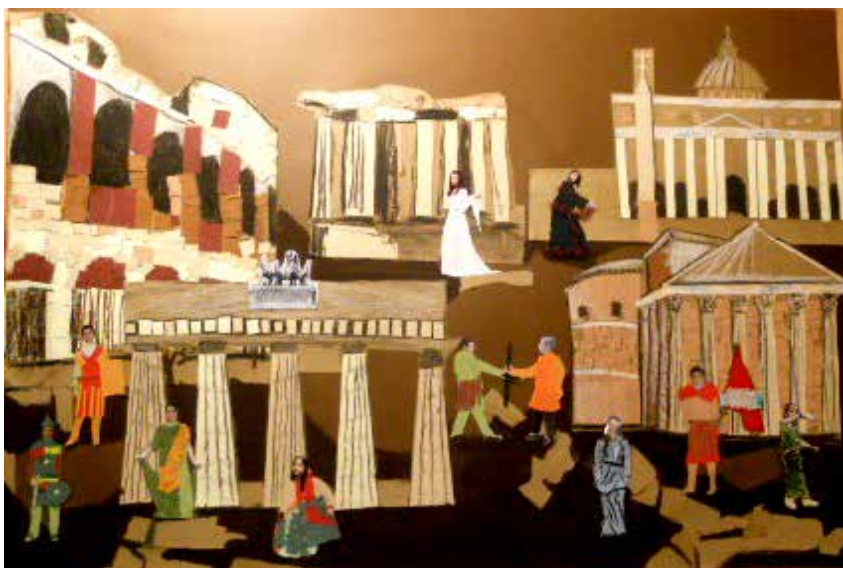
Тема/ликовни проблем: Римски траг — транспоноване елемената римске архитектуре у слободној композицији.

Кључни појмови: облик, простор, уметничко наслеђе, архитектура, композиција, колаж

Медији/технике: сликање / колаж

Исходи: Ученици истражују и примењују различите принципе компоновања као што су величина, пропорција, контраст; експериментишу са елементима слике на оригиналан начин; транспонују сопствени доживљај уметничког наслеђа старог века са личним искуством и окружењем, користе технику колажа у ликовном раду на креативан начин.

Студенти: 39-5-13-фпу, ОШ Никола Тесла, Винча, 2012.

Наставна целина: Облик

Наставна јединица: Тродимензионални облици

Тема/ликовни проблем: 3Д слике — транспоноване дводимензионалних слика у 3Д простор.

Кључни појмови: облик, тродимензионалност, транспозиција, конструкција, простор

Медији/технике: обликовање различитих материјала / колаж, картон, полуотпадни материјали

Исходи: Ученици користе различите материјале за конструисање 3Д слике према мотиву уметничког дела; комбинују облике, боје и текстуре, компоњујући их задати простор; вешто користе средства и алате у раду; на инвентиван начин креирају слику, уносећи нове елементе у делове и целину објекта; сарађују у групи, анализирају и вреднују сопствени рад и радове других.

Студенти: 20-4-14-фпу, ОШ Бановић Сврахиња, Београд, 5/3, 2014.

Наставна целина: Композиција

Наставна јединица: Слободно компоновање

Тема/ликовни проблем: *Мали формати* — увод у аналитички цртеж кроз студију малог формата.

Кључни појмови: боја, облик, *техника филцања*, експеримент

Медији/технике: сликање и обликовање од вуне / филц

Исходи: Ученици користе основне ликовне елементе — облик, боју и текстуру у ликовном раду; истражују слободне форме компоновања у процесу обликовања неупредене вуне; самостално користе технику филцања на оригиналан и креативан начин, продукују мноштво идеја и приступа у ликовном раду.

Студенти: 50-5-13-фпу, ОШ Ђура Јакшић, Зрењанин, 4/3, 2013.

Наставна целина: Машта

Наставна јединица: Илустрација приче

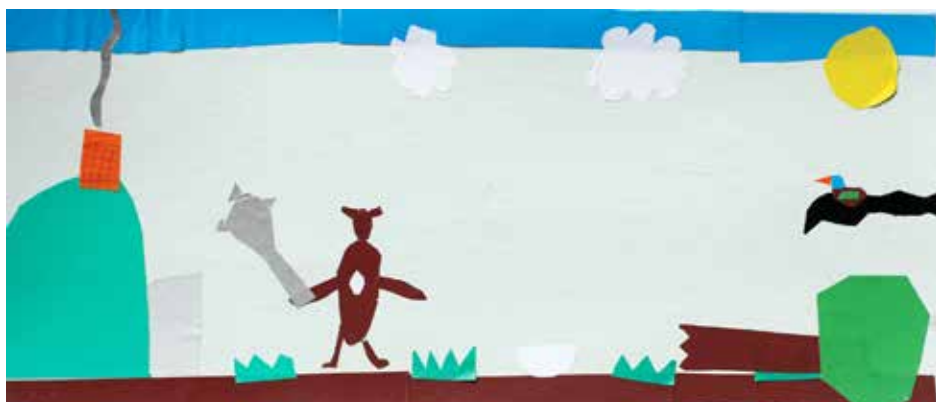
Тема/ликовни проблем: Илустрација приче из српске митологије "Брка и Међедовић" — илустровање литерарног текста на основу замишљања.

Кључни појмови: илустрација, машта, колаж, бајка

Медији/технике: цртање и сликање / колаж, темпера

Исходи: Ученици креирају илустроване приказе на основу литерарног текста на креативан и маштовит начин; користе елементе хумора и стилизације; вешто комбинују технику сликања темпером и колаж, експериментишући са изражајним могућностима ових техника.

Студенти: 2-5-13-фпу, ОШ Лаза Косић, Београд, 2/5, 2012.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Символика линије

Тема/ликовни проблем: *Необично биће из моје маште* — увод у аналитички цртеж кроз студију малог формата.

Кључни појмови: цртеж, линија, форма, фигура, експеримент, анализа

Медији/технике: цртање и сликање / суви пастел и креда на колорисаном папиру

Исходи: Ученици воде дијалог међусобно о необичним бићима из маште и дечје књижевности; представљају свој доживљај и разумевање карактера ликова у свом раду; слободно и спонтано приступају проблему; показују осетљивост за просторне односе, линије и боје и њихову симболику.

Студенти: 30-5-13-фпу, ОШ *Свети Сава*, Београд, 1/3, 2013.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Врсте линија

Тема/ликовни проблем: *Мали Пикасо* — увод у аналитички цртеж контурним, структурним и текстурним линијама кроз транспонување елемената уметничког дела Пабла Пикаса.

Кључни појмови: цртеж, линија, портрет, транспозиција, шрафура, текстура

Медији/технике: цртање и сликање / оловке у боји, темпера, колаж

Исходи: Ученици користе елементе уметничког дела које транспонују на креативан начин у свом раду; користе различите врсте линија, као и колористичке односе; истражују и примењују различите начине приказа текстуралних вредности помоћу шрафуре; реаструктурирају постојећи мотив додајући нове елементе на мотиву.

Студенти: 5-дс-15-флу, ОШ *Рајко Мишровић*, Београд, 5/2, 2015.

Наставна целина: Принципи компоновања

Наставна јединица: Контраст

Тема/ликовни проблем: *Контрасти светлине и боја* — увод у принципе компоновања ликовног дела кроз различите врсте контраста — светлина, боје, текстура...

Кључни појмови: контраст, боја, валер, композиција

Медији/технике: сликање / темпера

Исходи: Ученици користе основне ликовне елементе — линију, облик, боју, текстуру у ликовном раду; истражују и примењују различите врсте контраста; експериментишу са формом на оригиналан начин у ликовном раду.

Студенти: 10-дс-15-фпу: ОШ *Рајко Мишровић*, Нови Београд, 8/1, 2015.

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: Символика боје

Тема/ликовни проблем: *Портрети* — примена боје као средства изражавања емоција и експресије у слици.

Кључни појмови: боја, симбол, експресија, портрет

Медији/технике: сликање / темера

Исходи: Ученици користе различите боје у раду; одабирају колорит слике којим посебно изражавају емоције на мотиву портрета; вешто комбинују основне боје и самостално израђују изведене боје њиховим мешањем; истражују изражајне могућности сликања густим бојама — импасто; продукују велики број различитих идеја, односно варијација једног мотива; критички анализирају своје радове и радове других.

Студенти: 7-2-4-14-фпу, ОШ Ђурило и Методије, Београд, 6/3, 2014.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Врсте и карактер линија

Тема/ликовни проблем: *Линије у свету око нас*— распознавање различитих врста и карактера линија и њихова примена у кротивном раду кроз технику зграфито.

Кључни појмови: контурна линија, структурна линија, површина, текстура, зграфито

Медији/технике: цртање и сликање / зграфито, колаж

Исходи: Ученици распознају карактер линија и врсте линија које опајају у окружењу; самостално примењују различите врсте линија у свом креативном раду; истражују изражајне могућности линија и стварају различите текстуре у свом раду; еспериментишу и комбинују технике зграфита и колажа на оригиналан начин; маштају и успостављају необичне односе мотива и елемената цртежа; критички анализирају и вреднују свој рад и радове других.

Студенти: 3-дс-15-фпу, ОШ Јован Појовић, Карабурма, 5/3, 2015.

Наставна целина: Свет уобразиље у ликовним делима

Наставна јединица: Машта и фантазија

Тема/ликовни проблем: Необично биће из моје маште — креирање необичних облика и бића из маште кроз тродимензионално обликовање.

Кључни појмови: облик, боја, вајање, имагинација, бајка.

Медији/технике: сликање и вајање / темпера и моделовање глине

Исходи: Ученици на креативан начин визуализују бића из маште креирају фигуре од глине; примењују различите стратегије у проналажењу решења; експериментишу и истражују изражајне могућности глине обликовањем кроз аналитички и синтетички приступ; стварају оригинална решења у ликовном раду и одступају од уобичајених, устаљених метода.

Студенти: 6-дс-15-фпу, ОШ Браћа Барух, Београд, 6/2, 2015.

Наставна целина: Линија

Наставна јединица: Врсте и карактер линија

Тема/ликовни проблем: *Линије у свећу око нас*— увод у аналитички цртеж кроз студију малог формата.

Кључни појмови: контурна линија, структурна линија, површина, текстура

Медији/технике: цртање и сликање / колаж, цртеж тушем

Исходи: Ученици распознају карактер линија и врсте линија које опажају у окружењу; самостално примењују различите врсте линија у свом креативном раду; истражују изражајне могућности линија и стварају различите текстуре у свом раду; еспериментишу и комбинују различите материјале и технике; маштају и успостављају необичне односе мотива и елемената у свом раду; критички анализирају и вреднују свој рад и радове других.

Студенти: 1-дс-15-фпу, ОШ *Младосић*, Нови Београд, 5/5, 2015.

Наставна целина: Простор

Наставна јединица: Скулптура и простор

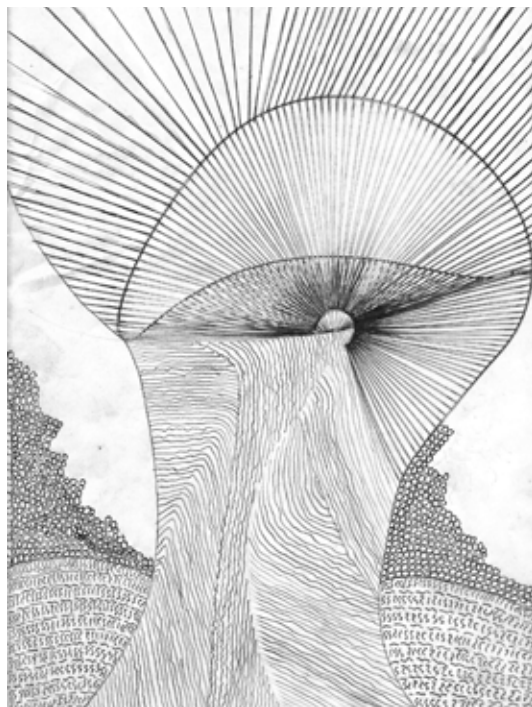
Тема/ликовни проблем: *Пронађи ми место у своме свету*— креативан приступ у решавању просторних односа

Кључни појмови: простор, скулптура, имагинација

Медији/технике: цртање и сликање / колаж, цртеж тушем, графином и оловкама у боји

Исходи: Ученици користе елементе уметничког дела, односно репродукције скулптура које компонују у задати формат; ученици мењају контекст и проналазе нова и креатива решења кроз транспонување форме и значења.

Студенти: 10-дс-15-фпу: ОШ *Рајко Мишровић*, Нови Београд, 7/1, 2015.

Наставна целина: Боја

Наставна јединица: Символика боје

Тема/ликовни проблем: *Портрети* — експресивни портрет по узору на фовисте кроз виђење себе или себи блиске особе; слободно изражавањем одређене емоције бојом у ликовном раду.

Кључни појмови: боја, експресија, фовизам, портрет, сликање

Медији/технике: сликање / темпера

Исходи: Ученици именују и разумеју основне поделе боја; посматрају, уочавају и упоређују боје у природи и уметности; примењују знања, идеје и различите методе у самосталном ликовном раду; експериментишу и истражују изражајне могућности темпере као сликарског материјала у сопственом раду; самостално примењују ликовну технику на нов и неубичајан начин; самостално осмишљавају и стварају оригинална, креативна решења у ликовном раду, одступају од постојећег и утврђеног и теже за променама; комуницирају ликовним медијима, искрено и спонтано изражавају своје мисли и осећања креативним коришћењем ликовног језика; показују радозналост и склоност да постављају питања, критикују, дискутују и изражавају своје ставове у односу на тему/ликовни проблем; процењују сопствени рад и радове других, аргументују своје ставове и поступке, објашњавају процедуре и значења; повезују стечена знања и вештине са осталим наставним садржајима; разумеју контекст културног наслеђа различитих епоха, активно тумаче уметничка остварења и доживљавају их, прерађују, допуњују и процењују на свој начин.

Студенти: 9-дс-15-фпу, ОШ 20. Октобар, Нови Београд, 6/2 и 6/3, 2015.

3.3.1.v. Радови деце предшколског и основношколског узраста реализовани у сарадњи са студентима ФЛУ-а у оквиру методичке праксе, у домовима за децу без родитељског старања, као и установама за децу са сметњама у развоју

Пејзаж са коњем

Евалуација методичке праксе — студенти: 8-дс1-11-флу, Дом за децу без родитељског старања Драгићин Филиповић Јуса, Београд, 2010.

„Рад са децом током новембра и децембра 2011. године био је истовремено напоран, али и пријатан и поучан. Група се састојала од осморо деце узраста између 3 и 8 година. На самом почетку смо осмислиле активност сликања на задату тему, на пример, цртање омиљених животиња и створења из бајки у циљу развијања маште и имагинације. Међутим, на првом часу нам је било јасно да то неће бити могуће пошто већина деце нису имала скоро никакво знање о најосновнијим појавама света из окружења. Рецимо, већина деце није знала да наведе ни једну животињу осим змије и коња, а на наше изненађење, многа нису знала шта је то птица, мачка, пас. Такође, већина деце није знала ни за једну бајку... , а што се тиче сликања бојама, њихово искуство скоро да није постојало. Сви ови фактори су утицали на то да променимо план. Настојали смо на то да се деца што више ослободе док сликају, као и на то да им кроз разговор пружимо што више информација, што је у квантитативном и квалитативном смислу дало велики помак. Деца су углавном била изузетно мотивисана и спремна за сарадњу, углавном није било проблема током активности, осем уобичајене дечје хиперактивности. Нарочито је занимљиво да су тако мала деца имала концентрацију током оба сата рада. Што се тиче њиховог односа према нама као наставницима, није било тешкоћа у комуникацији и врло брзо су се отворили, а нарочито је било тешко када смо држале последњи час, јер нису хтели да се одвоје од нас. Такође смо приметиле да се одређена деца издвајају оштрином размишљања и креативношћу, али да на жалост у уобичајеним околностима немају много прилика да то испоље, тачније, чини нам се да стручни сарадници на то не обраћају довољно пажње. Када су у питању ликовни радови, примећује се да су испод нивоа ликовне зрелости за свој узраст, али да им је креативност очувана. Цртежи су већином испуњени бојеним линијама. Што се тиче мотива у радовима, код млађе деце, узраста 3 и 4 године, учили смо жврвотине којима су деца давала одређено значење у виду персонификација сварних мотива, док су код старије деце на цртежу биле претежно заступљене представе породице, али код већине са кућом по страни. Као мотив се појављују још и животиње, омиљене играчке и по неки цртани јунак. Занимљива нам је била и њихова тежња ка великом формату, узимајући у обзир да се предходно нису много сретали са сликарским материјалима. Ескспресивности рада посебно доприноси начин употребе боје, где се примећују индивидуалне разлике у односу на емоционални и психолошки татус сваког детета. Након четири недеље проведене са децом у дому без родитељског старања, можемо рећи да смо много научиле, можда више ми као будући ликовни педагози, него сама деца, и сложне смо у закључку да би се обезбедило напредовање деце која одрастају у оваквим условима, потребно је да већи број стручњака ангажују у раду.“

Пријатељство, дечји рад, Радост Европе, 2012.

Евалуација методичке праксе — студенти: 16-дс1-12-флу, Дом *Дринка Павловић*, Београд, 2011.

„На одржавање праксе утицали су услови у дому и став деце према креативном изражавању у складу са претходним искуствима. Због специфичности профила деце која су учествовала у радионици, анализа и процена резултата нису толико биле усмерене на ликовне аспекте радова, колико на процес рада и мотивацију деце, њихову спремност на појединачну и групну дискусију као и посвећеност раду.

Услови у дому и претходна искуства

За потребе креативног рада у дому је одређена једна мања просторија (око 20м²) неприлагођена за овакав вид радионичког рада са децом. Још једна отежавајућа околност јесте локација, јер просторија у којој смо били смештени има улаз из прометног ходника, а од терасе која се активно користи ограђена је стаклом тако да суспољна дешавања окупирала дечју пажњу и реметила их у раду. Материјал који је деци био на располагању, обезбеђен је од стране невладине организације *Фонд савремена деца*, био је квалитетан и разноврсан, а поред боја и прибора за сликање на располагању су им били и штафелаји који су код деце допуњавали доживљај уметничког стварања.

Мотивисаност и истрајност

Имајући у виду да су групу чинила деца различитог узраста, као и деца са сметњама у развоју, било је неопходно одредити широке и опште теме којима се може приступити на различите начине и које су познате већини деце (животиње, зима, новогодишњи празници, портрет). При избору тема кретале смо се од општих мотива ка личним, како би помогли деци да разумеју процес ликовног стварања као средства комуникације и изражавања. Деца су радо дискутовала о задатим темама, самостално и слободно су изражавала асоцијације и идеје. Уочљива је била потреба поједине деце за посебном пажњом и индивидуализацијом у приступу одраслог. Проблем на који смо наишле било је одсуство концентрације деце које је утицало и на мотивацију. Као успешно решење установиле смо постављање краткорочних циљева, на пример, након завршетка креативног рада послужујемо слаткише, фотографишемо радове, пуштамо музику...

Групна и индивидуална дискусија

Основ рада у радионици била је групна дискусија, иако смо услед великих разлика међу децом, најчешће приступале индивидуално. Како бисмо им помогле да дођу до мотива за своје ликовне радове користиле смо методу 'олује идеја' која се показала као изузетно ефектна, јер су деца међусобно мотивисала једна друге и надовезивала на одговоре, а у овом процесу помогао им је и припремљени визуелни материјал. Проблем који се појавио јесте да су поједина деца била несигурна и захтевала су додатну и појединачну пажњу. Пружиле смо им додатно бодрене, подршку и похвале. Када је било неопходно, помагале смо им око превазилажења проблема везаних за форму предмета, мешање боја, избор мотива... У случају доминације поједине деце, на пример, старија сестра је снажно утицала на креативно изражавање млађе сестре. Посебно смо обратиле пажњу на млађу девојчицу и додатно је подстакле на изражавање сопствених идеја. Такође, раздвајале смо их у радионици и упућивале млађу сестру да самостално бира мотиве и боје.

Дисциплина

Како бисмо испуниле овај неопходни услов за одржавање радионице, радиле смо са мањом групом од петоро деце. И сам простор је наметао величину групе пошто је радионица ограничена на једну малу просторију. Имале смо случај агресивног понашања једног дечака. Током прве активности један дечак је викао и шутирао ствари, угрожавајући тако безбедност друге деце. У решавању ове ситуације помогла нам волонтерка из *Фонда савремена деца* која је прибрано реаговала и успела да примири дете кроз дијалог. Овај проблем бисмо посебно истакле јер студенти који учествују у пракси ретко имају искуства са оваквим критичним ситуацијама. Долазило је и до несугласица међу децом. Разлике међу њима су изузетно уочљиве, како узрасне, тако и код менталних и физичких способности. Толеранција код већине деце је смањена услед недостатка пажње одраслих, али и смањеног контакта са спољним окружењем изван просторија Дома. Деца су веома сензитивна и изузетно бурно и грубо реагују на најмање размирице или коментаре друге деце, тако да смо често морале да их опомињемо и раздвајамо. Водиле смо рачуна о томе да деца која често ступају у конфликте не буду у истој групи, а када би до расправе дошло, скретале смо им пажњу на задатке и трудиле се да усмеримо њихову енергију на кретивно стварање што је било изузетно корисно и упућивало на сублимацију негативних осећања.

Закључак

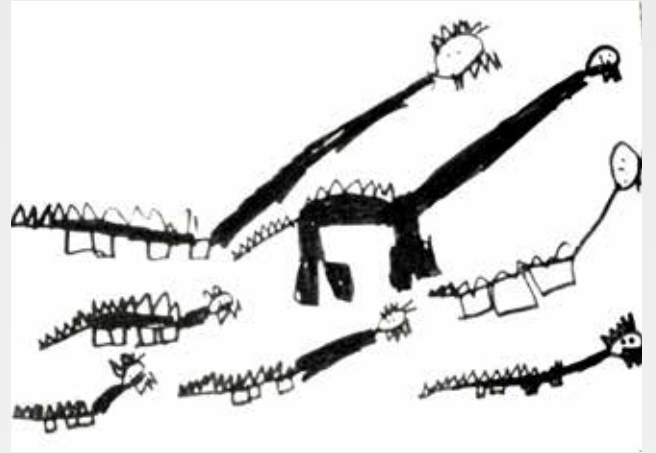
Сматрамо да је рад у овим радионицама позитивно утицао на децу која су имала прилику да се самосталано, или у групи, креативно изражавају и стварају. Нама је као студентима, будућим наставницима, пракса била веома корисна јер смо се по први пут имале прилику да радимо штафићеницима Дома, са децом која имају тешкоће у развоју или су без родитељског старања, што нас је приморало да суштински преиспитамо и поједноставимо наше захтеве у односу на планиране активности, али и сам педагошки значај креативног изражавања. Треба напоменути и да су услови за креативан развој деце у дому скромни и да је васпитачима који раде у оваквим установама потребно пружити додатну подршку кроз стручно усавшавање у области ликовног васпитања и образовања у раду са специфичним групама."

Евалуација методичке праксе — студенти: 2-дс2-12-флу

Дом за децу без родитељског старања *Јован Јовановић Змај*, Београд, 2011.

„Сматрамо да су деца овакве радионице од великог значаја, посебно што им пружају могућности да се опробају у неким другим техникама и медијумима. Мислимо да смо у ликовним активностима постигле и више него што смо очекивале, како кроз саме радове, тако и кроз успостављене међуљудских односа межу децом. Приметиле смо јаку потребу за комуникацијом са људима изван њиховог окружења, као и несвесну пројекцију чланова породице која је била доста изражена, коју су деца пројектовала на нас, као и на васпитаче и остале стручне сараднике. Изненадио нас је висок степен креативности код ове деце, као и њихова огромна жеља за сазнањем и слободом у изражавању. Оваква врста рада је за нас као будуће наставнике ликовне културе била велико професионално и животно искуство.“

Евалуација методичке праксе — студенти: 30-дс2-13-флу, *Дом Сремчица*, Београд, 2014.

Пројекат, „Мој дом“

Основни план пројекта: Студенти факултета заједно са штићеницима треба да на што креативнији начин одговоре на тему „Мој дом“. Тема представља широко поље деловања, међутим због ограничених интелектуалних и моторичких способности штићеника дома, тема се своди на најосновније појмове који подразумевају врло јасне и конкретне мотиве као што су: столица, кућа, клупа, природа, друг, породица... Пројекат је на почетку замишљен као једнонедељни час ликовних активности. Међутим због веома тешког кординирања рада са штићеницима, осмишљени су појединачни пројекти за реализацију у малим групама узраста од 20 до 40 година.

Теме: *Портрети и Столице*

Основна идеја од које смо пошли јесте да заједно са учесницима радионица, штићеницима Дома, на плочама од лесонита покушамо да осликамо портрете оних који су им лично блиски, али и замишљених ликова. Желећи да читаву идеју заокружимо, и додамо јој још један слој деловања, учесници би као пратећи материјал пробили да нацртају модел столице, на пример, столица из њиховог окружења — *маична столица, столица из сећања...* На крају, студенти на основу цртежа израђују металне конструкције на које постављају управо осликане плоче у виду наслона. Активност представља практичан рад у групама; ликовно подручје је медиј слике и скулптуре, док су планирани ликовни материјали је уљани пастел, папири, акрилне боје и лесонит плоче.

Евалуација студената: „Групе штићеника Дома које су учествовале у радионицама веома лепо и радосно реаговали на овај пројекат. Како за њих, тако и за нас студенте, будуће наставнике ликовне културе, ово је било једно потпуно ново искуство, јер смо успели да прилагодимо рад специфичним потребама ове популације и да се ослонимо на предходно искуство које смо обављали у основним и средњим школама. На самом почетку било је на неки начин тешко допрети до свакога, посебно уколико неко од учесника није желео да сарађује, у том случају је присуствовао радионици, али није морао да учествује у раду, већ да учествује на основу слободног избора. Као што је напоменуто, на почетку су одласци били сведени на њихово цртање, дакле покушај да дају најједноставније одговоре на задату тему. Међутим, због разних потешкоћа на које смо наишли, на пример, на учеснике у групама са којима је рад практично био немогућ због тежих облика менталне заосталости, одлучено је да се изведу два једноставна пројекта. Корисници су предлог јако лепо прихватили, и наравно на много бољи начин су и одреаговали разумели су боље задатак и могли моторички да изведу захтеве активности. Такође избор примера за подстицање креативности и моторике је успео да их мотивише и подстакне на рад у групи. Иако је њихова пажња била кратка (највише пола сата), успели смо заједно да произведемо врло једноставне али ефектне радове. Свако од студената је сарађивао са по једним или двоје корисника, тако да је сарадња била веома успешна. Свакако да је за њих ово био један искорак, јер су на овај начин успели да покажу своје ликовне способности и могућности и да се, барем на кратко време, одвоје од рада на који су навикли (најчешће је то механички поступак примене медија и материјала у реализацији унапред осмишљених шаблона и мотива). Дакле, уместо дотадашње производње према задатом шаблону, у којима није до изражаја долазио њихов лични доживљај, већ само однос према предмету као објекту, који ће једном имати неку употребну вредност, ми смо их подстакли на креативан приступ, у мери колико је то за њих било могуће.“

3.4. ЕВАЛУАЦИЈА МЕТОДИЧКЕ ПРАКСЕ И ИСТРАЖИВАЊА У НАСТАВИ

3.4.1. Евалуација методичке праксе

Након обављене методичке праксе, студенти представљају реализовани пројекат кроз систематичан преглед свих активности и критичку анализу остварених резултата. На овај начин, студенти међусобно и у сарадњи са професором методичке праксе на факултету заједнички процењују различите аспекте свог рада, размењујући тако искуства, ставове и идеје. Презентацију припремају на основу прикупљених материјала и продуката, као што су: портфолио са ученичким радовима; протокол за посматрање часа, методичка припрема са евалуацијом, резултати истраживања и акциони план развоја школске културе.

Ова активност подразумева, како фронтални, тако и групни рад, при чему излагање сваког од студентских тимова прате остали студенти и вреднују квалитет методичког приступа на основу задатих критеријума. Потом се кроз групну дискусију заједно са професором методике анализирају активности и дају повратне информације. Тежиште презентације јесте на евалуацији методичке праксе и критичком вредновању постигнутих резултата са препорукама студента и професора за побољшање.

Оријентациона структура евалуације односно елемената излагања студента/групе:

- Чланови групе;
- место/школа реализације праксе, разред, одељење, наставник — ментор;
- кратак опис школског окружења, услова рада у школи, учионици (користити податке из чек листе);
- опис одељења — структура одељења, специфичности појединих ученика;
- резултати посматрања часова наставника — ментора и методичког приступа: 1. мотивација ученика, 2. интердисциплинарност, 3. проблемски приступ, 4. индивидуализација, 5. учење, креативни процес, игра, 6. оцењивање/вредновање (подаци из чек листе);
- представљање концепта задатка студента у складу са структуром методичке припреме/плана часа и радовима ученика;
- представљање истраживачког плана и резултата истраживања;
- индивидуално представљање акционих планова за развој школске културе кроз SWOT анализу.

Свака група студената представља резултате методичке праксе. Студенти који посматрају излагање сваке од група вреднују излагање и учествују у дискусији. Анализа и вредновање остварености резултата у оквиру методичке праксе се врши са два становишта:

- **Шта је било посебно добро?**
- **Шта је потребно унапредити?**

Повратне информације коју студенти добијају од колега и професора, као и од наставника — ментора, треба да буду афирмативне, недискриминативне, да критички анализирају и вреднују на првом месту поступке, а не личност, и да садрже аргументоване и компетентне препоруке за побољшање квалитета активности коју студент демонстрира у оквиру методичке праксе. Размењују се искуства са праксе, ставови и приступи, вреднују резултати изводе одређени закључци и препоруке.

3.4.2. Наставник као рефлексивни практичар

Како унапредити образовни процес и његове резултате?

„Значај учествовања наставника у истраживањима наставне праксе не огледа се само у прилици да се унапреди лична пракса, већ и у ширем доприносу развоју базе знања о образовању и васпитању, настави и учењу.“

Наставник као истраживач, Пројекат Развионица, 2012 — 2015.

3.4.2.a. Пример плана акционог истраживања у настави

РАЗВИЈАЊЕ ОДГОВОРНОГ ПОНАШАЊА ДЕТЕТА КРОЗ САМОЕВАЛУАЦИЈУ

Аутори:

Тања Панов, професор разредне наставе

Иван Милојевић, професор разредне наставе

Данијела Милић, професор разредне наставе

Мирјана Королија, наставник разредне наставе

Весна Манојловић, професор разредне наставе

ОШ „Рада Миљковић“, Јагодина, април, 2014.

РЕЗИМЕ

Полазак у школу један је од најважнијих тренутака у животу сваког детета. Дете у школи добија прве велике животне обавезе, упознаје нове људе: своје вршњаке и учитеље; стиче нова сазнања о свету који га окружује као и о самом себи. Изазов за свако дете представља прилагођавање организацији рада школе која се у великој мери разликује од организације живота и активности у предшколској установи. Пре свега дете треба да се навикне на четрдесетпетоминутни систем рада у школи, на сусрет са старијом децом, наставне предмете и програмске садржаје, на нова правила понашања. Интеграција детета у социјалну средину, посебно школско окружење условљена је и поштовањем тих правила, која код деце подстиче одговорно понашање и развијају толеранцију и самоконтролу, ако се на прави начин представе деци и омогући њихова активна партиципација у креирању правила, што је и један од фундаменталних демократских принципа. Зато је учествовање у доношењу одељењских правила предуслов да се она поштују, а самим тим и предуслов за развој позитивне социјалне климе у разреду или групи.

Кључне речи: васпитање / ученик / правила / самоевалуација

Увод

Изазов за сваког учитеља или васпитача јесте да пронађе модул руковођења који је прилагођен групи, а који ће истовремено уважавати личност и развој сваког детета. Поштовање, самопоштовање, доживљај смисла, радост, сарадња, саосећање – карактеришу атмосферу коју учитељ/васпитач ствара у свом одељењу/групи, што је и суштина холистичког приступа. У нашој школи се, захваљујући развијеној свести о значају увођења и поштовања одељењских правила, она доносе већ на почетку школске године. Али, шта се дешава када се постављена правила не поштују? Из овог питања је проистекао циљ нашег истраживања: испитати могућности унапређења одговорног понашања ученика кроз самоевалуацију. Тема истраживања је управљање одељењем и социјални односи у одељењу.

Методолошки део

У акционом истраживању се пошло од хипотезе да: самоевалуација понашања ученика неће утицати на унапређење одговорног понашања у складу са правилима.

Узорак у овом истраживању обухватио је три одељења првог разреда са укупно 74 ученика (1/2 – 27 ученика, 1/4 – 23 ученика и 1/5 – 24 ученика) Основне школе „Рада Миљковић“ из Јагодине. Истраживање је рађено у периоду од 10. 3. до 11. 4. 2014. и обухвата пет наставних недеља.

Инструменти истраживања су скала процене: у 1/2 коришћена је дневна скала процене, а у 1/4 и 1/5 недељна скала процене. Скала процене садржи имена свих ученика у одељењу и празна поља која ученици сами боје (зеленом, жутом или црвеном бојом) у зависности од тога како процењују у којој мери су поштовали правила. Зелена боја значи да није прекршено ниједно правило у току једног дана/недеље; жута боја значи да је прекршено једно до два правила, а црвена боја значи да су правила прекршена три или више пута или се појавило насиље другог или трећег нивоа. Прикупљање података - у 1/2 подаци су се прикупљали и анализирали на крају сваког наставног дана, а у 1/4 и 1/5 на крају недеље.

№	Име ученика	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1.	Далор А.																											
2.	Ања																											
3.	Дарија																											
4.	Несима Б.																											
5.	Маша																											
6.	Александра Д.																											
7.	Сара Ђ.																											
8.	Насима																											
9.	Магдалена Е.																											
10.	Нелан К.																											
11.	Ђуџ																											
12.	Вана																											
13.	Јана																											
14.	Сара М.																											
15.	Марија																											
16.	Тамара																											
17.	Тара																											
18.	Кларија																											
19.	Александра Р.																											
20.	Вера С.																											
21.	Марија																											
22.	Нелан С.																											
23.	Магдалена Е.																											
24.	Јана																											
25.	Вана																											
26.	Александра																											
27.	Вера																											

Резултати истраживања

Резултати акционог истраживања јасно показују тенденцију раста броја ученика који се понашају у складу са правилима понашања. У првој недељи број ученика који су поштовали правила понашања био је 49 (66,22%), а у последњој недељи тај број је износио 67 ученика (90, 55%). Број жутих смањивао се из недеље у недељу и са почетних 21 (28,38%) пао је на 6 ученика (8,10%). Број црвених је са 4 ученика (5,40%) спао на једног ученика (1,35%)

Разматрајући резултате истраживања сва три одељења, дошли смо до закључка да је праћење на дневном и недељном нивоу дало исте резултате, с тим што је праћење на дневном нивоу (у 1/2) захтевало много више времена, док се у друга два одељења (у 1/4 и 1/5) анализа радила на часовима Одељењске заједнице једном недељно.

Упоредјујући полазне међуодељењске резултате (прва недеља), уочили смо значајну статистичку разлику у односу између броја зелених, жутих и црвених поља. У одељењу 1/2 био је већи број жутих и црвених поља у односу на 1/4 и 1/5. Закључујемо да је попуњавање скале процене дало позитивне резултате у свим одељењима.

Из свих добијених резултата закључујемо да постављена хипотеза није тачна и да самоевалуација понашања ученика у великој мери утиче на унапређење одговорног понашања у складу са правилима. Истраживање је показало да су ученици првог разреда способни да процене своје и понашање својих другова уколико имају јасне критеријуме. Томе су допринеле и дискусије на часовима Одељењске заједнице које су биле јасно усмерене на препознавање властитих и туђих потреба и осећања.

Резултати самоевалуације свих испитаника на недељном нивоу

"Кључно је поставити правила и објаснити ученицима њихову важност. Када се ученицима даје прилика да буду одговорни доносиоци одлука, наставници им више неће бити потребни да контролишу њихово понашање. С обзиром да наставник не може све време бити са својим ученицима, они морају сами да развијају способност доношења друштвено прихватљивих и одговорних одлука које се подударају са школским правилима и правилима друштвене заједнице којој припадају."

Др Славица Башић,
Свеучилиште у Задру,
Одјел за педагогију

Истраживање је допринело:

- изградњи одговорне, толерантне и свестране личности;
- ведрој атмосери међу децом;
- пријатној клими за рад;
- бољој сарадњи са родитељима.

Литература

Банђур, В. и Поткоњак, Н. 1999. *Меџоголоџија ђедаџоџије*. Београд: Савез педагошких друштава Југославије.

Симоновић, Н. 2013. *Меџоголошко образовање наставника за рефлексивну ђраксу* — мастер рад. Универзитет у Нишу: Филозофски факултет, Департман за педагогију.

Гордон, Т. 1998. *Како биџи усеџан наставник*. Београд: Креативни центар.

Банђур, В. 2000. *Практџикум ђедаџошкоџ истраживања*. Јагодина: Учитељски факултет.

Закључак

Циљ нашег истраживања био је да испитамо могућности унапређења одговорног понашања ученика кроз самоевалуацију. Закључили смо да је самоевалуација понашања ученика веома корисна у изградњи одговорне, толерантне и свестране личности. Тиме се постиже ведрија атмосфера међу децом и пријатнија клима за рад. Деца су захваљујући самоевалуацији постала свеснија својих и туђих грешака и начина њиховог превазилажења на конструктиван начин. Овај начин евалуације омогућава и дубље анализе: праћење понашања ученика као појединца, групе ученика или целог одељења. Сматрамо да је праћење на недељном нивоу довољно, али уколико постоји потреба, за поједине ученике се може организовати и дневна самоевалуација. Истовремено, примена овог поступка омогућава и бољу сарадњу са родитељима јер пружа јасну слику и поузданији увид у понашање детета. Приметили смо да су ученици радо попуњавали табелу и врло активно учествовали у дискусији на часовима Одељењске заједнице трудећи се да воде рачуна о осећањима и потребама других ученика. Самим тим је и социјална клима у одељењу била повољнија. Истраживање је поуздано показало да је самоевалуација понашања, као модул руковођења, применљива у првом разреду, на узрасту деце од 7 година.

Међутим, такав закључак нас наводи и на размишљање о применљивости наведеног начина самоевалуације у старијим разредима – да ли треба увести награде у виду диплома, беџева, књига, качкета и сл. у циљу додатне мотивације; треба ли праћење организовати на нивоу разреда, смене или целе школе. С друге стране, сигурни смо да је самоевалуацију лако применити у предшколским групама. Овај поступак праћења је лак за припрему, јасан, прецизан, ефикасан, свима доступан, прегледан, оригиналан, инвативан, занимљив, узрасно прилагођен. Предност његове примене на предшколском узрасту јесте коришћење боја током самоевалуације јер на тај начин деца лакше рефлектују своја осећања. Примена овог модула у предшколским установама била би добра припрема за лакше прилагођавање школском животу.¹

¹ Истраживање је 2014. представљено на другом стручно-научном скупу *Холиџри*, Висока школа за образовање васпитача, Пироту.

Одељенска правила:¹

**ЈЕДНИ ДРУГИМА
ОБРАЋАМО СЕ
БИРАНИМ РЕЧИМА**

**ПРОБЛЕМЕ И СУКОБЕ
РЕШАВАМО РАЗГОВОРОМ**

**ЈЕДНИ ДРУГЕ
НАЗИВАМО ИМЕНИМА
ИЛИ ДОГОВОРЕНИМ
НАДИМКОМ**

**ТРАЖИМ РЕЧ
ПОДИЗАЊЕМ РУКЕ**

**ДОК ЈЕДАН ГОВОРИ
ОСТАЛИ ПАЖЉИВО
СЛУШАЈУ**

**НА ЧАСУ СМО
ПАЖЉИВИ И
ГОВОРИМО ТИХО**

**У УЧИОНИЦИ
И ХОДНИКУ
ХОДАМО ПОЛАКО**

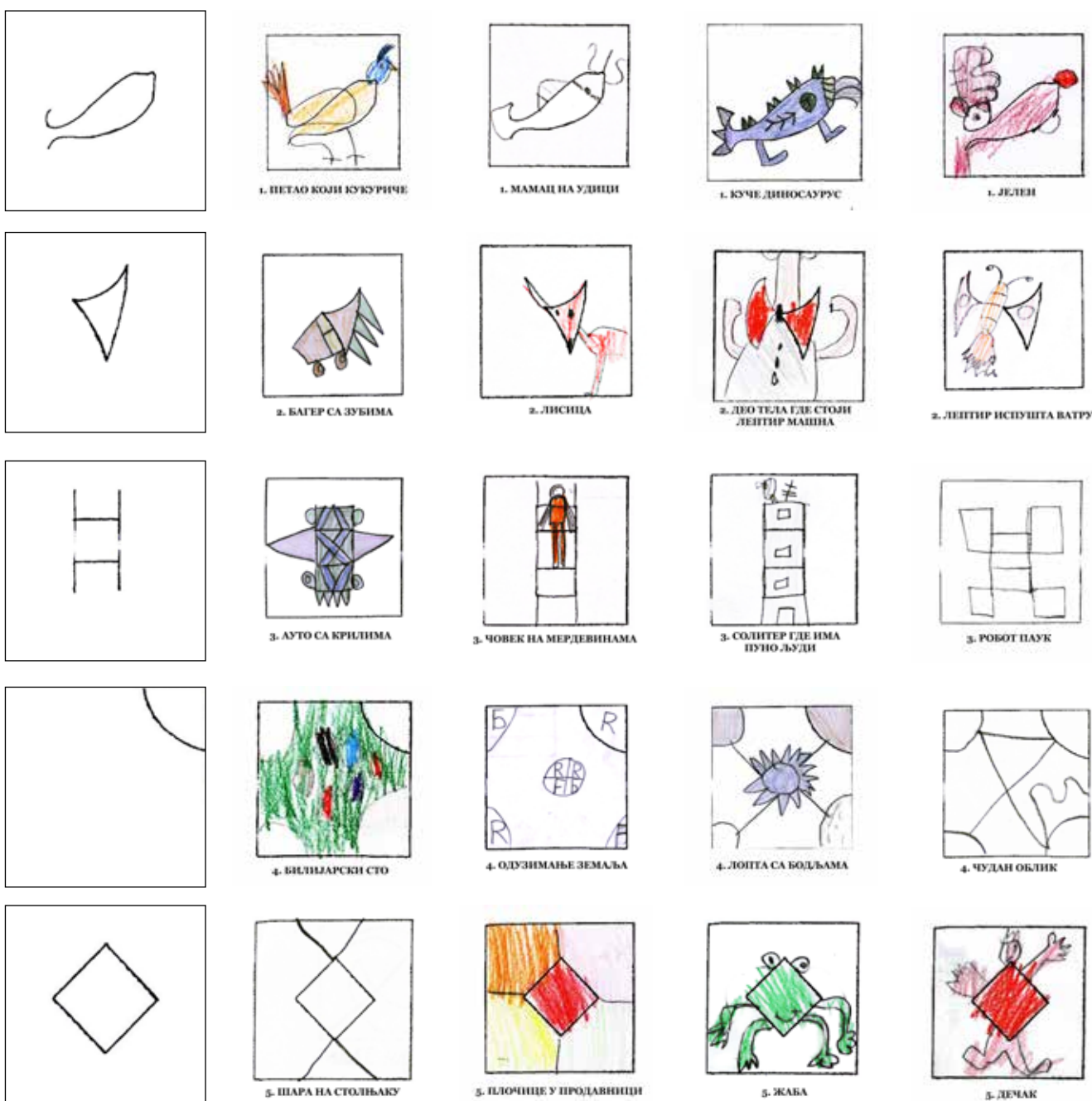
¹ „Ова правила доносимо на почетку школске године у оквиру одељенске заједнице кроз истоимену радионицу. Ученици наводе, на пример, да ли су нечим у школи посебно незадовољни или какве односе треба да изграђују са другима. Потом, заједнички предлажемо и изводимо правила која ћемо, када их усвојимо, сви поштовати. Она нису иста за сва одељења јер и проблеми нису исти. У току школске године правила мењамо или додајемо нова уколико за то има потребе.”

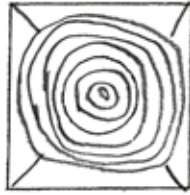
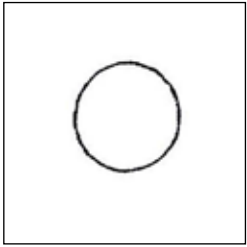
Тања Панов, професор разредне наставе,
ОШ Рага Миљковић, Јагодина, 2015.

3.4.2.6. Истраживачки рад у области креативног изражавања деце предшколског узраста— Сања Филиповић и Весна Јањевић Поповић¹

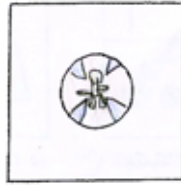
У истраживању су праћене компоненте креативности кроз показатеље децјег дивергентног- креативног мишљења као што су: флексибилност, флуентност, оригиналност, као и асиметрија- симетрија и наслов. На основу ликовне интерпретације деце предшколског узраста, радови деце су донекле пружили увид у њихове креативне способности, као и увид у ниво развијености одређених компоненти креативности које су подложне васпитно-образовном утицају. Деца су цртала самостално и слободно на започети цртеж — линију стимулус и именовала су своје цртеже.

¹ Цртежи деце из предшколских установа у Београду, 2007.

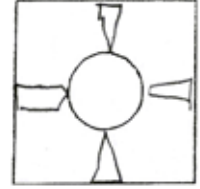
6. ЦЕНТРИФУГА

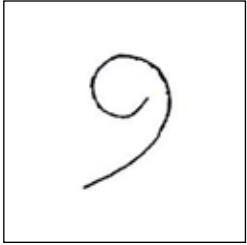
6. ПЛАНЕТА БОДЉА

6. ДЕО ОД ГИТАРЕ

6. ДРЖАЧ ЗА ЛОПТЕ

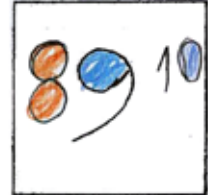
7. ЧАСОВНИК У ЛОНДОНУ

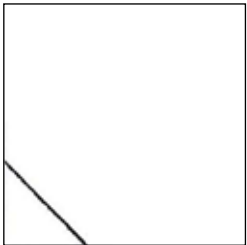
7. ЗМИЈА КОЈА БЉУЈЕ ВАТРУ

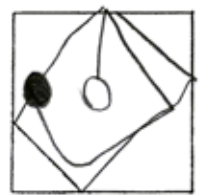
7. БОКСЕР ПОВЕДИНК

7. РЕЂАЊЕ БРОЈЕВА

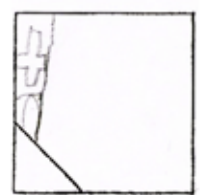
8. ФОРМУЛА КОЈА ХОЋЕ ДА ПРЕСКАЧЕ ПРЕПРЕКУ

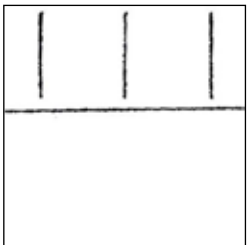
8. ЛАСЕР КОЈИ СЕ ОДБИЈА

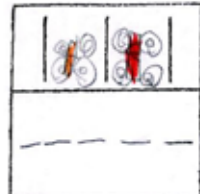
8. ЈЕДРИЛЦИ

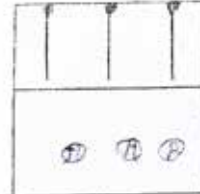
8. ЦРКВА

9. ТОАЛЕТ

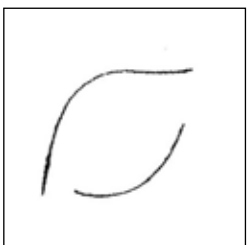
9. ПАРКИНГ

9. ГРОВЉЕ

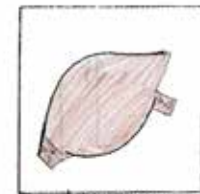
9. ЉУДИ У ЗГРАДИ

10. РУКА КОЈА ЦЕДИ ЛИМУН

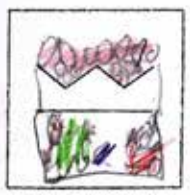
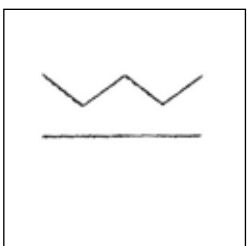
10. ТЕЛО ОД БИКА

10. ФЕЊ ЗА КОСУ

10. ЗВУЧНИ ТАЛАС

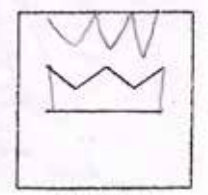
11. ФУДБАЛСКА АРЕНА

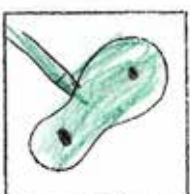
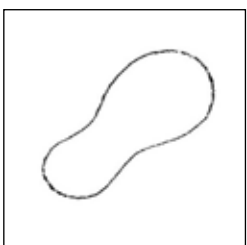
11. ТИГАНИК

11. КРАЉ

11. ДРВЕЛНИЦА

12. ВАНЗЕМАЉАЦИ

12. СТОЊАЛО

12. ФОРМУЛА БРОЈ 1

12. ШИЉАТА ПАТКА

3.4.2.v. Тематско планирање у предшколству и истраживачки рад — Карлаварисов тест „7 цртежа“ др Сања Филиповић¹

Ликовне теме и мотиви које су предшколска деца реализовала обухватају различите критеријуме као што су: 1. Креативно мишљење: „Слободна тема...“; 2. Визуелно мишљење: „Шта ћу бити када одрастем“; 3. Визуелно памћење: „Играм се са другарима у вртићу“; 4. Креативна продукција: „Шаре за хаљину моје васпитачице“; 5. Визуелно опажање „Мртва природа“; 6. Естетско процењивање: „Ушетао/ла сам у слику“; 7. Визуелна машта: Илустрација пеме Душка Радовића *Замислиће*.

¹ Радови предшколске деце, Београд, 2007.

3.4.2.g. Тематско планирање у настави и истраживачки рад — Карлаварисов тест „7 цртежа“ МА Милица Војводић, ликовни педагог¹

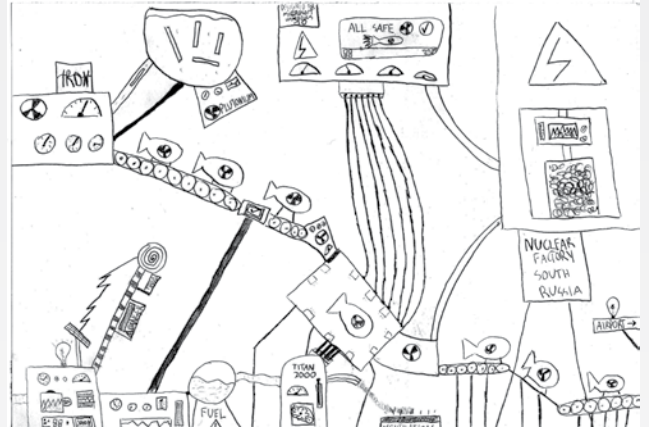
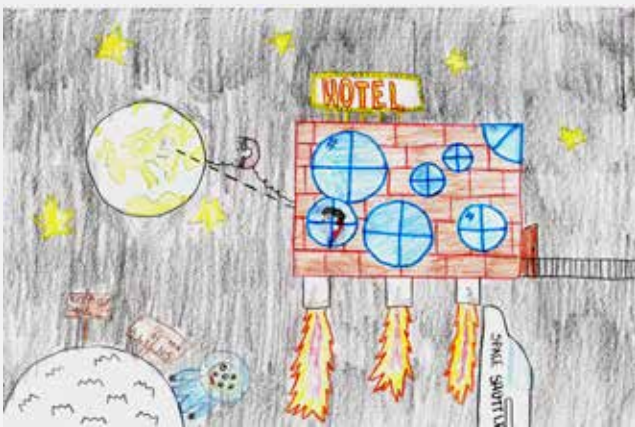
Ликовне теме и мотиви које су деца реализовала обухватају различите критеријуме као што су: 1. Креативно мишљење: „Највише волим да цртам...“; 2. Визуелно мишљење: „У каквом свету бих волео/волела да живим у будућности“; 3. Визуелно памћење: „Велики одмор“; 4. Креативна продукција: „Тапете за моју собу“; 5. Визуелно опажање „Мртва природа“; 6. Естетско процењивање: Како доживљавам уметничко дело; 7: Визуелна машта: Илустрација приче Иве Андрића „Аска и вук“.

¹ Ученички радови, одељење 6/5, ОШ Јован Дучић, Петроварадин, 2015.

3.5. ИЗЛОЖБЕ ЛИКОВНОГ СТВАРАЛАШТВА ДЕЦЕ И МЛАДИХ

3.5.1. Значај и функција изложби дечјег ликовног стваралаштва

Када се говори о дечјим ликовним изложбама, треба истаћи да изложбена активност у вртићу и школи чини саставни део рада на ликовном васпитању и образовању деце и има неколико функција: *васпийићну*, *дигакйичку* и *естеййску*.

Васпитна вредност је пре свега у томе што се деца поносе оним што су урадила и желе да и остали то виде, што је у складу са поставком да је њихово стваралачко изражавање својеврстан облик комуникације. Излагање рада на почасно место је врста признања и подршке која посебно доприноси дечјем самопоштовању, самопоуздању и изградњи позитивне слике о себи. Осим тога, дечји радови постављени заједно, нарочито када творе нову целину (нпр. направљена макета града), симболизују одређену припадност колективу и прихваћеност од њега, што је нарочито важно за децу која имају сметњи у социјалном прилагођавању (Каменоов 2006).

Да би изложба дечјих радова послужила својој васпитној сврси, потребно је задовољити неколико захтева. На пример, дете остаје главни актер у избору радова и њиховој поставци, док наставник или васпитач само пружа потребну подршку, по потреби усмерава и само изузетно, ако се од њега то тражи, даје савете. Наставник треба са децом да има равноправан, партнерски однос, водећи рачуна да не намеће деци своје критеријуме, избор радова, нити да неке од њих, критикујући их, представи као мање вредне. Сразмерно честе промене начина, места и садржаја изложби дечјих радова, јер иначе деца брзо губе интересовање за њих. Погодније су мале изложбе посвећене једној теми, на којима се боље уочавају индивидуалне разлике у изражавању, него велике, на којима се утисци мешају и замарају посматраче.

Стимулативни ефекат изложбе је у томе што може да подстакне жељу за стварањем, јер су радови изложени да их виде и остала деца и родитељи, а то подразумева да се излажу радови сваког детета, а не само појединаца. Ако то није могуће одједном, радове треба смењивати у групама различитим по квалитету.

Естетска функција дечјих изложби је усмерена на ликовне аспекте дечјег стваралачког изражавања. Ликовни радови, представљени на изложби, најадекватније осмишљавају естетски простор школе и дечјег вртића. То су радови који потичу од саме деце и део су њиховог света. По правилу се не може замислити школа или вртић који нема погодне просторе за излагање дечјих ликовних радова (панои, постаменти).

Дидактичка вредност изложби је у томе што се њима афирмишу савремени погледи на дечје ликовно изражавање и на тај начин оне делују посредно на стручно усавршавање рада наставника и васпитача који их посећују. Родитељима служе да континуирано прате развој своје деце, а деци пружају могућност да посматрају рад остале деце, да виде различите ликовне технике и разне начине изражавања, да размењују ликовна искуства, да постепено граде критеријуме и навикавају их да такве изложбе посећују и радове посматрају са интересовањем.

3.5.2. Врсте дечјих изложби, ликовних конкурса и такмичења

Изложбе дечјег ликовног стваралаштва могу бити различитог карактера: ревијалног, педагошког, културно-друштвеног или научног.

- **Дневне изложбе** се обично организују у раду са предшколском децом и у нижим разредима основне школе. После сваке ликовне активности излажу се радови све деце у групи. Њихова основна намена је да деца могу да посматрају своје ликовне радове као и радове друге деце. Дечји радови доприносе уређењу радне собе, учионице или установе у целини, и на тај начин дете осећа да васпитач, односно наставник подржава његов труд и рад. Такође, родитељи путем ових изложби могу да прате рад у образовним установама и дечји ликовни развој.
- **Дидактичке изложбе** се организују у вртићима, школама, центрима за стручно усавршавање ликовних педагога, учитеља и васпитача, установама културе и слично. Приликом посматрања и анализе оваквих изложби, потребно је да постоје писана објашњења и натписи о карактеру и концепцији изложбе са јасно дефинисаним дидактичком проблематиком коју карактерише изложба.
- **Репрезентативне изложбе** најчешће се организују тематски, и на њима не морају да излажу сва деца, а приказују се ликовни радови деце из једне или више васпитно-образовних установа и то за ширу јавност на нивоу општине, града, а може бити и националног или интернационалног карактера где се излажу најрепрезентативнији ликовни радови деце. Селекцију, или избор радова оваквих изложби обично врше стручне комисије – жири у чијем саставу су стручњаци који се баве феноменом дечјег ликовног стваралаштва (ликовни педагози, музејски педагози, уметници, учитељи и васпитачи, психолози и сл.).
- **Тематске изложбе** су углавном везане за одређену тему поводом прославе, празника или неке акције и иницијативе од друштвеног значаја. Обично се организују у школи, предшколској установи, или у организацији неке друге установе културе, општини и слично. Деца у оваквим ликовним радовима приказују своје виђење друштвених догађаја и намењене су деци, родитељима и широј публици.

Постављање изложби дечјих ликовних радова зависи од њене концепције али постоје одређена правила која важе за свако излагање експоната. Важно је да се одреди место у простору које ће бити доступно посматрачима (деци и одраслима), затим да се обезбеде адекватни панои за излагање. Радови се постављају тако да се не могу оштетити након скидања изложбене поставке. Сваки рад треба да буде обележен са потребним подацима о аутору, формату, техници, години настанка рада. Радови се постављају по одређеном систему (према техници, теми, узрасу деце и слично) како би чинили једну естетски и концепцијски смисаону целину (Филиповић 2011).

Такмичења и ликовни конкурси у области дечјег ликовног стваралаштва такође имају посебно место у систему. Она се обично спроводе интерно у оквиру школе или екстерно између других школа или институција културе. В. Левенфелд наводи да ученици у одељењу оцењивање често могу да доживе као такмичење у коме се боре за што бољу оцену, при чему постоји опасност да спољни стандарди утичу на њихове радове, где ученици у жељи за успехом копирају оне радове који су високо оцењени или награђени. Он истиче велику опасност овако форсираних такмичења, а то је да имају смисла више за одрасле него за саме ученике. Наставници на конкурсе често шаљу по сопственом избору радове који бивају награђени, а да при том ученику није јасно шта је то у његовом раду вредновано као квалитет. Такви резултати често теже да буду површни и са нагласком на техникама, без вредновања садржаја који су високо индивидуални у самом раду. Такмичарски дух постоји код сваког ученика, као природна потреба да се доказује и потврђује себе у свом окружењу, при чему овакво природно такмичење не сме бити диктирано стандардима од споља, ван личности детета, већ се ослањати на његове индивидуалне могућности, потребе и иницијативе (Филиповић 2014).

2. DIDAKTIČKA IZLOŽBA STUDENATA FLU I FPU

3. DIDAKTIČKA IZLOŽBA STUDENATA FLU I FPU

3.5.2.a. Примери изложби стваралаштва деце и младих

Дидактичка изложба *Мудросћ чула* — *дечје ликовно стваралаштво*, Факултет ликовних уметности, Београд

Дидактичка изложба студената Факултета ликовних уметности (ФЛУ) и Факултета примењених уметности (ФПУ) у Београду у оквиру предмета методика ликовног васпитања и образовања одржава се од школске 2011/2012. На овој јединственој манифестацији, излажу се ликовни радови деце предшколског узраста, ученика основних и средњих школа, домова за незбринуту децу и школа за децу са посебним потребама у Србији насталих у току методичке праксе.

Изложба има за циљ покретање битних питања из области ликовног васпитања и образовања, као и мотивацију свих оних који се на посредан или непосредан начин баве дечјим стваралаштвом. У циљу подстицања бољих резултата у области ликовне педагогије, развијања интересовања за научно-истраживачки и стручни рад запослених у образовању и култури, подстицања креативног и критичког мишљења наставника и стручњака у области ликовне педагогије, афирмисања ликовне уметности и ликовне културе у широј и стручној јавности, ФЛУ у Београду сваке године додељује награду „Богомил Карлаварис“ за истакнуте резултате у области ликовне педагогије. Награда се додељују на посебној свечаности. Награђеном лицу се додељује повеља и стауета.

Награда која је под покровитељством ФЛУ у Београду, носи име једног од наших најистакнутијих и најзначајнијих ликовних педагога, уметника и факултетског професора, који је поставио темеље и допринео обликовању савремене уметничке методичке праксе у земљи и свету. Мотивисани жељом да се не забораве резултати вишедценијског деловања академика Богомила Карлавариса на пољу ликовног васпитања деце и младих, наставници Факултета ликовних уметности у Београду установили су награду „Богомил Карлаварис“ за изузетан допринос у области ликовног васпитања и образовања.

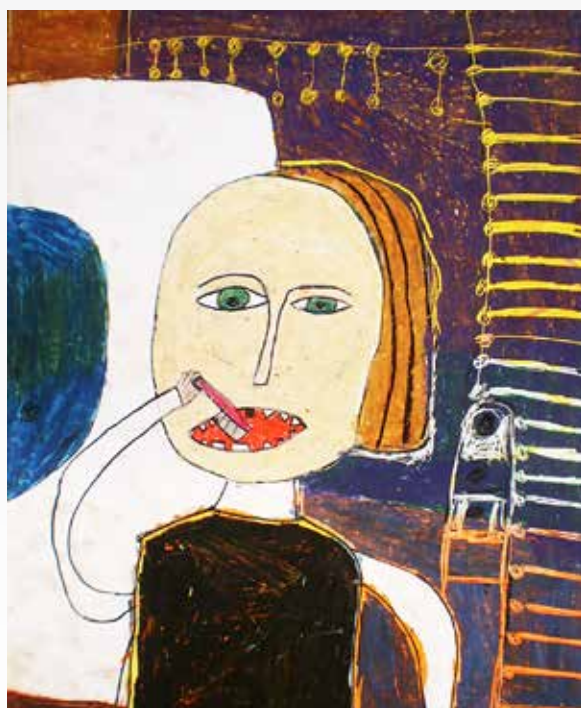
Награда је уведена имајући у виду читав његов животни опус током којег је поставио темеље савремене ликовне педагогије, не само у Србији, него и читавој Европи, где је био радо позиван да саопштава своје ставове и резултате истраживања. Био је сликар, педагог, научник, ентузијаста, а изнад свега добар човек и хуманиста, кога су колеге поштовале, а студенти волели. Одлучено је да се награда „Богомил Карлаварис“, у облику повеље и статуете — вајарског дела студената ФЛУ-а, додељује сваке године након јавног конкурса.

Програм изложбе сваке године прати и стручна трибина: *Ликовна педагогија — актуелна истраживачка дилема и перспективе*. Циљ трибине јесте идентификовати проблеме у васпитно-образовној пракси у области ликовног васпитања и образовања деце и младих, и дати препоруке за њихово превазилажење. У току радионица, учесници идентификују кључне проблеме и факторе који утичу на процес ликовног васпитања и образовања деце и младих; критички анализирају проблеме у области ликовне педагогије на основу задатих критеријума, израђују план и дају препоруке за решавање кључних проблема у области ликовне педагогије и методике ликовног васпитања и образовања. На трибини учествују сви они који се директно или индиректно баве питањима образовања, посебно на пољу уметности, као и студенти — будући наставници који имају прилику да представе своје истраживачке радове, као и резултате у оквиру методичке праксе као што су различити методички модели у подстицању и развијању дечјег стваралачког изражавања (Филиповић и Сеничар 2012).

**Традиционални међународни ликовни конкурс стваралаштва деце и младих *Ragosi Euroje*
Ликовни уредник Лидија Сеничар¹**

Приказан је избор ликовних радова предшколске деце и основаца из Србије, Републике Српске, Словеније, Бугарске, Индије, Кине, Словачке, Русије, Индонезије.

¹ E-каталог: Међународна манифестација *Ragosi Euroje*, ДКЦБ, 2012.

Тематска изложба радова — Рокенрол
Ликовни уредник Лидија Сеничар¹

¹ Е-каталог: Међународна манифестација Рагосиј Европје, ДКЦБ, 2014.

Дечја ликовна радионица луткарства
Ликовни педагог мр Јелена Тијанић Савић¹

¹ Радионица луткарства је реализована у ОШ Јован Пойовић у Београду, на часу ликовне културе, а у оквиру стручне обуке акредитованог семинара *Дечје ликовно стваралаштво и сценска уметност*, 2012.

Међународна дечја ликовна колонија
Ликовни педагог мр Марта Киш Бутерер¹

¹ Ликовна колонија дечјег ликовног стваралаштва у ОШ *Пејџефи Шандор*, Нови Сад, 2013.

IV РЕЧНИК ПОЈМОВА

Анализирање — представља кључни елемент практичних истраживања, развоја идеја и критичког мишљења. Доказ за анализу се може огледати у различитим видовима комуникације — дискусијама, кроз ликовно истраживање и изражавање, као и осталим формама комуникације.

Блумова таксономија — Блум и сарадници су дефинисали три основна подручја или домене васпитно-образовних активности: когнитивни домен (знање); афективни домен (ставови) и психомоторички домен (вештине). Блумова таксономија је главни оквир за класификацију изјава о ономе што очекујемо од деце да ће они знати, разумети, моћи да ураде и какве ставове заузети након завршеног процеса поучавања и учења.

Дизајнирање — укључује обликовање форми различитих сврха и намена и радну повезаност са праксом.

Дводимензионално — подразумева цртеже, слике, графике, фотографију, површинску декорацију и информатичко-комуникацијску технологију.

Евалуација или процењивање — представља континуиран процес и треба да укључује процену личних избора идеја, техника и материјала, напредовање ученика у раду и резултате које постиже.

Еманципација и социјализација — у контексту ликовног васпитања и образовања подразумевају осамостаљивање, укључивање у друштвени живот, уклапање у друштвену заједницу, процес прилагођавања ученика друштвеним нормама живота, морала и понашања, које се може огледати и кроз самосталност у стваралачком мишљењу и деловању.

Емпатија, толеранција и хумани ставови — се односе на развој способности саосећања са туђим мишљењем, осећањима, уживљавање у неки догађај или уметничко дело, затим уважавање права и прихватање различитости веровања, мишљења, обичаја других људи и заједница и поштовање људских права.

Истраживање и креирање — подразумева способност ученика да развија идеје и намере кроз разне облике опсервације, искуства, доживљаја, инспирације, имагинације и осталих извора. То може да укључује инспирисање радовима других, ликовно обликовање на основу сопственог искуства и на основу маште, као и реакције на стимулусе (подстицаје), или коришћење опажаја „на први поглед“ да би се забележили доживљаји и идеје у визуелној и писаној форми. Такође ученик треба да буде способан да истражује како да изрази и обликује идеје користећи ликовне елементе и изражајне могућности медија, као и да ствара свесно ликовне радове, бирајући материјале, технике и процесе.

Истраживачки рад и вештине — подразумевају способност коришћења истраживачког рада и истраживачких вештина у ликовном стваралаштву (развијање идеје и намере када ствара ликовни рад), способност да се анализира, одабере и испитује критички, сумња и покрећу питања, да се праве разумни избори када се истражује лични рад. Такође се подразумева да се показује промишљено коришћење различитих извора, укључујући и сигуран интернет да би са намером пронашли информације развијајући при том аналитичке вештине и напредак у идејама, да се организује и презентује свој материјал и информације у подесним формама. Ученици би требало да буду способни у складу са узрастом да разумеју писане, визуелне и остале форме изражавања и комуницирају са окружењем.

Истраживање и експериментисање — у ликовном раду подразумева истраживање и експериментисање идејама, материјалима, алаткама и техникама, при чему ученик у извесном смислу има свесну намеру и може да постави границе свог истраживања како би вредновало свој успех или неуспех, и у односу на то предузело следећи корак.

Интердисциплинарни приступ - подразумева повезивање различитих садржаја (области) у логичке јединице организоване око једне теме, идеје или феномена. Интеграција може да се обави и на нивоу садржаја унутар једне области. За планирање и примену процеса интердисциплинарног приступа сарадња између наставника има суштински значај.

Компетенције – представљају динамичну комбинацију когнитивних и метакогнитивних вештина, знања и разумевања, међуљудских и практичних вештина и етичких вредности; циљ васпитно-образовног процеса; функционална комбинација особина/својстава, способности и ставова.

Креативност и дивергентно мишљење — у ужем смислу подразумевају да ученици показују креативност у игри медијима стварајући различите прилазе и одговоре на одређене задатке, на маштовит и лични начин како би стварали оригиналне ликовне радове. У конкретном раду креативност би значила да ученик продукује маштовите идеје и ликовне радове који су оригинални и вредни.

Контекст или значење — подразумева повезивање значења које се огледа у креативној и културној продукцији, као и разумевање улоге ликовних и примењених уметника и дизајнера у различитом опсегу култура, времена и значења, као и трагање за сопственим идејама и значењима у креативном раду.

Критичко мишљење — представља анализирање и критичку евалуацију као кључне аспекте креативног процеса. Деца треба да развијају ове вештине у односу према свету који га окружује, његовом личном стваралаштву као и стваралаштву осталих. Такође критичко разумевање подразумева и истраживање визуелних, тактилних и осталих чулних опажања сопственог рада и радова других, комуникацију са идејама, уметничким делима и уочавање како су у њима саопштене вредности и значења.

Култивисање ликовних способности — подразумева оплемењивање и усавршавање ликовног језика које се огледа у способности стваралачког мишљења и деловања.

Ликовно (ликовно – лик – представа) — укључује савремене и традиционалне форме креативног представљања/изражавања форме и идеја визуелним медијима кроз личну поетику, односно индивидуални израз.

Ликовно васпитање и образовање — процес усвајања/учења васпитнообразовних садржаја и изградње компетенција.

Ликовна култура — квалитет/особина личности која се стиче ликовним васпитањем и образовањем; основни циљ ликовног васпитања и образовања.

Ликовни медијуми или ликовне технике — подразумевају манипулисање класичним и новим технологијама у процеси ликовног изражавања.

Ликовно обликовање као процес изражавања — подразумева способност ученика да комуницира осећањима, искуствима и идејама, као и да се ликовно изражава. Ово може да укључује следеће: да дете креира и открива (визуелизација, замишљање, машта); да опажа, истражује и проналази (свесно и са намером поступа, размишља и памти); да истражује идеје и могућности; да ствара из задовољства; да комуницира осећањима, идејама и искуствима са другима (визуелизација, коришћење знакова и симбола).

Мултидисциплинарност — подразумева истраживање у интердисциплинарним и мултидисциплинарним вежбама унутар уметности, као што је комбиновање визуелних слика са звуком, говором, покретом и преношење на продукте стваралаштва. Такође, подразумева и повезаност са науком, процесима рада и окружењем.

Нове технологије — укључују анимацију, филм, видео и веб дизајн.

Образовни исходи - су јасно исказане тврдње о томе шта се од детета очекује да зна, разуме и/или да је способан да покаже након завршетка процеса учења. Исходи су усмерени на децу и њихове активности и зато се увек исказују активним глаголима који изражавају дечју активност. Дефинисани образовни исходи/резултати пружају важне информације за планирање у васпитно-образовном раду.

Откривачка метода — подразумева самостално истраживање ученика и откривање решења на задати проблем. Заснована је на развијању способности стваралачког, дивергентног мишљења. Применом откривачке методе ученици се оспособљавају за самосталан рад, учење и подстичу на активност.

Педагошко-методичка пракса студената - Осим теоријске основе изведене из различитих наука и њених дисциплина, посебно психологије, педагогије и методике васпитно-образовног рада, важан сегмент стручне припреме студената јесте и методичка пракса. Она има за циљ стручну припрему студента за примену стечених теоријских знања, вештина и ставова у формалном васпитно-образовном процесу и алтернативним облицима образовања, а у складу са основним захтевима наставничких компетенција.

Проблемска метода — уско је повезана са откривачком методом и представља процес који води до сазнавања путем решавања проблема. Подразумева: увиђање својстава и односа; проницање у узроке и суштину појава, околности и стваралачке примене раније стеченог искуства; интуитивно и аналитичко мишљење уз манипулисање апстрактним појмовима; сазнање, учење, као и адаптација у складу са сопственим циљевима.

Преузимање одговорности и учење на грешкама — би значило да ученик треба да буде сигурно у преузимању ризика, трудећи се да уноси нове идеје и процесе без страха од грешке.

Примењено — се односи на продукте у уметности, занатима и дизајну који су онолико добри колико су радно повезани. Примери задатака радне повезаности укључују радну сарадњу на пројектима и преузимање улоге између дизајна и нивоа продукције. Ово може да укључује рад на пројектним задацима са коришћењем нових технологија које су заступљене у професионалном окружењу.

Радна сарадња — укључује развој осетљивости и вештина потребних за закључивање, процењивање и учествовање у сарадничким процесима креирања и израде. Ученици могу да користе информатичко-комуникацијску технологију (ИТС) тамо где су погодни, да истражују области које су нове за њих, укључујући идеје, технике и процесе, као и да реагују на школско окружење и локалне културне утицаје.

Разумевање културе — подразумева способност да се истражује култура свог друштва и друштвене заједнице, групе у којима се учествује и питањима локалног и националног идентитета, комуникацију са опсегом уметничких дела из различитих контекста, препознавање различитих карактеристика разних култура и коришћење истих као информације за сопствено креирање и стварање.

Развој сопствених погледа и изражавања рационалног и разложног просуђивања — подразумева развој и усвајање језика за изражавање мисли и идеја, изграђивање и вредновање ставова заснованих на постојећим вредностима или вредностима које сами креирају.

Сврха програма — шири опис васпитнообразовног процеса, шта ће бити обухваћено програмом; пише се са становишта васпитача и представља општи садржај програма.

Садржаји и активности — програмски садржаји који омогућавају остваривање циљева и исхода, односно изграђивање компетенција.

Таленат — (Шефер) најчешће подразумева изузетну способност у неком специфичном домену, посебно у уметностима (музика, плес, глума, писање, ликовно стварање...). Данас, појам таленат не подразумева само контекст уметности, већ и остале домене људских способности, означавајући креативни потенцијал специфичан за одређени домен.

Тродимензионално — подразумева обликовање класичних и савремених медијума за израду скулптуре и инсталација, као и различитих материјала (природних, полуобликаних и отпадних) за израду продуката у домену примењене уметности и дизајна.

Тематско планирање у настави — подразумева планирање наставних садржаја обједињавањем уквиру шире теме градећи јединствену целину. Може бити у оквиру једне дисциплине, или више области, односно интердисциплинарно планирање теме.

Учешћање у ликовној уметности — подразумева посете ликовних атељеа и студија, рад на различитим локацијама, посете уметницима, занатлијама и дизајнерима, искуство „учења на даљину“ или „e-learning“, учење у виртуелном окружењу (интернет), учествовање у савременој уметности и дизајну, радећи са креативним појединцима и креативним окружењем (ово укључује искуство у истраживању свог рада кроз посету музеја и галерија) колико је то могуће, као и да се изражавају у различитим ликовним подручјима укључујући истовремено вежбање.

Унутрашња мотивација — представља самоактуализацију личности (Маслов) након задовољења мотива нижег реда (примарна егзистенција) и није подстакнута од споља, на пример наградама, већ је покренута емоционалним односом (на пример љубав, надахнуће).

Учење опсега уметничких дела — подразумева да ученици треба да се упознају са широким опсегом уметничких дела из националног и светског уметничког наслеђа, истражујући њихову функцију и везу са околином и потребама друштва.

Циљ програма — конкретна изјава о намери васпитнообразовног процеса, шта се програмом жели постићи (намера поучавања = очекивано учење) (Филиповић 2014).

V ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, L.W., Krathwohl, D.R., Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Raths, J., Wittrock, M.C. 2001. *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives* (New York: Longman).
- Арнхајм, Р. 1985. *Визуелно мишљење* (Београд: Универзитет уметности).
- Брунер, Ј. С. 1976. *Процес образовања*, Часопис Педагогија, бр 2-3, Београд.
- Buchberger, F. 2014. *Mentorski rad u toku školske prakse budućih nastavnika* (Finska: Univerzitet u Helsinkiju).
- Гајић, О. и др. 2008. *Дигитално-методички аспекти савремене праксе у партнерским релацијама факултета и школа* (Нови Сад: Филозофски факултет, одсек за педагогију).
- Група аутора. 2013. *Оцењивање ученика*, приручник за семинар, Београд: ЗВКОВ.
- Јенсен, Х. 2002. "Одрасли у дефанзиви", *Од непослушности до одговорности* (Београд: Едука).
- Каменов, Е. 2006. *Општа методика васпитно-образовног рада у предшколској установи* (Драгон: Нови Сад).
- Каменов, Е. 1997. *Методика 1, 2 и 3*, Београд: Одсек за педагогију Филозофског факултета у Новом Саду и Републичка Заједница виших школа за образовање васпитача.
- Карлаварис, Б. 1960. *Нова концепција ликовног васпитања* (Београд: Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије).
- Kennedy, D. 2007. *Pisanje i upotreba ishoda učenja* (Beograd: Savet Evrope).
- Lowenfeld, V., Lambert, B., W. 1975. *Creative and mental growth* (New York: Macmillan Publishing Co., Inc.).
- Milutinović, J. 2008. *Ciljevi obrazovanja i učenja u svetlu dominantnih teorija vaspitanja 20. veka*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine.
- Павловић Бренеселовић, Д. 2015. *Компетенције или компетенције: различити дискурси професионализма васпитача*. (Београд: Институт за педагогију и андрагогију ФФ).
- Сеничар, Л. 2012. *Међународна манифестација Радоси Европе*, е-каталог, (Београд: ДКЦБ).
- Сеничар, Л. 2014. *Међународна манифестација Радоси Европе*, е-каталог (Београд: ДКЦБ).
- Станисављевић, Ј. и С. Радоњић. 2009. *Методика настава биологије* (Београд: Биолошки факултет, Универзитет у Београду).
- Филиповић, С. 2014. „Ликовна педагогија — актуелна питања, дилеме и перспективе — Званични образовни стандарди у области ликовне културе за крај обавезног образовања — како превазићи недостатке”, у *Култура*, бр. 142, Београд: Центар за културни развитак, 243—261.
- Филиповић, С. 2014. *Ликовна култура за 5. и 6. разред основне школе — Приручник за наставнике* (Београд: Клет).
- Филиповић, С. 2013. "Холистички приступ у подстицању и развијању дечјег ликовног стваралаштва", у *Холири 1* (Пирот: ВШОВ).
- Филиповић, С. 2011. *Методика ликовног васпитања и образовања* (Београд: Универзитет уметности и Издавачка кућа Клет).
- Филиповић, С., Каменов, Е. 2013. "Мотивација за стваралачко изражавање на примеру ликовног васпитања", у *Холири 2* (Пирот: ВШОВ).
- Хавелка, Н, Кузмановић, Б., Попадић, Д. 2008. *Методике и технике социјално-психолошких исцртавања* (Београд: ЦПП).
- Шефер, Ј., Ангеловски Н. и З. Милошевић. 2012. *Креативна настава у пракси: игра и исцртавање*, (Београд: ИПИ).
- Шкорц, Б. 2012. *Креативност у интеракцији* (Земун: Мостарт).

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ:

- *Смернице и водич за примену националног оквира курикулума*: <http://razvionica.wix.com/smernice/> приступ 28.3.2016.>
- Guilford, J. P. 1957. "Creative abilities in the arts", in *Psychological Review*, Vol 64(2)(url): <http://psycnet.apa.org/journals/rev/64/2/110/> приступ 27.01.2014.>
- *Оквир националног курикулума - основе учења и насјаве*: <http://www.razvionica.edu.rs/wp-content/uploads/2015/08/Okvir-nacionalnog-kurikuluma-smernice-i-vodic-za-primenu-WEB.pdf> /приступ 12.4.2016.>
- *Смернице и водич за примену националног оквира курикулума*: <http://razvionica.wix.com/smernice/> приступ 22.4.2016.>
- *Оквир предметног курикулума – обавезни предмети у основном образовању*: <http://www.razvionica.edu.rs/wp-content/uploads/2015/08/Okvir-nacionalnog-kurikuluma-II-deo-osnovne-skole.pdf>/приступ 22.4.2016.>
- *Оквир предметног курикулума – обавезни предмети у ошћем средњем образовању*: <http://www.razvionica.edu.rs/wp-content/uploads/2015/08/Okvir-nacionalnog-kurikuluma-II-deo-srednje-skole.pdf> приступ 22.4.2016.>
- *Приручници за насјавнике*: <http://www.razvionica.edu.rs/prirucnici-za-nastavnike/>приступ 20.4.2016.>

ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА:

- Група аутора. 2011. *Стандарди компетенција за професију насјавника и њиховој професионалној развоја* (Београд: ЗУОВ).
- Група аутора. 2012. *Водич за насјавнике, васпитаче и стручне сараднике* (Београд: ЗУОВ).
- Ковач-Церовић, Т. 2012. *Управљање школом и социјална инклузија*, (Љубљана: Факултет за едукацију, Центар за образовне политике).
- Maynard, T. 2000. "Learning to Teach or Learning to Manage Mentors?", in *Experiences of school based teacher training, Mentoring and Tutoring*, 8, 17-30.
- Буђевац, Н., Јошић, С., Бауцал, С. и Ј. Радичић. 2014. *Насјавник као рефлексивни практичар - приручник*, Београд: (Развионица — пројекат подршке развоју људског капитала и истраживању — опште образовање и развој људског капитала).
- Буђевац, Н., Јошић, С., Бауцал, С. и Ј. Радичић. 2014. *Насјавник као рефлексивни практичар - примери добре праксе*, Београд: (Развионица — пројекат подршке развоју људског капитала и истраживању — опште образовање и развој људског капитала).

Препоручене интернет адресе:

- Министарство просвете, науке и технолошког развоја: <http://www.mpn.gov.rs/>
- Завод за унапређивање образовања и васпитања: <http://www.zuov.gov.rs/>
- Креативна школа: <http://www.kreativnaskola.rs/>
- Педагошки завод Војводине: <http://www.pzv.org.rs/>
- Универзитет уметности у Београду: <http://www.arts.bg.ac.rs/>
- Факултет ликовних уметности у Београду: <http://flu.bg.ac.rs/>
- Факултет примењених уметности у Београду: <http://www.fpu.bg.ac.rs/>
- Академија уметности, Нови Сад: <http://www.akademija.uns.ac.rs/>

Остали материјали и документа:

- Ликовна култура — садржаји званичних програма за основне, средње стручне школе и гимназије, Службени гласник РС – Просветни гласник.
- Филиповић, С. 2011—2014. Уџбеници и приручници ликовне културе за 1., 4., 5., 6., 7. и 8. разред основне школе, Издавачка кућа Клет, Београд.

Ауторка се захваљује свим студентима Факултета ликовних уметности у Београду, школама и наставницима-менторима који су учествовали у реализацији методичке праксе студента Факултета ликовних уметности у Београду у периоду од 2010. до 2015. године:

- СШ Школа за дизајн, Београд
- СШ Техноарџ, Београд
- СШ Уметничка школа, Краљево
- СШ Туристичка школа, Нови Београд
- СШ Школа примењених уметности, Шабац
- ОШ 20 Октобар, Нови Београд
- ОШ Рајко Мишровић, Нови Београд
- ОШ Младосћ, Нови Београд
- ОШ Јован Појовић, Београд
- ОШ Драган Лукић, Нови Београд
- ОШ Браћа Барух, Београд
- ОШ Надежда Пејровић, Нови Београд
- ОШ Вук Карџић, Сремчица
- ОШ Рајко Јовановић, село Висока, општина Ариље
- ОШ Жарко Зрењанин, Банатско Ново Село
- Центар за заштиту одојчади, деце и омладине Звечанска: Дом „Драгутин Филиповић Јуса“, Дом „Јован Јовановић Змај“, Дом „Дринка Павловић“, Београд
- Дом за децу и омладину омењену у развоју, Сремчица
- Школа за оштећене слухом Стефан Дечански, Београд
- Ликовни атеље и Галерија ДКЦБ, Београд

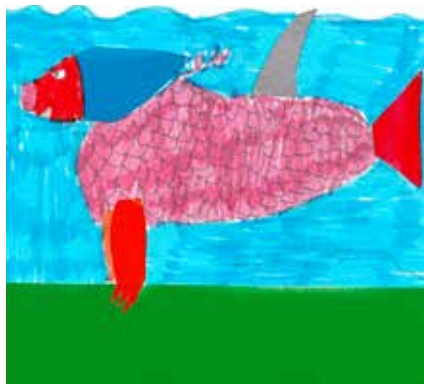
- Пројекат "147 километара", документарни филм аутора Александра Митровића, студента сликарства на Факултету ликовних уметности у Београду реализован је у оквиру методичке праксе школске 2012/2013 (ментор: др Сања Филиповић). У пројекту су учествовали наставници и ученици основне школе Рајко Јовановић из села Висока, општина Ариље. Аутор пројекта, студент ФЛУа прве године мастер студија сликарског одсека Александар Митровић је награђен посебним признањем 2013. у оквиру друге изложбе Мудросћ чула — гечје ликовно стваралаштво.
- Пројекат „Мој дом“, Факултет ликовних уметности и Дом Сремчица, Београд, школска 2013/2014.; Ментори: др Сања Филиповић и др Никола Шуица; Студенти 30-дс2-13: Анђелка Милојчевић, Бојана Алексијевић, Милена Ранчић, Никола Јовановић, Тијана Раденковић, Мирза Дедаћ и Милан Алексић. За ангажовање и посебне резултате у оквиру пројекта "Мој дом" студентима су додељена посебна признања 2014. у оквиру треће изложбе Мудросћ чула — гечје ликовно стваралаштво.

Списак студента Факултета ликовних уметности у Београду који су реализовали методичку праксу у школској 2010/11., 2011/12., 2012/13., 2013/14., 2014/15. и 2015/2016., а чије су предиспитне активности представљене у овој књизи:

- 2-дс2-10: Јасмина Гужвић
- 1-дс1-11: Тамара Младеновић
- 1-дс1-12: Марија Јовановић, Ана Јурковић
- 2-дс1-12: Невена Вуксановић, Маријана Милетић, Татјана Филипић
- 8-дс1-12: Јелена Петровић, Марија Анђелковић
- 16-дс1-12: Ана Миленковић, Сандра Стојановић
- 1-дс2-12: Ана Ивановски, Ивана Марковић
- 3-дс2-12: Јована Вишњић, Јована Живчић
- 4-дс2-12: Дања Текић, Милан Кулић
- 6-дс2-12: Ива Каличанин, Јелена Вићентић
- 10-дс2-12: Дејана Штебих, Лазар Андријашевић
- 12-дс2-12: Иван Миленковић, Ана Цвејић
- 1-дс1-13 и 2-дс2-13: Марина Глухак, Ања Вуковић, Филип Максимовић
- 6-дс2-13: Антонија Божанић, Милан Алексић
- 7-дс2-13: Јована Ћорђевић, Сања Патровић
- 8-дс2-13: Лара Рајовић, Рената Милићевић
- 10-дс2-13: Раде Мутаповић
- 11-дс2-13: Тијана Раденковић, Мирза Дедаћ
- 12-дс2-13: Милан Николић, Милан Булатовић
- 15-дс2-13: Сузана Џелатовић, Милица Симић
- 18-дс2-13: Оливера Сенић, Анђелка Милојчевић
- 21-дс2-13: Антоније Бурић, Јована Туцовић
- 23-дс2-13: Ана Локас, Милена Ранчић
- 1-дс1-14 и 1-дс2-14: Јана Куваља, Тамара Митровић
- 2-дс1-14 и 2-дс2-14: Нина Петковић, Ива Калшан
- 3-дс1-14 и 3-дс2-14: Дуња Трутин
- 7-дс1-14: Александра Јовановић, Александар Радичевић
- 10-дс1-14: Сања Вуковић, Марина Зечевић
- 20-дс1-14: Матија Марковић, Снежана Ђукић, Горан Симјановски
- 4-дс2-14: Тамара Ждерић
- 5-дс2-14: Мина Ракићић, Маја Гајић
- 8-дс2-14: Теа Соколовски, Марија Марковић
- 9-дс2-14: Антанасије Пунушевац, Невена Дидовић
- 12-дс2-14: Славица Обрадовић, Драган Марић
- 19-дс2-14: Александар Лазар, Сара Радосављевић
- 23-дс2-14: Стефан Петронијевић, Јована Поповац
-
- 3-оас-15: Марија Николић, Милена Пешут
- 8-оас-15: Марија Рајишић, Александар Сарић
- 12-оас-15: Ивана Јанић, Марија Пауновић

Ауторка се захваљује свим студентима Факултета примењених уметности у Београду, школама и наставницима-менторима који су учествовали у реализацији методичке праксе студента Факултета ликовних уметности у Београду у периоду од 2010. до 2015. године:

- СШ Школа за дизајн, Београд
 - СШ Техноарџи, Београд
 - СШ Дрвоарџи, Београд
 - СШ Школа за дизајн текстила, Београд
 - СШ Школа за дизајн Бојдан Шујић, Нови Сад
 - СШ Школа примењених уметности, Шабац
 - СШ 13. Београдска гимназија, Београд
 - СШ Архитектонска школа, Београд
 - СШ Филолошка гимназија, Београд
 - СШ Земунска гимназија, Београд
 - СШ Графичка школа, Нови Београд
 - СШ Политехничка школа, Нови Београд
 - СШ 10. гимназија Урош Предић, Панчево
 - ОШ 20 Октобар, Нови Београд
 - ОШ Рајко Мишковић, Нови Београд
 - ОШ Младоси, Нови Београд
 - ОШ Јован Поповић, Београд
 - ОШ Драган Лукић, Нови Београд
 - ОШ Браћа Барух, Београд
 - ОШ Надежда Пејровић, Нови Београд
 - ОШ Вук Караџић, Београд
 - ОШ Кнегиња Милица, Нови Београд
 - ОШ Јосиф Панчић, Београд
 - ОШ Владислав Рибникар, Београд
 - ОШ Краљ Петар I, Београд
 - ОШ Бановић Страхинја, Београд
 - ОШ Никола Тесла, Винча
 - ОШ Ђура Јакшић, Зрењанин
 - ОШ Лаза Костић, Београд
 - ОШ Свети Сава, Београд
 - ОШ Ђурило и Методије, Београд
 - ОШ Браћа Барух, Београд
 - ОШ Марко Орешковић, Београд
 - ОШ Уједињене нације, Београд
 - ОШ Скадарлија, Београд
 - Школа за оштећене слухом Стефан Дечански, Београд
 - Ликовни атеље и Галерија ДКЦБ, Београд
- Анимирани филм „Акваријум“ у оквиру радионица анимације за слепо и слабогледу децу, награђен је посебним признањем за методичку иновацију у оквиру методичке праксе. Испред тима који је осмислио овај пројекат, награду је 2012. године примио Вид Рајин, студент 5. године одсека анимација на Факултету примењених уметности у Београду, у оквиру прве изложбе *Мудрости чула — гечје ликовно стваралаштво.*

Списак студента Факултета примењених уметности у Београду који су реализовали методичку праксу у школској 2010/11., 2011/12., 2012/13., 2013/14., 2014/15. и 2015/2016., а чије су предиспитне активности представљене у овој књизи:

- 9-4-11: Арпад Пулаи
- 8-4-13: Иван Тановић, Милан Ракић
- 2-5-13: Тамара Пешић, Илија Лазаревић
- 28-5-13-фпу: Бојана Николић, Андреа Гере, Даринка Михајловић
- 30-5-13: Ефтерпи Ђукић, Катарина Вулетић, Дејан Симовић
- 39-5-13: Сузана Ђурић, Јелена Василијевић, Ивана Матијевић
- 42-5-13: Уна Николић, Соња Иглич, Анисија Алуровић
- 50-5-13: Санела Лугоња
- 2-4-14: Богдан Достанић, Александра Миловановић, Марина Добрић
- 4-4-14: Милица Шолајић, Игор Андрић
- 6-4-14: Ана Голубовић, Анђела Бабић
- 7-4-14: Фиона Синђелић, Јована Ристић, Јелена Трујић
- 12-4-14: Филип Николић, Бошко Бркушанин, Огњен Ковачевић
- 18-4-14: Мања Ћирић, Војислав Никчевић, Милош Јурић
- 20-4-14: Оливера Човић, Дуња Павловић, Тамара Стојићевић
- 22-4-14: Михаило Јанковић, Данило Ђурђевић
- 31-4-14: Ивана Модрлановић, Бранка Бајсерт, Смиљка Бошков
- 36-4-14-фпу: Јована Кривокућа, Јелена Дојчиновић, Урош Лазић
- 1-6-4-14: Милена Павловић, Сања Вучковић
- 7-2-4-14: Тамара Бошковић, Маријана Томашевић
- 8-5-4-14: Ружица Буквић, Никола Радосављевић
- 9-5-4-14: Биљана Николић, Немања Шиљић
- 10-5-4-14: Маријана Томашевић, Тамара Бошковић
- 12-5-4-14: Данило Ђурђевић, Михајло Јанковић
- 1-дс-15: Снежана Симоновић, Марија Јаковљевић
- 3-дс-15: Јелена Мајоровић
- 5-дс-15: Тиана Булајић, Јована Михајловић
- 6-дс-15: Нина Цветановић, Љубомир Цекић
- 9-дс-15: Анастасија Јовичић, Александра Васиљевић, Александра Шакић
- 10-дс-15: Наталија Костић, Јелена Радојевић

САДРЖАЈ

ВОДИЧ КРОЗ ПРИРУЧНИК	03
----------------------------	----

УВОД	04
------------	----

I ПОГЛАВЉЕ

МЕТОДИЧКИ АСПЕКТИ ЛИКОВНЕ ПЕДАГОГИЈЕ	09
--	----

1.1. КОНЦЕПТИ И ПРИСТУПИ ЛИКОВНОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ	10
--	----

1.2. ЛИКОВНО ВАСПИТАЊЕ И ОБРАЗОВАЊЕ — СИСТЕМАТИЗАЦИЈА ЦИЉЕВА, АСПЕКТА РАЗВОЈА, КОМПЕТЕНЦИЈА И ОБРАЗОВНИХ ИСХОДА	16
---	----

1.2.1. Општи циљеви ликовног васпитања и образовања и аспекти развоја	16
---	----

1.2.2. Компетенције и исходи у ликовном васпитању и образовању	20
--	----

1.2.3. Веза међупредметних компетенција и компетенција за предмет ликовна култура	22
---	----

1.2.4. Планирање наставе кроз садржаје усмерене на остваривање предметних исхода	28
--	----

1.2.5. Концепт стандарда постигнућа и образовних исхода за предмет ликовна култура	30
--	----

1.2.6. Како применити образовне стандарде у наставном процесу — планирању и реализацији наставе ликовне културе и вредновању резултата учења?	36
---	----

1.2.6.a. Примери примене образовних стандарда, компетенција и наставног програма	38
--	----

1.3. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ САВРЕМЕНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ	42
---	----

1.3.1. Интердисциплинарност и тематско планирање у ликовном васпитању и образовању	42
--	----

1.3.2. Откривачка метода и проблемски приступ у ликовном васпитању и образовању	44
---	----

1.3.3. Облици рада у ликовном васпитању и образовању	45
--	----

1.3.4. Ваннаставне активности	46
-------------------------------------	----

1.3.4.a. Пример акционог плана за развој школске културе	47
--	----

II ПОГЛАВЉЕ

ИНИЦИЈАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ И МЕТОДИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА	51
--	----

2.1. ЗНАЧАЈ ЛИЧНОСТИ И КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИКОВНОГ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСУ ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА	52
---	----

2.1.1. Личност наставника	52
---------------------------------	----

2.1.2. Типови наставника и приступи процесу ликовног васпитања и образовања	54
---	----

2.1.3. Поступци наставника за развијање и унапређивање знања, вештина, ставова и способности, као и неговања стваралачког изражавања ученика у основној и средњој школи	56
---	----

2.2. МЕТОДИЧКИ ЕГЗЕМПЛАРИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА.....	60
---	----

2.2.1. Методичка пракса студента — будућих наставника	60
---	----

2.2.2. Кораци у реализацији методичке праксе	62
--	----

2.3. МЕНТОРСКИ РАД И СМЕРНИЦЕ ЗА ЗАЈЕДНИЧКО ПЛАНИРАЊЕ ЛИКОВНИХ АКТИВНОСТИ ..64	
2.3.1. Менторски рад	64
2.3.2. Смернице за заједничко планирање ликовне активности	67
2.3.2.а. Прилози за наставнике и студенте - структурирани протоколи и критеријуми за посматрање реализације ликовних активности у оквиру студентске праксе	68
2.3.3. Смернице у пракси евалуације ученичких постигнућа — процењивање и вредновање дечјих ликовних радова	74

III ПОГЛАВЉЕ

ЛИКОВНА ПЕДАГОГИЈА У КОНТЕКСТУ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ПРАКСЕ81

3.1. ИЗРАДА СЦЕНАРИЈА ЗА ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ — ШТА СВЕ ПЛАНИРАМО?	82
3.1.1. Шта све планирамо за час?	82
3.1.1.а. Пример структурираног формулара за писање методичке припреме/плана часа	84
3.2. ПРИМЕРИ СЦЕНАРИЈА/ПЛАНА ЛИКОВНЕ АКТИВНОСТИ	87
3.3. ПРЕГЛЕД ЛИКОВНИХ АКТИВНОСТИ У ОКВИРУ МЕТОДИЧКЕ ПРАКСЕ	96
3.3.1. Примери методичких концепата и приступа студената, професора методике и наставника-ментора у планирању, организацији и реализацији ликовних активности	96
3.3.1.а. Радови ученика средњих школа реализовани у сарадњи са студентима ФЛУ-а и ФПУ-а у оквиру методичке праксе	97
3.3.1.б. Радови деце основношколског узраста реализовани у сарадњи са студентима ФЛУ-а и ФПУ-а у оквиру методичке праксе	130
3.3.1.в. Радови деце предшколског и основношколског узраста реализовани у сарадњи са студентима ФЛУ-а у оквиру методичке праксе, у домовима за децу без родитељског старања, као и у центрима за децу са сметњама у развоју	160
3.4. ЕВАЛУАЦИЈА МЕТОДИЧКЕ ПРАКСЕ И ИСТРАЖИВАЊА У НАСТАВИ	170
3.4.1. Евалуација методичке праксе	170
3.4.2. Наставник као рефлексивни практичар	172
3.4.2.а. Пример плана акционог истраживања	173
3.4.2.б. Истраживачки рад у области креативног изражавања деце предшколског узраста.....	178
3.4.2.в. Тематско планирање у предшколству и истраживачки рад.....	180
3.4.2.г. Тематско планирање у настави и истраживачки рад	184
3.5. ИЗЛОЖБЕ ЛИКОВНОГ СТВАРАЛАШТВА ДЕЦЕ И МЛАДИХ	188
3.5.1. Значај и функција изложби дечјег ликовног стваралаштва	188
3.5.2. Врсте дечјих изложби, ликовних конкурска и такмичења	189
3.5.2.а. Примери изложби стваралаштва деце и младих	190

IV РЕЧНИК ПОЈМОВА

198

V ЛИТЕРАТУРА

202

ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ:

„Публикација обрађује теме педагошких и методичких аспеката образовања, профила наставника и формирања развојно напредне атмосфере у оквиру наставе ликовне културе. Истиче се значај и улога ликовног педагога, садржај и структура образовног профила наставника ликовне културе, кључни индикатори и могућности развоја позитивне атмосфере у образовном процесу. Износе се примери методичког рада и обрађују методе и приступи истраживању у областима методике и педагогије. Нацрт публикације садржи велики број фотографија и илустрација, подељен је на три већа поглавља која су организована тако да покривају тему са различитих аспеката. Видљиво се преплићу и надовезују два аспекта приступа, педагошки и методички. Овом публикацијом читалац добија шири спектар информација и упознаје се са основним појмовима, одговорностима и могућностима носилаца школског функционисања, школском културом, темама од значаја за будућег наставника који се налази у процесу формирања.

Примери добрих пракси и тематских приступа су приказани тако да остављају простор за варијације и не ограничавају инвентивност студената и наставника при раду са Уџбеником. Један од важних квалитета публикације је значај и увремењеност теме у садашњем тренутку – истражују се, преиспитују и дискутују суштинска својства односа према ученику, институцији образовања и уметности као сложенем пољу које се посредује деци. На крају публикације се наглашавају општа својства наставника од пресудног значаја, а која се сажето описују кроз илустровани пример акционог истраживања наставника као оријентација на рефлексивност и праксу („наставник као рефлексивни практичар“). Рефлексивност која често недостаје у обазовној ситуацији, која подразумева спремност педагога да примети, реагује, одговара, примећује, наводи и подстиче дете, овде се оправдано наглашава. Данас, пракса образовања показује колико је овај аспект тешко постићи у отежаним условима у којима се наставници често налазе. Ово се односи на повећање броја деце у групама, повећање норме рада и броја часова, пораст формалног оптерећења наставника, а без систематских облика подршке, повећавање тензије између наставника и родитеља, смањења домена рада стручних сарадника, и многе друге отежавајуће околности. Тим пре, наставник као рефлексивни практичар постаје кључна и важна тема која далеко престапа преко самог стицања потребних знања и вештина, и залази у поље психолошких, моралних и социјалних аспеката рада са децом као осетљивом групом од великог значаја. Тематски фокусирана, прецизна обрада педагошког и методичког аспекта рада у образовању је замишљена тако да пре свега буде прегледна и од користи. Материјал је срећен на уџбенички начин, а теме организоване тако да буду лако доступне, читљиве, ослоњене на основне идеје које су наглашене као окосница и око којих се даље образује шири ниво информација. Свакако је похвалан и користан напор ауторке да школско учење, атмосферу образовања учине широм, отворенијом и тиме развојно погоднијом него што је то постигнуто у овом тренутку. Велики број цитирања налаза системских посматрања и истраживања, помажу увођењу реда, стицању ширег увида у поље образовања, а да се при том не напусти основна, практична нит због које је читаво публикација и изведена – активан, отворен, заинтересован наставник. Како из публикације сазнајемо: наставник је онај који и сам читав живот учи. Приручник ће му бити један од помоћника у том непрекидном процесу учења и трансформације, како на личном, професионалном, тако и на плану рада са децом и (потенцијално) другим осетљивим групама.

Уверена сам да ће публикације бити добар саговорник и извор идеја онима који желе да уче, онима који се налазе на почетку своје образовне каријере, као и радозналима којима не треба формални разлог да се развијају у области наставе ликовне културе али који увиђају значај своје улоге у томе.“

Др Бојана Шкорц, редовни професор, психологија
Факултет ликовних уметности у Београду

Сања Филиповић (Београд, 1973), дипломирала је на одсеку зидног сликарства 1998. на Факултету примењених уметности у Београду, а магистрала 2004. на тему *Сликарска композиција у савременом архитектонском простору*. Докторат из поља друштвено-хуманистичких наука на тему *Развој схватања о гечјем ликовном стваралаштву и могућностима васпитно-образовног деловања на њега*, одбранила 2009. на Академији уметности у Бања Луци, а звање научног сарадника стекла 2010. на Институту за педагошка истраживања (ИПИ) у Београду. Као ликовни педагог била је запослена од 2001. у основној школи. Методиком ликовног васпитања и образовања бави се од 2005. као виши предавач на ВШОВ и Учитељском факултету у Београду на предметима Радионица за игру, Сценска уметност, Визуелна уметност и Методика ликовног васпитања предшколске деце. Од 2010. запослена је као наставник методике ликовног васпитања и образовања у звању доцента на Факултету ликовних уметности у Београду. Од 2015. је изабрана у звање вандредног професора. Додатни радни ангажмани у домену методике на основним, мастер и докторским студијама су на Факултету примењених уметности у Београду, Филозофском факултету и Академији уметности у Новом Саду.

Као научник објавила је значајан број научних и стручних радова у референтним домаћим и иностраним часописима и зборницима. Аутор је петнаест уџбеничких и монографских публикација, више акредитованих семинара за стручно усавршавање запослених у образовању, као и бројних пројеката у домену ликовне педагогије и образовања деце и младих. Члан је различитих радних група у Министарству просвете, као и домаћим и међународним пројектима на пољу образовања. Рецензент је и уредник у неколико домаћих и међународних научних часописа, руководилац је предметне секције за наставу ликовне културе и подпредседник удружења као што су Друштво предметних дидактичара Србије и Удружење за подршку и развој стваралаштва Креатива Београд. Члан је Уметничког савета КЦ Горњи Милановац, а као ликовни уметник учествовала је на преко 40 жирираних изложби у земљи и иностранству, од којих је 10 самосталних. Редован је члан УЛУПУДС-а од 2004.

О АУТОРУ:

Библиографија аутора

Одабрани радови у научним часописима, зборницима и монографским публикацијама:

- Филиповић, С. 2006. „Значај визуелне уметности и ликовног васпитања у систему образовања васпитача”, у *Зборник радова — Образовање васпитача за будућности* (Београд: Виша школа за образовање васпитача), 207-213.
- Филиповић, С. 2008. „Утицај различитих програма васпитно-образовног рада на развој креативности деце предшколског узраста у области ликовног изражавања”, у *Зборник радова са међународне стручно-научне конференције — Образовно васпитни процеси у предшколству*, (Суботица: Висока школа струковних студија за образовање васпитача), 328-342.
- Филиповић, С. 2009. „Значај когнитивних и креативних фактора у ликовном стваралаштву предшколске деце (прегледни рад)”, *Иновације у настави XXII*, 2009/3 (Београд: Учитељски факултет), 62-72.
- Филиповић, С. 2009. „Значај когнитивно-развојних програма за развој креативности деце предшколског узраста у области ликовног изражавања”, *Иновације у настави*, 2/9 (Београд: Учитељски факултет), 16-30.
- Филиповић, С. и Е. Каменов. 2009. „Резултати примене различитих програма ликовног васпитања деце предшколског узраста (изворни научни рад)”, у *Зборник радова бр. 5 — Европске димензије система васпитања и образовања, Тема броја — Исцртавање и развој*, 355-366, (Нови Сад: Филозофски факултет, одсек за Предшколску педагогију), 355-366.
- Филиповић, С. и В. Каравелић. 2009. „Методички приступ уџбеничкој литератури у настави ликовне културе (оригиналан научни рад)”, *Зборник радова, година 12, бр. 11*, (Ужице: Учитељски факултет), 145 — 158.
- Филиповић, С. и Г. Грујић Гарић. 2009. „Утицај музике на дечје ликовно изражавање”, *Зборник радова научног скупа Иновације у основношколском образовању — вредновање* (Београд: Учитељски факултет).
- Филиповић, С., Јањевић-Поповић, В. и Е. Туник. 2010. „Упоредна анализа развоја креативног мишљења предшколаца и Петербургу и Београду”, у *Емпиријска исцртавања у психологији* бр. 16, (Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду), 50-51.
- Филиповић, С. 2010. „Ставови васпитача о дечјем ликовном стваралаштву и могућностима васпитно-образовног деловања на њега”, *Зборник радова — Образовање и усавршавање наставника: дидактичко-методички приступи*, (Ужице: Учитељски факултет).
- Филиповић, С. 2009. „Утицај предшколског програма ликовног васпитања на дечју креативност (оригиналан научни рад)”, *Зборник радова међународног научног скупа Методичке иновације у основношколском и предшколском образовању и васпитању* (Београд: Учитељски факултет).
- S. Filipovic, 2010: „Methodological Approach To Textbook Literature In Teaching Art”, *Journal Plus Education, Year VI, No. 1* (Arad, Romania: Faculty of Educational Sciences, Psychology and Social Work “AUREL VLAICU” University in Arad), 169-180.
- Филиповић, С. 2010. „Даровита деца у припремном предшколском програму — Улога васпитача у подстицању и развоју дечјег ликовног стваралаштва”, у *Зборник радова са 150-годишњице симпозијума — Васпитач у 21. веку* (Алексинач: Висока школа за васпитаче струковних студија), 264-269.
- Филиповић, С. 2011. „Утицај програма ликовног васпитања на дечју креативност”, *Зборник резимеа бр. 17 са научног скупа Емпиријска исцртавања у психологији*, (Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду).

- Филиповић, С. и Е. Каменов. 2011. „Фактори развоја креативности у припремној групи дечјег вртића (оригиналан научни рад)“, у *Зборник радова са научној скупи Насијава и учење — стијање и љроблеми* — (Ужице: Учитељски факултет), 665-680.
- Филиповић, С. и група аутора. 2011. *Завршни испити на крају уметничкој образовања — комјарајивна стијудија*, Пројекат ИПА 2008 (Београд: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања), 29 — 40.
- Филиповић, С. 2011. „Ставови васпитача о дечјем ликовном стваралаштву“ у *Нова школа — часојис за тијорију и љраксу савремене школе и љредшколстијава*, бр. 8, јодина VI (Бијељина: Педагошко друштво Републике Српске), 148-167.
- S. Filipovic, G. Garic. 2011. Interaction of music and the children`s art expression, 223-240, *Journal Plus Education, Year VII, No.2* (Arad, Romenia: Faculty of Educational Sciences, Psychology and Social Work“AUREL VLAICU” University in Arad), 223 — 240.
- Филиповић, С., В. Јањевић, Е. Туник. 2012. „Развој креативног мишљења предшколаца“, *Зборник резимеа љређеи научној скупи са међународним учешћем, Савремена школа — изазови и дилеме* (Бијељина: Педагошки факултет, Универзитет у Источном Сарајеву), 14-15.
- Филиповић, С. и Е. Каменов. 2012. „Оригиналност као компонента креативности предшколске деце“, *Зборник резимеа са осмог симпозијума Васијијач у 21. веку* (Алексинач: Висока школа за васпитаче струковних студија), 29.
- Филиповић, С. 2013. „Васпитна функција уџбеника ликовне културе“, у *Годишњак САО — Васијијни рад школа и насјавника у савременим друштивеним условима* (Београд: Српска академија образовања).
- Филиповић, С. 2013. „Холистички приступ у подстицању и развијању дечјег ликовног стваралаштва“, *Зборник првог стручно-научног скупа са међународним учешћем Холијри* (Пирот: Висока струковна школа за образовање васпитача), 15 — 26.
- Филиповић, С. и А. Јоксимовић. 2013. „Подстицање и неговање креативности деце и младих — педагошко – методичка припрема студената уметничких факултета“, *Зборник резимеа — Дани љримејене љсихолојје* (Ниш: Филозофски факултет).
- Филиповић, С. и Е. Каменов. 2013. „Оригиналност као компонента ликовног стваралаштва предшколске деце“, *Зборник резимеа друјој научној скупи са међународним учешћем, Нова школа — изазови и дилеме* (Бијељина: Педагошки факултет, Универзитет у Источном Сарајеву), 26 — 27.
- Филиповић, С. 2013. „Упоредна анализа развоја креативног мишљења предшколаца у Петербургу и Београду“, *Зборник резимеа XVI Научне конференције Педајошка испјраживања и школска љпракса — Иновативни љрисијуи образовању* (Београд: Институт за педагошка истраживања и ЗУОВ), 23.
- Филиповић, С. 2014. „Ликовна педагогија — актуелна питања, дилеме и перспективе, Уводна реч приређивача“, у *Научни часојис Кулшјура*, бр. 142, прир. Сања Филиповић (Београд: Завод за проучавање културног развјитка), 201 — 203.
- Филиповић, С. 2014. „Ликовна педагогија — актуелна питања, дилеме и перспективе – Званични образовни стандарди у области ликовне културе за крај обавезног образовања – како превазићи недостатке (оригиналан научни рад)“, у *Научни часојис Кулшјура*, бр. 142 (Београд: Завод за проучавање културног развјитка), 243 — 262.
- Филиповић, С. 2014. „Домети Савремене концепције ликовног васпитања и образовања Богомила Карлавариса“, у *Зборник радова ДПДС* (Београд: Друштво предметних дидактичара Србије), 77 — 87.

- Филиповић, С. и Е. Каменов. 2014. „Мотивација за стваралачко изражавање на примеру ликовног васпитања”, у *Холиџри*, бр. 2 (Пирот: Висока струковна школа за образовање васпитача).
- Филиповић, С. 2014. „Домети Савремене концепције ликовног васпитања и образовања Богомила Карлавариса”, *Зборник радова ДПДС* (Београд: Друштво предметних дидактичара Србије), 77 — 87.
- Филиповић, С. 2014. „Специфичности наставничких компетенција у области наставе ликовне културе”, *Лист груштва ликовних педагога Војводине бр. 8* (Нови Сад: Друштво ликовних педагога Војводине).
- Филиповић, С. и А. Јоксимовић. 2014. „Стручно-педагошко образовање наставника ликовних уметности: уметник — наставник или наставник уметности”, *Зборник резимеа са научној скупи Меџодички аспекти унапређења наставе - предности и изазови* (Београд: Друштво предметних дидактичара Србије), 25.
- Филиповић, С. 2015. „Смисао, значај и функција ликовног васпитања и образовања”, *Зборник Факултета ликовних уметности — Уметности и теорија, Година 1, број 1* (Београд: Одсек за теорију уметности, Факултет ликовних уметности), 26 — 37.
- Филиповић С. и Ј. Станисављевић. 2015. „Анализа дечјих цртежа у функцији разматрања и разумевања биолошких појмова и процеса”, *Зборник Факултета ликовних уметности — Уметности и теорија, Година 1, број 1* (Београд: Одсек за теорију уметности, Факултет ликовних уметности), 58 — 63.
- Филиповић, С. и А. Јоксимовић. 2015. „Приступ и концепти у неговању ликовног изражавања деце предшколског узраста”, у *Зборник Факултета ликовних уметности — Уметности и теорија, Година 1, број 2* (Београд: Одсек за теорију уметности, Факултет ликовних уметности), 26 — 37.
- Филиповић С., Н. Шуица и А. Јоксимовић. 2015. „Подстицање ликовног израза и друштвена интеграција деце која имају тешкоће у интелектуалном развоју”, *Зборник резимеа VI међународне научне конференције — Инклузија у предшколској установи и основној школи, изазови унапређивања политике и праксе инклузивног образовања* (Београд: ВШОВ и ИПИ).
- Филиповић С. и А. Јоксимовић 2015. „Ментроски рад у припреми будућих наставника ликовне културе — модел кооперативног рада”, *Зборник резимеа XVIII Међународне конференције – Педагошка истраживања и школска пракса, изазови и дилеме професионалног развоја наставника и лидера у образовању* (Београд: Институт за педагошка истраживања).
- Филиповић С. и А. Јоксимовић. 2015. *Contemporary Textbooks For Art Education in Primary School”, Научна конференција с међународно учешће — Иновације у образовању* (Shumen, Bulgaria: Konstantin Preslavski University of Shumen), 848 — 857.
- Филиповић, С. 2015. „Нова концепција ликовног васпитања и образовања Богомила Карлавариса домети и реперкусије”, *Зборник радова међународног научног скупа „Бојомил Карлаварис научник, сликар, педагог* (Ријека, Хрватска: Учитељски факултет).
- Филиповић, С. и В. Јањевић Поповић, 2016. „Шта нам говори дечји цртеж: семиотички и емоционални аспект дечјег цртежа анализиран кроз њихов доживљај кажњавања”, *Зборник Факултета ликовних уметности — Уметности и теорија, Година 1, број 2* (Београд: Одсек за теорију уметности, Факултет ликовних уметности), 10 — 19.
- J. Dimitrijević, S. Filipović and J. Stanisavljević. 2016. „An Analysis of Students’ Drawings for the Purpose of Considering the Efficiency of Teamwork - Programme Content: Marine Life Community, (Original Article)”, *Journal of Subject Didactics*, Vol. 1, No. 1, 25-38, DOI: 10.5281/zenodo.55472.
- Филиповић, С. 2016. „Ликовно васпитање и образовање у контексту различитих педагошких идеја”, *Зборник резимеа II дидактичке конференције — упуцаји за унапређење наставе* (Београд: Друштво предметних дидактичара Србије), 10.

- Војводић, М., С. Филиповић. 2016. „Значај општих професионалних компетенција наставника ликовне културе”, *Лист груписа ликовних педагога Војводине бр. 9* (Нови Сад: Друштво ликовних педагога Војводине).
- Филиповић, С., М. Војводић. 2016. „Специфичности наставничких компетенција у области наставе ликовне културе”, *Лист груписа ликовних педагога Војводине бр. 10* (Нови Сад: Друштво ликовних педагога Војводине).
- Филиповић, С. 2016. „Ликовно васпитање и образовање у духу савремених методичких концепција”, *Зборник резимеа Првој међународној научној скупи Традиционално и савремено у ликовном образовању* (Косовска Митровица: Факултет уметности, Универзитет у Приштини).

Акредитовани стручни програми и семинари за стручно усавршавање запослених у образовању акредитованих од стране Завода за унапређење васпитања и образовања у Београду (школска 2010/2011., 2012/2013., 2013/2014., 2014/2015., 2015/2016., 2016/2017., 2017/2018.):

- „Савремени методички приступ дечјем ликовном стваралаштву“;
- „Дечје ликовно стваралаштво и сценска уметност“;
- „Савремени уџбеник и приручник ликовне културе — дидактичко-методички аспекти“;
- „Иновативни приступи планирању, реализацији и евалуацији активности у процесу ликовног васпитања и образовања“;
- „Иновативни приступи у идентификовању, развијању и подстицању дечјих креативних и интелектуалних потенцијала“.

Уџбеници:

- Ликовна култура за 1. разред основне школе*, Клетт, Београд, 2010.
Ликовна култура за 4. разред основне школе, Клетт, Београд, 2012.
Уџбеник ликовне културе за 5. разред основне школе, Клетт, Београд, 2012.
Уџбеник ликовне културе за 6. разред основне школе, Клетт, Београд, 2012.
Уџбеник ликовне културе за 7. разред основне школе, Клетт, Београд, 2014.
Уџбеник ликовне културе за 8. разред основне школе, Клетт, Београд, 2014.
Дијалогни уџбеник ликовне културе за 5. разред основне школе, Клетт, Београд, 2015.
Дијалогни уџбеник ликовне културе за 6. разред основне школе, Клетт, Београд, 2015.
Дијалогни уџбеник ликовне културе за 7. разред основне школе, Клетт, Београд, 2015.
Дијалогни уџбеник ликовне културе за 8. разред основне школе, Клетт, Београд, 2015.
Уџбеник ликовне културе за 1. разред гимназије друштвено-језичкој смера, Завод за уџбенике, Београд, 2015.
Уџбеник ликовне културе за 2. разред гимназије друштвено-језичкој смера, Завод за уџбенике, Београд, 2015.

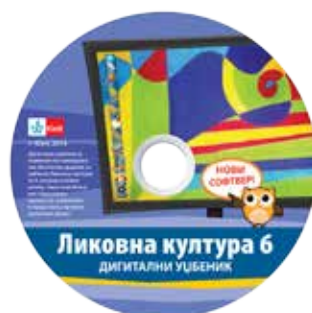
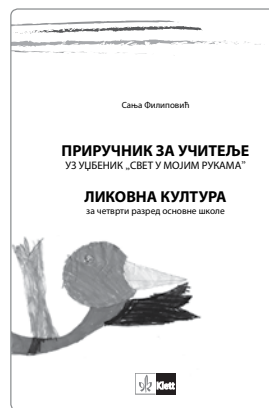
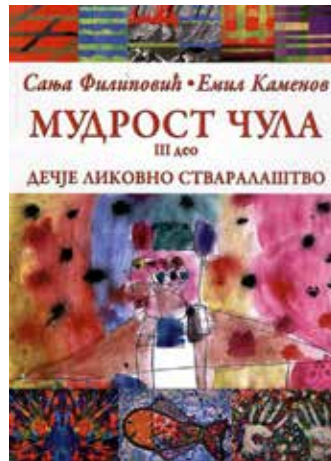
Монографије, приручници, практикуми:

- Приручник за учитеље за први разред основне школе*, Клетт, Београд, 2010.
Методички приручник за учитеље за 4. разред основне школе, Клетт, Београд, 2013.
Методички приручник за наставнике — ликовна култура за 5. и 6. разред основне школе, Клетт, Београд, 2014.
Методички приручник за наставнике — ликовна култура за 7. и 8. разред основне школе, Клетт, Београд, 2014.
Методика ликовног васпитања и образовања, монографска публикација, УУ у Београду и Клетт, Београд, 2011.
Филиповић, С. и Е. Каменов. 2012. *Мудрости њеде гео — дечје драмско стваралаштво*, Драгон, Нови Сад.
Филиповић, С. и Е. Каменов. 2009. *Мудрости чула шрећи гео — дечје ликовно стваралаштво*, Драгон, Нови Сад.

Публикације аутора:

Извори фотографија:

- радови студената ФЛУ и ФПУ у Београду
- радови предшколске деце, ученика основних школа, средњих стручних школа и гимназија из Србије
- архив Удружења Креатива Београд
- архив Ликовне галерије ДКЦБ
- Фотографије коришћене према Creative Commons лиценци за слободну документацију:
- Wikipedia.org
- Wikipaintings.org
- Жан Пијаже, Ј. С. Брунер: <http://www.psihoverzum.com/indeks-istaknutih-autora/> приступ 23.09.2016.>
- Лав Виготски: http://blogs.edweek.org/edweek/inside-school-research/2016/06/jerome_s_bruner_pioneering_edu.html /приступ 23.09.2016.>
- Ј.П. Гилфорд: <https://dornsife.usc.edu/news/stories/2292/late-professors-revolutionary-model-of-intelligence-valued-creat/> приступ 23.09.2016.>
- Виктор Левенфелд: https://www.jstor.org/stable/3192579?seq=1#fndtn-page_scan_tab_contents /приступ 23.09.2016.>
- Богомил Карлаварис: <http://www.maletic.org/bogumil-karlavaris/>
- <http://www.cgarchitect.com/2014/02/open-air-cinema/> приступ 23.09.2016.>
- <http://www.klett.rs/proizvod/osnovna-skola> приступ 23.09.2016.>

др Сања Филиповић

МЕТОДИЧКИ УЏБЕНИК

МЕТОДИКА ЛИКОВНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

МЕТОДИЧКА ПРАКСА ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

Уџбеник за студенте високих струковних школа и факултета за образовање васпитача, наставника разредне наставе и наставника предметне наставе, као и ликовне педагоге, васпитаче и учитеље, као и за све стручњке који се баве теоријом и праксом ликовног васпитања и образовања деце и младих.

Прво издање, 2016. година

Издавач

Факултет ликовних уметности, Београд
Париска 16, 11000 Београд
www.flu.bg.ac.rs

Лектура

Креатива

Ликовни уредник

др Сања Филиповић

Графички дизајн и корице

др Сања Филиповић

Формат

20,5 x 28,5 cm

Штампа

е-издање

Администратор

инж. Драган Поштић

ISBN

978-86-88591-15-7

Факултет ликовних уметности • Београд • 2016.

Забрањено је репродуковање, умножавање, дистрибуција, објављивање, прерада и друга употреба овог ауторског дела или његових делова у било ком обиму и поступку, укључујући фотокопирање, штампање, чување у електронском облику, односно чињење дела јавно доступним без писмене сагласности издавача. Свако неовлашћено коришћење овог ауторског дела представља кршење Закона о ауторским и сродним правима.

„Ненаметљив али веома инспиративан и мотивишући стил писања аутора ове публикације подстиче читаоца на промишљање и анализу о значају ликовне културе и проблемима са којима се данас сусрећемо у ликовном образовању и васпитању младих, те о начинима за превазилажење препрека и континуирано унапређивање ових процеса.

Као водич-путоказ за унапређивање наставног процеса у целини, овај уџбеник посебно етаблира методичку ликовног васпитања и образовања, као и значај ове интердисциплинарне наставно-научне области. Заједно са осталим публикацијама аутора, овај уџбеник чини недељиву целину у интегралном образовању наставника ликовне културе.“

Др Јелена Станисављевић

„За све нас који се налазимо у улози ликовних педагога, као и за све студенте — будуће наставнике, овај уџбеник би требало да служи као стална подршка и помоћ за континуирано унапређивање наставе. Посебно бих истакла важност упознавања са типовима личности наставника, који у великој мери могу променити и побољшати однос према раду и приступу дечјој индивидуалности. Препоруке за вредновање и оцењивање у настави ликовне културе такође су велика помоћ не само наставницима-почетницима већ и свима у преиспитивању сопственог рада.“

Мр Јелена Тијанић Савић

Сања Филиповић

МЕТОДИЧКА ПРАКСА ЛИКОВНИХ ПЕДАГОГА

Уџбеник за студенте уметничких факултета, учитељских факултета и високих струковних школа за образовање васпитача

ISBN 978-86-88591-15-7